

5 69 1213
Παιδαγωγικός (Δ) - Μ. Δωρον

Δ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΝΝΟΥ-Μ. ΔΩΡΟΥ

Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

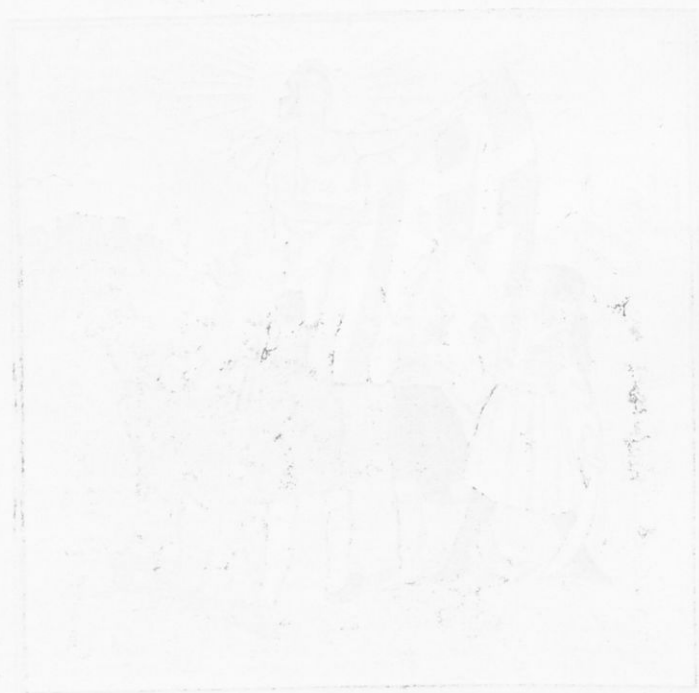

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

52 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ-ΑΘΗΝΑΙ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1160

5 69 Π Δ Β

Παλαιών (Δ) - Μ. Δωρο

Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ — Μ. ΔΩΡΟΥ

Η ΝΕΑ

ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΠΡΩΤΗ

BIBLIOTHEKE BOULHS

EDRHSATO

Ευδοκ. οφειοσ. Ιωαν. Ν. Σιδεφης

αυξ. αριθ. εισαγ. 1321 του ετους 1933

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

52 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

1932

002
ΕΛΕ
ΕΤΡΑ
1160

Δ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΟΥ - Μ. ΣΕΡΦΟΥ

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν τὴν ὑπογραφή τοῦ κ. Δ. Πα-
παϊωάννου.

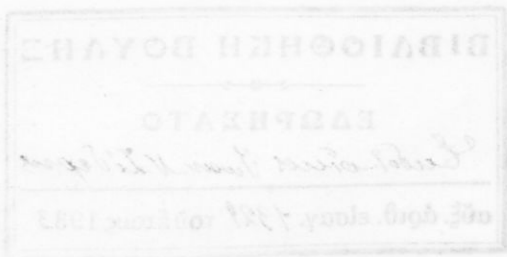
Παπαϊωάννου

ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ. ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΠΡΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΣ Η ΣΙΒΕΡΗΣ

ΕΚΔΟΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΣ Η ΣΙΒΕΡΗΣ

ΤΥΠΟΣ: Δ. Κ. ΚΑΒΑΛΔΙΩΤΗ
ΑΘΗΝΑΙ - ΚΟΔΟΚΟΤΡΩΝΗ 11

1937

Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είδαμε στην 'Ιστορία τῆς Ε' πὼς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατάρτησαν τοὺς νικητὲς Ρωμαίους καὶ πὼς σιγὰ σιγὰ ἢ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία μεταβλήθηκε σὲ μιὰ μεγάλη Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη, πού γιὰ πολὺν καιρὸ ἔλαμψε μὲ τὸν πολιτισμὸ τῆς καὶ μὲ τὴ δύναμή τῆς.

Ἄλλ' εἶδαμε ἐπίσης πὼς τὸ μεγάλο καὶ δυνατὸ αὐτὸ Κράτος ἔχε καὶ πολλοὺς, πάρα πολλοὺς ἐχθροὺς πού μὲ τὰ χτυπήματά τους τὸ παράλυσαν, τὸ ἀδυνάτισαν καὶ τὸ μίκρηναν, ὥσπου ἐπιτέλους οἱ δυνατώτεροι ἀπ' αὐτούς, οἱ Τούρκοι, τὸ κυρίεψαν (1453).

Στὸ βιβλίον τοῦτο θὰ δοῦμε πὼς ἔζησαν οἱ Ἕλληνες στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, πὼς ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους, πὼς ἔφτιασαν τὸ νέο Ἑλληνικὸ Κράτος καὶ πὼς ἐργάστηκαν γιὰ νὰ προκόψουν καὶ νὰ πάρουν τὴ θέση τους ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους πολιτισμένους λαοὺς.

Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κρίσιμη στην ιστορία της Ελλάδας, η περίοδος που ακολούθησε την επανάσταση του 1821, αποτέλεσε τον πυλώνα της νεοελληνικής εθνότητας. Η ελπίδα για την ανεξαρτησία και την ενοποίηση της χώρας, η πίστη στην αναντιστοιχία των δυνατοτήτων της με τις ανάγκες της και η δύναμη της

Αλλά, όπως είναι γνωστό, η δύναμη και η αντοχή ενός κράτους εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, που με τη σειρά τους το καθιστούν δυνατό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εποχής. Το κράτος αυτό, με την ευκαιρία της επανάστασης του 1821, έδειξε ότι ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εποχής (1821).

Στο βιβλίο αυτό θα δοθούν στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη της οργάνωσης και της λειτουργίας του κράτους από την επανάσταση του 1821 μέχρι σήμερα. Η ελπίδα για την ανεξαρτησία και την ενοποίηση της χώρας, η πίστη στην αναντιστοιχία των δυνατοτήτων της με τις ανάγκες της και η δύναμη της

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ

15^ο ΑΙΩΝΑ Μ. Χ. ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ

1. Ἡ Ἑνετία

Ἡ Ἑνετία, ὅπως εἶδαμε, εἶχε πάρει τὴ μερίδα τοῦ λέοντα ὅταν διαιρέθηκε τὸ Ἑλληνικὸ κράτος ἀπὸ τοὺς νικητὲς Φράγκους (1204). Ὄταν λοιπὸν ἔπεσε ἡ Κωνσταντινούπολη, οἱ Ἑνετοὶ πὺ εἶχαν πολλὰς παράλιες Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ πολλὰ νησιά, ἀντιστάθηκαν μὲ πείσμα στοὺς Τούρκους. Τριακόσια ὀλόκληρα χρόνια πολέμουσαν γιὰ νὰ κρατήσουν τὶς χῶρες πὺ εἶχαν, καὶ στὸ πλευρὸ τοὺς πολέμουσαν καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐλευθερωθοῦν.

Ἀπὸ τοὺς Ἑνετοτουρκικοὺς αὐτοὺς πολέμους οἱ πὺ μεγάλοι ἦταν τέσσερες:

Οἱ δύο πρῶτοι ἔγιναν μέσα σὲ ἑκατὸ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἔχασαν τὴν Πελοπόννησο καὶ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὰς χῶρες πὺ εἶχαν καὶ ἔμειναν μόνο μὲ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου καὶ μὲ τὴν Κρήτη.

Ὁ τρίτος ἔγινε γιὰ τὴν Κρήτη. Οἱ Ἑνετοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες ὑπερασπίστηκαν τὴ μεγάλη νῆσο 25 χρόνια, ἀλλ' ἐπιτέλους ἀναγκάσθηκαν νὰ τὴν ἀφήσουν καὶ αὐτή.

Ὁ τέταρτος τέλος πόλεμος εἶναι ὁ πὺ σπουδαῖος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑνετῶν Μοροζίνης κυρίεψε τὴν Πελοπόννησο καὶ προχώρησε καὶ πολιορκήσε τὴν Ἀθήνα (1687).

Τότε ἔγινε ἓνα μεγάλο δυστύχημα γιὰ τὸν πολιτισμό.

Ὁ Μοροζίνης ἔσχιξε μερικὲς κανονικὰς στὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου ἦταν κλεισμένοι οἱ Τοῦρκοι, καὶ μιὰ ὀβίδα ἔπεσε στὸν Παρθενῶνα, πὺν τὸν εἶχαν κάνει οἱ ἐχθροὶ μαρουταποθῆκη, καὶ τὸν τῖναξε στὸν ἄερα.

Ἀργότερα ὁμοῦ οἱ Τοῦρκοι κυρίεψαν πάλιν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔτσι εἶχαν στὴν ἐξουσία τοὺς ὅλους τὰς Ἑλληνικὰς γῶρας (ἀρχὴ 18^{ου} αἰῶνα).

2. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία

Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ἔγιναν κύριοι σ' ὅλην τὴν Βαλκανικὴν χειρσόνησον, προχώρησαν καὶ πρὸ πάνω. Πρῶτα κυρίεψαν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν κράτησαν ἐνάμισον αἰῶνα. Ἐπειτα προχώρησαν στὴν Αὐστρίαν καὶ θέλησαν νὰ τὴν κυριέψουν καὶ αὐτή. Δυὸ φορὰς ἔφτασαν ὡς τὴν πρωτεύουσά της, τὴ Βιέννην, καὶ τὴν πολιορκήσαν. Ἀλλὰ ἡ Αὐστρία τοὺς νίκησε καὶ τοὺς ἔδιωξε. Τὴ δεύτερην μάλιστα φορὰ τοὺς κυνῆγησε ὡς τὸ Βελιγράδι.

Οἱ Αὐστριακοὶ τότε ἐλευθέρωσαν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἔνωσαν μὲ τὴ δικήν τους γῶρα. Ἐπειτα ἐξακολούθησαν τὸν πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ νίκησαν καὶ πῆραν τὴν Τρασυλβανίαν καὶ τὴ Βοσνίαν. Ἀπὸ τότε οἱ Αὐστριακοὶ ἔσχιζαν τὸ μᾶτι τους στὴ Θεσσαλονίκην γιὰ νάχουν διέξοδον στὸ Αἴγαϊον, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὴν κυριέψουν.

3. Ἡ Ρωσία

Ἡ Ρωσία ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια χωρισμένη ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ σχεδὸν ἄγνωστη. Οἱ Σλάβοι κάτοικοί της δέχτη-

καν τὸ χριστιανισμὸ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ οἱ αὐτοκράτορες τους, οἱ τσάροι, ντύνονταν καὶ ζοῦσαν σὰν τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες.

Οἱ Ρῶσοι ἦταν τὸ μεγαλύτερο κράτος στὴν Εὐρώπη. Ἄλλὰ δὲν ἦταν πολιτισμένοι κι οὔτε ὠργανωμένοι στρατιωτικά. Ἄπὸ τὸν καιρὸ ὅμως ποὺ ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ μεγάλος Πέτρος (κατὰ τὸ 1700) ἄρχισαν νὰ πολιτίζονται καὶ νὰ ὀργανώνονται. Ὁ μεγάλος Πέτρος θέλησε νὰ κάμῃ τοὺς Ρώσους σὰν τοὺς Εὐρωπαίους καὶ μὲ τὴν ἀρχὴ ποὺ ἔκαμε αὐτὸς ἡ Ρωσία ἔγινε σιγὰ σιγὰ μεγάλη καὶ δυνατὴ καὶ σχεδίαζε νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἑλληγες ὅσες φορὲς πιανόταν ἐκεῖνη μὲ τοὺς Τούρκους ἔπαιρναν τὰ ὄπλα καὶ τὴ βοήθοῦσαν ἐλπίζοντας νὰ ἐλευθερωθοῦν κι αὐτοί.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

4. Ἡ ὀργάνωση τοῦ Τουρκικοῦ κράτους.

Ἡ διοίκηση τῶν Τούρκων. Τὸ κράτος τῶν Τούρκων ὠνομάσθηκε Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἀπόλυτος κύριος ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ Σουλτάνος (μεγάλος ἀφέντης). Ὁ Σουλτάνος κατοικοῦσε στὸ Σεράγι, ποὺ ἦταν πολλὰ παλάτια μαζὶ μὲ κήπους καὶ μὲ σπίτια γύρω. Ὁ ἀρχηγὸς στὴν Κυβέρνηση, ὁ πρωθυπουργὸς νὰ ποῦμε, λεγόταν μεγάλος Βεζύρης. Τὸ συμβούλιο ὅλων τῶν ὑπουργῶν λεγόταν Διβάνι κι ὅλη ἡ Κυβέρνηση Ὑψηλὴ Πύλη.

Οἱ χώρες τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας ἦταν χωρισμέ-
νες σὲ μεγάλες περιφέρειες καὶ αὐτὲς πάλι σὲ μικρότερες. Ὁ δι-
οικητὴς κάθε μεγάλης περιφέρειας λεγόταν Π α σ ἄ ς. Ὁ δι-
οικητὴς μικρότερης περιφέρειας λεγόταν μ π ἔ η ς καὶ ὁ διοικητὴς
μικρότερος μικρῆς πόλης ἁ γ ἄ ς.

Μεγάλη δύναμη στό Τουρκικὸ κράτος εἶχαν καὶ οἱ παπάδες
καὶ λέγονταν ὁ μεγαλύτερος στὴν ἱεραρχία ἰ μ ἄ μ η ς καὶ ὁ
ν τ ε ρ β ῖ σ η ς.

Ἐπίσης μεγάλη δύναμη εἶχαν καὶ οἱ δικαστές, ποὺ δίκασαν
σύμφωνα μὲ τὸ ἱερὸ τῶν Τούρκων βιβλίον, τὸ Κ ο ρ ἄ ν ι ο. Ὁ
πρὸ γνωστός δικαστὴς εἶναι ὁ κ α τ ἦ ς.

Οἱ ρ α γ ι ἄ δ ε ς. Ἡ Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία εἶχε στὴ
δύναμή της πολλοὺς λαοὺς καὶ ἦταν οἱ νικητὲς καὶ οἱ νικημέ-
νοι. Οἱ νικητὲς ἦταν οἱ Μ ο υ σ ο υ λ μ ἄ ν ο ι, δηλαδή οἱ πιστοὶ,
καὶ εἶχαν ὅλα τὰ δικαιώματα. Οἱ νικημένοι ἦταν οἱ γκιαούρηδες,
δηλαδή οἱ ἄπιστοι. Αὐτοὶ δὲ θεωροῦνταν γιὰ ἄνθρωποι, ἦταν σὰν
ἓνα κοπάδι, ἦταν οἱ ρ α γ ι ἄ δ ε ς, περιφρονημένοι καὶ δίχως
καμὸ ἄξια.

5. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων

Ἐξισλαμισμὸς τῶν Χριστιανῶν-Παιδομάζω-
μα. Οἱ Τούρκοι στὴν ἀρχὴ ἀγορευμένοι ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τοῦ
πολέμου ἀνάγκαζαν τοὺς χριστιανοὺς νὰ γίνονται Μωαμεθανοί,
τοὺς ἐξισλάμιζαν. Ὑστερα ὅμως σκέφτηκαν πὼς οἱ χρι-
στιανοὶ πρέπει νὰ γίνουν ἀληθινοὶ Μωαμεθανοὶ καὶ γι' αὐτὸ
ἄρχισαν νὰ παίρνουν τὰ μικρὰ παιδιὰ, νὰ τὰ κλείνουν σὲ ξε-
χωριστοὺς στρατῶνες καὶ ἐκεῖ νὰ τὰ γυμνάζουν καὶ νὰ τ'ἀνα-
τρέφουν στὴν Τουρκικὴ πίστι. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ ὅταν μεγάλω-

ναν, τὰ κατόπαζαν στὸ στρατὸ κι ἔφτιαναν τὰ περίφημα τάγματα τῶν Γενιτσαρῶν, ποὺ ἦταν ὁ φανατικότερος τουρκικὸς στρατός. Ἡ στρατολογία αὐτὴ τῶν χριστιανόπαιδων, ὁ φόρος νὰ ποῦμε τοῦ αἵματος, ὀνομάζεται στὴν ἱστορία παιδομαζώμα.

Ἄρπαγὴ κτημάτων - Χαράτσι. Οἱ Τοῦρκοι ἄρπαζαν τὰ καλύτερα κτήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ μοίραζαν μεταξὺ τους καὶ μερικὰ ἔδωσαν καὶ στὰ τζαμιὰ. Αὐτὰ ποὺ ἔδωσαν στὰ τζαμιὰ ὀνομάστηκαν βακοῦφια. Στους Ἑλληνες ἄφησαν τὰ χειρότερα κτήματα καὶ προπαντὸς ἐκεῖνα ποὺ ἦταν ἀπάνω στὰ βουνὰ. Ἀλλὰ κι ἀπ'αὐτὰ ἔπαιρναν γιὰ φόρο τὸ δέκατο τῆς ἐσοδείας.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ φόρο αὐτὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες κάθε χρόνο καὶ φόρο γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς τους. Ὁ σκληρὸς αὐτὸς φόρος λεγόταν χαράτσι (κεφαλικὸς φόρος).

Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν ραγιαδῶν. Ἐκπατρισμός. Μὰ ἐκτὸς τῆς ἄρπαγῆς τῶν κτημάτων καὶ τῶν φόρων οἱ Ἑλληνες ὑπόφεραν κι ἄλλα βάσανα. Ἦταν πάντα ταπεινωμένοι. Δὲν τοὺς χαιρετοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, ἐνῶ αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ τοὺς προσκυνοῦν. Δὲν τολμοῦσαν νὰ ἔχουν ἄλογα καὶ νὰ πηγαίνουν καβάλα, γιατί τοὺς τ' ἄρπαζαν. Δὲν τολμοῦσαν νὰ φτιάκουν καλά σπίτια, γιατί εἶχαν τὸ φόβο μὴν τοὺς τὰ πάρουν. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ταπεινὴ καὶ κακομοιριασμένη. Γιὰ τὸ τίποτε μποροῦσε νὰ πάθουν τὸ μεγαλύτερο ἐξευτελισμό.

Γι' αὐτὸ ὅσοι ἔβρισκαν τρόπο τὰ φύγουν, ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ πρὸ πλούσιοι, οἱ πρὸ ἔξυπνοι, οἱ πρὸ τολμηροὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Ἐκπατρίστηκαν γιὰ νὰ ἐργαστοῦν ἀποκεῖ μακριὰ νὰ ἐλευθερώσουν καὶ τοὺς ἄλλους.

6. Ἡ ὀργάνωση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Θρησκευτικὰ προνόμια. - Πατριάρχης Κληρός. - Μοναστήρια. Μολαταῦτα ὁ Μωάμεθ ἄφησε καὶ μερικὲς θρησκευτικὲς ἐλευθερίες στοὺς ραγιάδες. Τοὺς ἄφησε τὶς μικρότερες καὶ ἀπόμερες ἐκκλησίες καὶ τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους νὰ λατρεύουν σ' αὐτὲς τὸ Θεὸ τους. Ὁ Πατριάρχης ἔγινε θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ παπάδες ὁδηγοὶ καὶ προστάτες τῶν σκλάβων. Ὄταν ὁ Μωάμεθ πῆρε τὴν Κωνσταντινούπολη, πρόσταξε νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχη τὸ Γεώργιο Σχολάριο, ποὺ ὀνομάστηκε Γεννάδιος. Ὁ Σουλτάνος τοῦ ἔκαμε μεγάλες τιμὲς καὶ τοῦ ἔδωσε γραφτὰ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ ὁ Πατριάρχης δὲν ἦταν μόνο θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ Ἐθνάρχης τους. Εἶχε τριγύρω του ἀληθινὴ αὐλὴ, ὅπως ὁ αὐτοκράτορας· εἶχε τὴν Ἱερὰ Σύνοδο καὶ πολλοὺς ἱερωμένους ὑπαλλήλους.

Ὁ Πατριάρχης διάλεγε τοὺς μητροπολίτες καὶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ αὐτοὶ πάλι τοὺς κατώτερους κληρικούς.

Οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ φρόντιζαν νὰ διατηροῦν νὰ σχολεῖα καὶ οἱ παπάδες ἦταν οἱ δάσκαλοι τῶν παιδιῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης καὶ οἱ καλόγεροι ἦταν σεβαστοὶ στὸ λαὸ, γιατί τὰ μοναστήρια ἦταν τὰ κέντρα τῶν γραμμάτων· αὐτὰ διατήρησαν τὴ γλῶσσα καὶ τὴν πίστη καὶ καλλιέργησαν τὴν Ἐθνικὴν συνείδηση.

Πολιτικὰ προνόμια. - Κοινότητες. - Προεστοὶ. - Κεφαλόχωρια. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερίαν ἦταν τόσο βαθιὰ ριζωμένη στοὺς Ἕλληνες, ὥστε καὶ στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς ἀκόμη ἀναπτύχθηκε ἡ αὐτοδιοίκηση.

Τὰ χωριά μιᾶς περιφέρειας μὲ τοὺς κατοίκους τους ἀποτε-

λοῦσαν μιὰ κοινότητα. Οἱ κοινότητες ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση κι εἶχαν Ἑλληνας ἄρχοντες, πὸν λέγονταν προεστοὶ ἢ δημογέροντες καὶ γενικά ἄρχοντες ἢ προύχοντες.

Οἱ ἄρχοντες ἐκλέγονταν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς κοινότητας. Αὐτοὶ μάζευαν τὶς εἰσφορὲς ἀπὸ τοὺς κατοίκους, πλήρωναν τοὺς φόρους, ἔφτιαναν ἔργα κοινοτικά κι ὅτι περισσεύαν τὰ χρησιμοποιοῦσαν νὰ βοηθοῦν τοὺς φτωχοὺς συγγωριανοὺς τους καὶ νὰ προστατεύουν τοὺς καταδιωκόμενους συμπατριῶτες τους.

Ἡ μεγαλύτερη αἰτία πὸν οἱ Τούρκοι ἔδωσαν τὰ δικαιώματα αὐτὰ στοὺς Ἑλληνας ἦταν ἡ εἴσπραξη τῶν φόρων. Οἱ Τούρκοι ἄνθρωποι δυσκολοκίνητοι κι ἀμελεῖς ἔβλεπαν πὸς οἱ Ἑλληνας ἦταν ἄξιοι νὰ κανονίζουν μόνοι τους τὶς ὑποθέσεις τους καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται τοὺς ἄφηναν νὰ μαζεύουν οἱ ἴδιοι τοὺς φόρους καὶ νὰ τοὺς δίνουν στὴν Κυβέρνηση.

Τὰ δικαιώματα αὐτὰ τῆς αὐτοδιοίκησης λέγονται πολιτικὰ προνόμια. Μὲ τὰ πολιτικὰ προνόμια μερικὲς κοινότητες πρόκοψαν κι ἀναπτύχθηκαν σὲ βαθμὸ ἀπίστευτο. Ἡ κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων (στὴ Θεσσαλία) ἔγινε πλουσιώτατη, γιὰτὶ ὄχι μόνο ἔβγαζε πολὺ μετάξι, ἀλλὰ ἔφτιανε καὶ θαυμάσια μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ἐμπορευόταν. Ἐπίσης οἱ κοινότητες τῶν εἰκοσιτέσσερων χωριῶν τοῦ Πηλίου πρόκοψαν πολὺ στὸ ἐμπόριο καὶ στὰ γράμματα. Ὀνομαστὲς τέλος κοινότητες ἦταν στὴ Χειμάρρα καὶ στὰ Γιάννινα, ὅπου ιδρύθηκαν πολλὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, καὶ στὴ Βενετία, στὴν Ὀδησσὸ καὶ στὴν Τεργέστη, ὅπου ἀναπτύχθηκαν τὸ ἐμπόριο καὶ τὰ γράμματα καὶ καλλιεργήθηκε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας.

Στὰ βουνά, ὅπου οἱ τούρκοι Βαριοῦνταν νὰ πᾶνε, ἄφηναν τὰ χωριά ὀλωσδιόλου ἐλεύθερα. Πολλὰ τέτοια χωριά ἔκαναν

μιὰ ἔνωση καὶ λέγονταν Κεφαλοχώρια. Ὁ διοικητὴς στὰ κεφαλοχώρια ἦταν Ἕλληνας καὶ λεγόταν κοτσάμπασης. Οἱ κοτσαμπάσηδες φρόντιζαν πάντα γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν κατοίκων, ἀλλὰ πολλές φορές γίνονταν καὶ τύραννοι. Γι' αὐτὸ ὡς τὰ σήμερα ἡ λέξις ἔχει αὐτὴ τὴ σημασία.

Κλέφτες

Κλέφτες καὶ ἄρματολοί. - Ἡ ζωὴ τους. Τὰ κλέφτικα τραγούδια. Ἄνθρωποι τοῦ τουφεκιοῦ, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ ζήσουν μέσα στὴ σκλαβιά, ἄφηναν τὰ

χωριά τους κι ἔπιαναν τὰ βουνά. Ἀποκεῖ κατέβαιναν στοὺς κάμπους κι ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς Τούρκους χρήματα, ζῶα, πράματα. Γι' αὐτὸ ὠνομάστηκαν καὶ κλέφτες. Τὸ τι ποθοῦσαν οἱ κλέφτες φαίνεται ἀπὸ νὸ πρῶτο κλέφτικο τραγούδι.

«Μάνα, σοῦ λέω δὲν μπορῶ
τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
δὲν ἤμπορῶ, δὲ δύναμαι,
ἐμάλλιασ' ἢ καρδιά μου.

Θὰ πάρω τὸ τουφέκι μου
νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης,
νὰ κατοικήσω στὰ βουνά
καὶ στὶς ψηλὲς ραχοῦλες.

Οἱ κλέφτες τόσο πολὺ ἔβλαφταν τοὺς Τούρκους, ὥστε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀναγκάστηκε νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ πολλοὺς.

Τοὺς πῆρε λοιπὸν στὴν ὑπηρεσία της καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ κυνηγοῦν τοὺς ληστές. Ἔτσι σὲ διάφορα μέρη καταρτίστηκαν ὠπλισμένα σώματα. Οἱ ἄντρες τῶν σωμάτων αὐτῶν ὠνομάστηκαν ἀρματωλοί, γιατί εἶχαν ἀρματα δηλ. ὄπλα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν λεγόταν καπετάνος κι οἱ στρατιῶτες παλικάρια. Ὑπασπιστὴς τοῦ καπετάνου ἦταν τὸ πρωτοκαλίκαρο, κι ὁ ὑπρέτης του λεγόταν ψυχογιός. Κάθε ἀρματωλικὸ σῶμα εἶχε καὶ τὴ σημαία του μὲ τὸ σταυρὸ, τὸ φλάμπουρο, πού ἦταν ζωγραφισμένη ἀπάνω ἢ Παναγία, ἢ ὁ Ἄι-Γιώργης, ἢ ὁ Ἄι-Δημήτρης.

Οἱ ἀρματωλοί, ἀν καὶ ἦταν στὴν ὑπηρεσία τῆς Ὑ. Πύλης, δὲν ξεχνοῦσαν πὼς οἱ Τούρκοι εἶναι κατακτητὲς τους. Μάλιστα ὅταν ἔβλεπαν πὼς οἱ πασάδες ζητοῦσαν νὰ πάρουν τὰ κτήματα τῶν

Άρματολοι

Ἑλλήνων, πρᾶμα ποὺ συχνὰ γινόταν, οἱ ἀρματοῶλοι ὑπερασπί-
ζονταν τοὺς ἀδικούμενους καὶ τότε γίνονταν σύμμαχοι μὲ τοὺς
κλέφτες καὶ πολεμοῦσαν τοὺς πασάδες, καὶ συχνὰ τοὺς νικοῦσαν
καὶ ἐλευθέρωναν τὰ Ἑλληνικὰ χωριά.

Ἔτσι κλέφτες καὶ ἀρματοῶλοι δὲν εἶχαν μεγάλη διαφορὰ·
κατάντησε νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι, ὑπερασπιστὲς τῶν ἀδικούμενων
σκλάβων.

Τὰ στρατόπεδα τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματοῶλων ἦταν ψηλὰ στὰ
βουνὰ καὶ λέγονταν λιμέρια. Τὰ σπουδαιότερα λιμέρια ἦ-
ταν στ' Ἄγραφα, στὸν Πίνδο, στὸν Ὀλυμπο. Ἀποκεῖ ἐξουσί-
αζαν μιὰ ὠρισμένη περιφέρεια, ποὺ λεγόταν ἀρματοῶλικὴ
ἢ καπετανάτο.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματοῶλοι φοροῦσαν τὴν ἀθάνατη φο-
στανέλα, ἀπὸ τὴ μέση καὶ ἐπάνω τὸ γιλέκο, καὶ στὰ πό-
δια κάλτσες ὡς ἀπάνω ἀπὸ τὸ γόνατο, καὶ τσαρούχια. Τὸ
πανωφόρι τους ἦταν ἡ κάπα.

Ἡ δουλειὰ τῶν κλεφτῶν ἦταν νὰ γυμνάζωνται στὰ ἄρμα-
τα γιὰ νὰ μάθουν νὰ σημαδεύουν καλά, καὶ νὰ γυμνάζωνται
στὸ λιθάρι, στὸ πήδημα καὶ στὸ τρέξιμο, γιὰ διασκέδαση. Γί-
νονταν θαυμαστοὶ σ' ὅλα τὰ γυμνάσματα, ἀλλὰ προπαντὸς στὸ
σημάδι.

Στὸ φαγί τους οἱ κλέφτες ἦταν ὅπως τύχαινε. Ἐτρωγαν
συχνὰ τὸ περίφημα ψητὸ τῆς σούβλας, μὰ μποροῦσαν νὰ ζή-
σουν ὀλόκληρες ἡμέρες καὶ μὲ λίγο ξερὸ ψωμί καὶ τυρὶ ἢ ἐλιές.
Πεῖνα, δίψα, κρύο, ζέστη, ἀγρύπνιες, δὲν τοὺς φόβιζαν.

«Χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι·
χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιαναν καὶ τὴ φωτιὰ βαστοῦσαν.»

Πολλὲς φορὲς ἔμεναν ἔτσι τρία ὀλόκληρα ἡμερόνυχτα καὶ

ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι περιμέναν νὰ παραδοθοῦν, αὐτοὶ χυμοῦσαν μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι ἀνάμεσά τους κὶ ἔφευγαν ἄβλαβοι. Κι ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι τοὺς βασάνιζαν ὅταν τοὺς ἔπιαναν, εὐχονταν στὰ συμπόσια τους «καλὸ μολύβι» δηλαδή νὰ σκοτωθοῦν, παρὰ νὰ πέσουν ζωντανοὶ στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν.

Οἱ κλεφτες, μ' ὅλη τὴ σκληρὴ ζωὴ ποὺ ζοῦσαν, εἶχαν αἰσθήματα εὐγενικά. Κρατοῦσαν πάντα τὸ λόγο τῆς τιμῆς, σέβονταν τοὺς ξένους, σέβονταν τὴ πίστη. Τὶς μεγάλες γιορτές, Χριστούγεννα καὶ Λαμπρῆ, τὶς γιῶρταζαν μεγαλόπρεπα ὅπου κι ἂν βρίσκονταν.

Τοὺς κλέφτες τοὺς ἀποθανάτισε ὁ λαὸς στὰ κλέφτικα τραγούδια, ποὺ ὑμνοῦν τὴ ζωὴ καὶ τὰ φρονήματα τῶν κλεφτῶν καὶ συγκινοῦν καὶ σήμερα ἀκόμη σὰν τραγουδιοῦνται ἢ ἀπαγγέλλονται.

Σοὺλιῶτες. - Μανιάτες. - Σφακιανοί. Στὶς ὀρεινὲς χῶρες οἱ Ἕλληνες διατήρησαν τὸ ἀρχαῖο πολεμικὸ πνεῦμα καὶ συνάμα ἀρχαῖὴ ἐλευθερία. Ἀπ' αὐτὲς τὲς χῶρες οἱ σπουδαιότερες εἶναι: τὸ Σοῦλι, ἡ Μάνη καὶ τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης.

Σὲ μερικὰ κατσάβραχα τῆς Ἠλείρου, στὰ σημερινὰ βουνὰ τοῦ Σουλιῶ, εἶχαν ἀνεβῆ στὰ πρῶτα χρόνια τῆς σκλαβιάς μερικὲς Ἠλειρώτικες οἰκογένειες γιὰ νὰ γλιτώσουν ἀπ' τοὺς Τοῦρκους. Ἐχτισαν ἐκεῖ πολλὰ χωριά κι ἀπ' αὐτὰ τὸ πρῶτο ἦταν τὸ Σοῦλι. Κάτω στὸν κάμπο ἦταν πολλὰ χωριά, ποὺ ἦταν σύμμαχοι τῶν βουνίσσιων. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν μιὰ ὁμοσπονδία αὐτοδιοικούμενη· ἔκλεγαν συμβούλιον ἀπὸ τοὺς γεροντώτερους κι αὐτὸ διεύθυνε τὶς σπουδαῖες ὑποθέσεις τους.

Οἱ Σοὺλιῶτες ζοῦσαν στρατιωτικὴ ζωὴ καὶ φτωχά, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες. Οὔτε ἐμπόριο οὔτε γράμματα ἦ-

ξεραν. Τὸ μόνο πρᾶμα πού ἤξεραν ἦταν νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὄπλα. Ἦταν ἄντρες καλοκαμωμένοι κι ἄντρεῖοι. Εἶχαν μακριὰ μαλλιά καὶ μεγάλα μουστάκια κι ἦταν ψηλοί, μὰ γοργοκίνητοι. Ἀκόμη καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν ἦταν ἄντρεῖες καὶ πολλὲς φορές βαστοῦσαν κι αὐτὲς τὰ ὄπλα πλάι στοὺς ἄντρες τους.

Πόρος τῆς ζωῆς τους ἦταν ἡ κτηνοτροφία.

«Τέχνη ἢ δουλειὰ ἄλλη κανένας δὲν ἔπιανε στὰ χέρια. Ἀπὸ μικρὰ παιδιά γυμνάζονται ὀλοένα στ' ἄρματα. Μ' αὐτὰ τρῶνε, μ' αὐτὰ κοιμούνται καὶ μ' αὐτὰ ξυπνοῦν» λέει ἓνας ἱστορικός.

Οἱ Μανιάτες κατοικοῦσαν στὸν Ταύγετο, πρὸς τὸ ἀκρωτήριο Ταίναρο, κι ἦταν κι αὐτοὶ πάντα ἄνθρωποι τοῦ πολέμου.

Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς οἱ Μανιάτες ἔμειναν ἐλεύθεροι κι εἶχαν δική τους διοίκηση.

Εἶχαν κι αὐτοὶ ὅπως καὶ οἱ Σουλιῶτες μιὰ ἔνωση τῶν χωριῶν τους, μιὰ ὁμοσπονδία νὰ ποῦμε. Κάθε χωριὸ εἶχε δικό του ἀρχηγό, πού λεγόταν καπετάνος.

Ὅλοι μαζί οἱ καπεταναῖοι τῆς Μάνης ἀποτελοῦσαν τὸ Συμβούλιο τῆς Ὅμοσπονδίας καὶ ἔκλεγαν ἓναν ἀρχηγό, πού τὸν ἀναγνώριζε ὁ Σουλτάνος καὶ τοῦ ἔδινε τὸν τίτλο μπέης.

Οἱ Σφακιανοὶ ἐπίσης, στὰ Λευκὰ ὄρη τῆς Κρήτης, διατήρησαν πάντοτε τὴν ἐλευθερία τους κι ἦταν κι αὐτοὶ πάντα ὀπλισμένοι.

Οἱ κλέφτες κι οἱ ἄρματαλοῖ, οἱ Σουλιῶτες, οἱ Μανιάτες, κι οἱ Σφακιανοὶ εἶναι ὁ πρῶτος ὠργάνωμένος πεζικὸς στρατός, πού χρησίμεψε στὴν Ἐπανάσταση τοῦ Ἔθνους.

Τὰ νησιά. - Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυτιλίας. Τὰ Ἑλληνικὰ παράλια ὅπως καὶ τὰ νησιά ἔβγαζαν ἀπὸ τὴν

ἀρχαία ἀκόμη ἐποχή καλοῦς ναυτικούς. Ὅλα τὰ Ἑλληνικά νησιά εἶχαν πλοῖα, ἀλλὰ στὴν πρώτη γραμμὴ ἦταν ἡ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες καὶ τὰ Ψαρά.

Τὰ τρία αὐτὰ νησιά ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα (1750) ἄρχισαν νὰ φτιάχνουν πολλὰ πλοῖα καὶ ἔκαναν μ' αὐτὰ ἐμπόριο καὶ μάζευαν πολλὰ χρήματα. Οἱ Τοῦρκοι δὲν πείραζαν τὰ Ἑλληνικά πλοῖα, γιατί εἶχαν συμφωνία μὲ τοὺς Ρώσους νὰ μποροῦν νὰ βάζουν Ρωσικὴ σημαία καὶ ἔτσι ἔπλεαν ἐλεύθερα τὴ Μαύρη θάλασσα καὶ τὴ Μεσόγειο καὶ μετάφεραν διάφορα ἐμπορεύματα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ σπουδαία αἰτία ν' ἀναπτυχθῇ ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν καιρὸ ἐκεῖνο οἱ Ἀλγερινοὶ πειρατὲς τρομοκρατοῦσαν τὴ Μεσόγειο, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔβαζαν στὰ πλοῖα τους κανόνια καὶ πολλὰς φορὰς ἔκαναν ἀληθινὰς ναυμαχίαις μὲ τοὺς πειρατὰς. Αὐτὸ ἔκαμε τοὺς Ἕλληνες ναυτικούς νὰ γυμναστοῦν καὶ στὸν πόλεμο. Κι ἔτσι τὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ μεταβλήθηκε σὲ πολεμικὸ ναυτικόν. Τὸ ναυτικὸ αὐτὸ ἦταν ὁ ἱερός στόλος τοῦ μεγάλου ἀγῶνα.

Τὰ Ἑλληνικά πλοῖα ἦταν μικρὰ πλοῖα μὲ πανιά καὶ λέγονταν μπρῖκια. Κάθε πλοῖο εἶχε 100 πάνω κάτω ἄντρες καὶ 10 κανόνια.

Ἐνας ξένος ἱστορικὸς μιλεῖ μὲ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς θαλασσινοὺς μας καὶ λέει:

«Τίποτε δὲν ἦταν πιὸ γοργοκίνητο, πιὸ τολμηρὸ καὶ πιὸ ἀκούραστο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ ἐκεῖνο ναυτικόν. Οἱ πατέρες ἔπαιρναν μαζί τὰ παιδιά τους ἀπὸ μικρὰ καὶ τὰ μάθαιναν ν' ἀγαποῦν τὴ θάλασσα, νὰ γνωρίζουν τ' ἀστέρια, νὰ ξέρουν τίς ἀκρογιαλιές. Μὲ τέτοια μαθήματα τὸ Ἑλληνόπουλο μάθαινε νὰ παίξῃ μὲ τὴ θάλασσα.»

Οἱ Φαναριῶτες. - Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς μαξεύτηκαν γύρω στὸν Πατριάρχη ὅλοι οἱ εὐγενεῖς καὶ γραμματισμένοι ἄν-

Φαναριώτης

θρώπι, πὺν γλίτωσαν καὶ ἔμειναν στὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτοὶ ἔκαμαν τὴν Ἑλληνικὴ ἀριστοκρατία καὶ κατοικοῦσαν στὴ συνοικία Φανάρι, πὺν εἶναι τὰ Πατριαρχεῖα, καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάστηκαν Φαναριῶτες.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἦταν ἀγράμματοι καὶ δὲν ἦταν καὶ ἄξιοι νὰ διοικήσουν, ἔπαιρνε γιὰ πολιτικούς ὑπαλλήλους τῆς Φαναριῶτες. Προπαντὸς μεταχειρίστηκε τοὺς Φανα-

ριώτες για δύο σπουδαίες υπηρεσίες. Πρώτο τους ἔπαιρνε για να μπορῆ μ' αὐτούς να συνεννοεῖται με τοὺς ξένους. Οἱ Φαναριῶτες δηλαδή ἐπειδὴ ἤξεραν καὶ ξένες γλῶσσες χρησίμευαν για διερμηνεῖς καὶ πῆραν τὸν τιμητικὸ τίτλο με γά λ ο ι δι ε ρ μ η ν ε ῖ ς. Δεύτερο τοὺς ἔστελνε ἡγεμμόνες στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία, πὺν ἦταν τότε ἐπαρχίες τῆς με τὸ ὄνομα ἡγεμονίες. Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ ἦταν ἐκεῖ σὰν ἀληθινοὶ βασιλεῖς καὶ ἦταν ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Ὑψηλάντη, τοῦ Σούτσου κ.λ.π.

Οἱ Φαναριῶτες με τὰ δύο αὐτὰ ἀξιώματα πρόσφεραν μεγάλην ὑπηρεσία στὸν ὑπόδουλο Ἕλληνισμό. Ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα πῆγαιναν ἄνθρωποι να τοὺς ζητήσουν τὴν προστασία καὶ προστατεύονταν, γιατί ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐκτιμοῦσε τοὺς Φαναριῶτες, πὺν με τὴν ἰκανότητά τους καὶ τὴ μόρφωσή τους φαίνονταν ὠφέλιμοι στοὺς Τούρκους. Μά καὶ ἀλλιῶς ὠφέλησαν τὸν Ἕλληνισμό οἱ Φαναριῶτες. Με τὶς ἐνέργειές τους τόσο διαδόθηκαν στὶς ἡγεμονίες τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Ἕλληνικὸς πολιτισμὸς, ὥστε οἱ ἐπαρχίες αὐτὲς ἦταν σὰν Ἑλληνικές.

7. Ἡ παιδεία στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Τὰ κ ρ υ φ ἄ σ χ ο λ ε ῖ ἄ. Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς σκλαβιάς οἱ Τούρκοι εἶχον κλείσει τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ οἱ δάσκαλοι εἶχαν φύγει στὴν Εὐρώπη. Τὸν καιρὸ λοιπὸν ἐκεῖνο οἱ μόνοι δάσκαλοι ἦσαν οἱ παπάδες καὶ οἱ ψάλτες καὶ τὰ σχολεῖα ἦταν κρυφά. Τὰ Ἑλληνόπουλα ἔτρεχαν ἐκεῖ με κάθε προφύλαξη καὶ μάθαιναν τὴν Ἀλφαβήτα, τὸ ψαλτήρι καὶ τὸν Ἀπόστολο. Ὁ παπὰς διηγίταν ἀκόμη σ' αὐτὰ τὴ δόξα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήλων καὶ τὰ παθήματα τοῦ Ἔθνους. Λίγα καὶ δύσκολα ἦταν τὰ γράμματα τότε, γιατί τὸ ψαλτήρι καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶναι γραμ-

μένα σὲ δύσκολη γλῶσσα καὶ οἱ δάσκαλοι δὲν εἶχαν καμιὰ τέχνη
στὴ διδασκαλία. Μολαταῦτα τὰ παιδιὰ πηγαιναν στὰ κρυφὰ σχο-
λεῖα μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ προθυμία, γιὰτὶ χαρὰ καὶ προθυμία

Τὸ κρυφὸ σχολεῖο.

εἶχαν καὶ οἱ δάσκαλοί τους. Ἦταν ἄνθρωποι γεμάτοι ἐνθουσια-
σμό. Πόση ἦταν ἡ χαρὰ κι ἡ προθυμία τῶν παιδιῶν γιὰ νὰ μά-
θουν λίγα γράμματα, μᾶς τὸ λέει, καὶ τὸ παλιὸ τραγούδι :

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο,
νὰ μαθαίνω γράμματα,
γράμματα σπουδάματα
τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα.

Διάφορες σχολές. Οί δάσκαλοι τοῦ γένους. Ἀπό τὸ 17^ο ὅμως αἰῶνα κι ὕστερα τὰ πράματα ἄλλαξαν. Οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν πιὸ μαλακοὶ στοὺς ραγιαδες καὶ τοὺς ἄφηναν ν' ἀνοίγουν διάφορες σχολές καὶ σ' αὐτὲς δίδασκαν ἄνθρωποι γραμματισμένοι καὶ τεχνίτες στὴ διδασκαλία. Οἱ πρώτες σχολές ἔγιναν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὰ Γιάννινα κι ἔπειτα καὶ σ' ἄλλες πόλεις. Κι ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς, τόσο περισσότερα σχολεῖα γίνονταν καὶ τόσο περισσότερο πρόκοιβε ἡ παιδεία.

Γιὰ σχολεῖα χρησίμεψαν τότε καὶ πολλὰ μοναστήρια καὶ προπαντὸς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐκεῖ ἄλλοι καλόγεροι καλλιεργοῦσαν τὰ κτήματα κι ἄλλοι δίδασκαν τὰ γράμματα.

Στὶς σχολές αὐτὲς δίδαξαν οἱ λεγόμενοι δάσκαλοι τοῦ Γένους, ἄνθρωποι γεμάτοι ἐνθουσιασμό γιὰ τὸ Ἔθνος καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία. Οἱ πιὸ δυνασμοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Παλαμάς, ὁ Βούλγαρης, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Θεοτόκης κι ἄλλοι, ὅπως κι ὁ Κοραῆς, ποὺ δὲ δίδαξε, ἀλλὰ ἔγραψε πολλὰ.

Ἡ τέχνη. Στὸ Ἅγιο Ὄρος διτηρήθηκε καὶ ἡ Βυζαντινὴ τέχνη. Στοὺς τοίχους τῶν Ἐκκλησιῶν ζωγράφιζαν ζωηρὲς τοιχογραφίες, ποὺ θύμιζαν τὶς παλαιὰς Βυζαντινές. Ζωγραφίζονται ἐπίσης τότε καὶ πολλὲς εἰκόνες ἁγίων κι ἀπ' αὐτὲς μερικὲς ἦταν καλλιτεχνικώτατες.

Ἄλλοῦ πάλι, ὅπως στὴν Ἥπειρο, ἔφτιαναν θαυμάσιους σταυροὺς κι ἄλλα πολλὰ μικροτεχνήματα. Κι ἄλλοῦ, ὅπως στὴν Κρήτη καὶ στὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου, καλλιεργήθηκε καὶ ἡ ποίηση. Ὁ Ἐρωτόκριτος, ἓνα μεγάλο μυθιστόρημα σὲ στίχους, ποὺ ἦταν πολὺ ἀγαπητὸ ἀνάγνωσμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου, γράφτηκε στὴν Κρήτη.

8. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων στα χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου οἱ Τσάροι τῆς Ρωσίας εἶχαν ὄνειρό τους τὴν κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τὴν ἐπανίδρυση τῆς Χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς. Γι' αὐτὸ ἔστειλαν μυστικούς κήρυκες στὴν Ἑλλάδα καὶ παρακινούσαν τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπαναστατήσουν λέγοντας πὸς μόνο ἀπὸ τὸ ξαναθῶ γένος τοῦ βοριᾶ, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἔπρεπε νὰ περιμένουν τὴν ἐλευθερία τους.

Οἱ δυστυχησμένοι οἱ Ἕλληνες τὰ πίστευαν ὅλα αὐτὰ καὶ ἦταν πρόθυμοι νὰ σηκώσουν ἐπανάσταση.

Ὅταν ἔγινε τσαρίνα στὴ Ρωσία ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β', ἀποφάσισε νὰ βάλῃ σ' ἐνέργεια τὸ σχέδιο τῶν Ρώσων. Κήρυξε λοιπὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας καὶ ἔστειλε στὴν Ἑλλάδα ἀποσταλμένους νὰ παρακινήσουν τοὺς Ἕλληνες νὰ σηκώσουν ἐπανάσταση.

Οἱ ἀποσταλμένοι πῆγαν στὴν Πελοπόννησο, ὅπου οἱ κάτοικοι ἦταν πρόθυμοι γιὰ ἐπανάσταση. Τοὺς εἶπαν πὸς θὰ ἔρθουν Ρωσικὰ πλοῖα μὲ ὅπλα καὶ μὲ στρατὸ νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κι ὅταν ἀληθινὰ φάνηκαν στὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο μερικὰ, ποὺ ἔστειλε ἡ Αἰκατερίνη μὲ ναύαρχο τὸν Ὁρλώφ, οἱ Πελοποννήσιοι ἀμέσως ἐπαναστάτησαν.

Ἀλλὰ σὲ λίγο, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες περιέμεναν Ρωσικὸ στρατὸ, ἔφυγε καὶ ὁ στόλος, καὶ ἔτσι οἱ δυστυχησμένοι οἱ Πελοποννήσιοι ἔμειναν στὴν τύχη. Οἱ πασάδες ἔστειλαν τότε στὴν Πελοπόννησο 15 χιλιάδες Ἀρβανίτες καὶ τὴν ἔκαμαν στάχτη.

Ἄν στὸ μεταξύ ἡ Ρωσία δὲν ἔκανε συμφωνία μὲ τὴν Τουρκία νὰ ἔχῃ στὴν πρόστασία της τοὺς Χριστιανούς, οὐτ' ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες δὲ θὰ γλίτωνε.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1788. - Λάμπρος ὁ Κατσόνης. - Γεώργιος Ἀντρίτσος. Ἡ Ρωσία σὲ λίγα χρόνια (1788) ἄρχισε πάλι τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους καὶ παρακίνησε καὶ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἀλλὰ τὴ φορὰ αὐτὴ μόνο οἱ ναυτικοὶ μας καὶ οἱ ἀρματολῶι κινήθηκαν. Τὰ κατορθώματα τοῦ Κατσόνη στὴ θάλασσα καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἀντρίτσου στὴ στεριά ἔμειναν ἱστορικά.

Ὁ Λάμπρος Κατσόνης γεννήθηκε στὴ Λιβαδιά τῆς Βοιωτίας καὶ τὸν καιρὸ ἐκεῖνον ἦταν ἀξιοματιζὸς στὸ Ρωσικὸ στρατό. Μόλις κηρύχτηκε ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος κατέβηκε στὴν Τεργέστη, πῆρε τρία πλοῖα, πὺν εἶχαν ἐτοιμάσει ἐκεῖ οἱ πλούσιοι Ἕλλη- νες, καὶ ἦρθε στὴν Ἑλλάδα. Σὲ λίγο ὁ Κατσόνης βρέθηκε μὲ 15 πλοῖα· τὰ δώδεκα ἄλλα ἦταν Τουρκικά, πὺν τὰ κυρίεψε σὲ διάφορες ναυμαχίες καὶ ἔβαλε μέσα ναῦτες Ἕλληνες.

Ὁ Λάμπρος Κατσόνης

Ἔτσι ὁ Λάμπρος Κατσόνης ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων στὴ θάλασσα. Ὅλα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῆς Τουρκίας εἶχαν καταστραφῆ. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση τόσο φοβήθηκε, ὥστε τοῦ πρότεινε νὰ τὸν κάμῃ ἡγεμόνα σ' ἓνα νησί, γιὰ νὰ πάψῃ τοὺς ἀγῶνες. Τὴν πρόταση τὴν ἔκαμε ὁ διερμηνέας Μαυρογένης καὶ στὸ γράμμα πὺν τοῦ ἔστειλε τὸν ὠνόμαζε ἀπὸ μέρος τῆς Ὑ. Πύλης ἀντρεϊότατον ἦρωα. Ὁ Κατσόνης ὁμως δὲ δέχτηκε τὴν πρόταση καὶ ἐξακολούθησε τοὺς ἀγῶνες.

Ὁ Λάμπρος εἶχε τώρα στὰ πλοῖα του καὶ τὸν περιφημο ἀρματολῶ Ἀντρίτσο, ἀπὸ τὶς Λιβανάτες τῆς Λοκρίδας, μὲ 500 παλικάρια. Σὲ λίγο ἔμαθε πὺς φάνηκαν Τουρκικὰ πλοῖα ἀνάμεσα στὴ Εὐβοία καὶ στὴν Ἄντρο. Τρέχει ἐκεῖ καὶ ἀρχίζει φο-

βερη νανμαχία μαζί τους. Τ' αναγκάζει να φύγουν και τὰ κυνηγᾶ, ἀλλὰ ἄλλα πλοῖα Ἄλγερινά, πού ἔρχονταν νὰ βοηθήσουν τοὺς Τούρκους, τὸν χτύπησαν ἀπὸ πίσω καὶ τοῦ ἔξαμαν μεγάλες ζημιές. Πληγώθηκε κι ὁ ἴδιος καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ γλιτώσει πάνω σ' ἓνα πλοῖο μισογαλασμένο. Τὸ πάθημα αὐτὸ τοῦ Λάμπρου ἔμεινε παροιμιώδικο :

«Σὰ σ' ἀρέσει μπάριμπα-Λάμπρο
Ξαναπέρν' ἀπὸ τὴν Ἄνδρο».

Μολαταῦτα ὁ Κατσόνης ἔξακολούθησε τοὺς ἀγῶνες του κι ὅταν ἡ Αἰκατερίνη ἔξαμειρήνη μὲ τὴν Τουρκία, ἀγανάχτησε κι εἶπε :
«Ἄν ἡ αὐτοκρατορία ἔξαμειρήνη τῆς, ὁ Κατσόνης δὲν ὑλόγραψε ἀκόμα τὴ δική του.»

Τότε ὁ Κατσόνης πῆγε μὲ τὸν Ἄντριτσο στὴ Μάνη γιὰ νὰ κάμουν ἐκεῖ ἐπανάσταση. Ἄλλὰ οἱ Τούρκοι τοὺς κυνήγησαν. Οἱ δύο ἥρωες ἀντιστάθηκαν γενναῖα κι ἔξαμαν μεγάλη καταστροφή στοὺς ἐχθρούς. Εἶδαν ὅμως πὼς δὲν μπορούσαν νὰ σταθοῦν ἐκεῖ κι ἀποφάσισαν νὰ φύγουν. Ὁ Λάμπρος γύρισε στὴ Ρωσία κι ὁ Ἄντριτσος κυνηγούμενος σαράντα ὀλόκληρα ἡμερόνυχτα ἀπὸ χιλιάδες Τούρκους κατώρθωσε νὰ φτάσει μὲ λίγους συντρόφους στὸ Ρίο κι ἀποκεῖ νὰ πάη μὲ πλοῖο στὴν Κέρκυρα. Τὸν ἔπιασαν ὅμως ἐκεῖ οἱ Ἑνετοὶ καὶ τὸν παράδωσαν στοὺς Τούρκους. Μὲ λίγον καιρὸ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολι στὴ φυλακή.

Γεώργιος Ἀνδρίτσος

9. Πώς προπαρασκευάστηκε ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση. Οἱ βασιλεῖς στὴ Γαλλία ἔκαναν μεγάλα ἔξοδα, τόσο μεγάλα, πού δὲν ἔφταναν τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους. Γιὰ νὰ οἰκονομήσουν λοιπὸν χρήματα ἔβαζαν μεγάλους φόρους στὸ λαό. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἄρχισε ἔτσι νὰ δυστυχῆ καὶ νὰ γκρινιάζῃ. Κι ὅταν ἀπὸ τὸ 18ο αἰῶνα φωτίστηκε μὲ τὰ βιβλία, πού ἔγραφαν μεγάλοι Γάλλοι συγγραφεῖς κηρύττοντας τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἐλευθερία, ζήτησε τὰ δικαιώματα του.

Ἐγινε τότε (1789) μιὰ συνέλευσις ἀπὸ ἀντιπρόσωπους τῶν τριῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, τοῦ κλήρου, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀστῶν. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ ὠνομάστηκε Ἐθνικὴ καὶ σήμαινε πὸς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἐθνους ἦταν ἴσοι ἀναμεταξύ τους.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἄρεσε στὸν βασιλιὰ Λουδοβίκο 16ο καὶ θέλησε νὰ φέρῃ ἐμπόδια στὴν Ἐθνικὴ συνέλευσις, Ἄλλὰ ἐπανεστάτησε ὁ λαὸς καὶ κυρίεψε ἓνα φρούριο, τὴ Βαστίλη, πού χρησίμευε γιὰ φυλακὴ. Ἡ ἄλωσις τῆς Βαστίλης ἦταν ἡ νίκη τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτὸ οἱ Γάλλοι τὴ γιορτάζουν γιὰ ἐθνικὴ γιορτὴ (14 Ἰουλίου).

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Γάλλων ψήφισε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ κήρυξε σ' ὅλον τὸ κόσμον μὲ τὶς τρεῖς αὐτὲς λέξεις «Ἐλευθερία, Ἰσότητα, Ἀδελφότητα», πού σημαίνουν ὅτι :

1. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ἔχουν ὅλοι τὰ ἴδια δικαιώματα.
2. Κανένας δὲ φυλακίζεται χωρὶς νὰ διατάξῃ ὁ δικαστής,

χωρίς δηλαδή να ἔχη παραβῆ τὸ νόμο.

3. Κάθε πολίτης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύη, νὰ λέη καὶ νὰ γράφῃ ὅ,τι θέλει. Φτάνει μόνο νὰ μὴν παραβῆ τὸς νόμους.

4. Μπροστὰ στὸ νόμο ὅλοι οἱ πολίτες εἶνε ἴσοι. Κι ὁ καθένας μπορεῖ νὰ φτάσῃ σὲ μεγάλη θέσῃ, ἂν ἔχη ἀξία.

5. Ὁ λαὸς εἶναι ὁ κυρίαρχος. Κάθε ἐξουσία βγαίνει ἀπ' αὐτόν.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔκαμε ἐντύπωσιν σ' ὅλον τὸν κόσμον. Ὅλοι οἱ λαοὶ χάρησαν γιὰ τὰ ἐλεύθερα αὐτὰ κηρύγματά της. Μόνο οἱ βασιλεῖς φοβήθησαν, γιατί ἔχαναν πᾶ τὴ δύναμή τους καὶ γι' αὐτὸ θέλησαν νὰ βοηθήσουν τὸ βασιλιά τῆς Γαλλίας νὰ τὴν καταβάλῃ. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἀγανάχτησε καὶ κατηγοροῦσε τὸ βασιλιά ὅτι κάνει συνωμοσία μὲ τὸς ξένους ἐνάντια στὴν πατρίδα του. Κήρυξε λοιπὸν τότε **Δ η μ ο κ ρ α τ ί α** καὶ τὸ βασιλιά τὸν καταδίκασε σὲ θάνατο.

Ὁ **Ρ ή γ α ς Φ ε ρ α ῖ ο ς**. Ἐνας ἀπὸ τὸς ἀνθρώπους ποὺ συγκινήθησαν βαθιὰ ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἦταν κι ὁ **Ρ ή γ α ς Φ ε ρ α ῖ ο ς**.

Ὁ **Ρ ή γ α ς** γεννήθηκε στὸ Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας, στὶς ἀρχαῖες δηλαδή Φερές. γι' αὐτὸ λέγεται καὶ Φεραῖος ἢ Βελεστινλής. Ἐμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ σχολεῖο τῆς Ζαγοράς. ἔκαμε λίγον καιρὸ δάσκαλος καὶ στὰ 1780 πῆγε στὸ Βουκουρέστι, ὅπου συμπλήρωσε τὶς σπουδές του κι ἔμαθε καὶ ξένες γλῶσσες. Ἀργότερα ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μαυρογένη.

Ὅταν ἔγινε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἄναψε μέσα του ἡ φλόγα τῆς ἐλευθερίας καὶ τίποτε ἄλλο δὲ σκεπτόταν παρὰ πῶς νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν πατρίδα του. Γι' αὐτὸ ἄρχισε ἀμέσως τὴ συ-

Ὁ Ρήγας τραγουδώντας.

ვენνόηση με κλέφτες, με αρματολούς, με μητροπολίτες, με προε-
στους, με εμπόρους και με Τούρκους κι Ἀρβανίτες ακόμη φίλους
του.

Ἄλλὰ γὰρ νὰ φωτίσει κι ἐνθουσιάσει περισσότερο τοὺς Ἑλ-
ληνες προχώρησε πὺ πολὺ. Ἐγραψε διάφορα βιβλία γὰρ τοὺς
συμπατριῶτες του. Τύπωσε χάριτη τῆς Ἑλλάδας με πρωτεύουσα
τὴν Κωσταντινούπολη κι ἔκαμε πολλὰ τραγούδια πολεμικά, πὺ
συγκινοῦσαν βαθιὰ τὶς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων και τοὺς ἔκαναν νὰ
μὴ σκέπτονται τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση.

Ὅλα τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα ἐνθουσίαζαν, ἀλλὰ πὺ πολὺ
ἀπ' ὅλα ἐνθουσίαζε ὁ περίφημος θ ο ὄ ρ ι ο ς, τὸ πολεμικὸ του
τραγούδι, πὺ τὸ ἤξεραν ὅλοι οἱ Ἑλληνες και τὸ τραγουδοῦσαν
στὰ σχολεῖα, στὰ σπίτια, στὰ βουνά, παντοῦ :

«Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες στὰ βουνά;
Σπηλιὰς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε τὸν κόσμον γὰρ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
.....
Καλύτερα μὴς ὄρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή».

Ὁ Ρήγας πῆγε στὴ Βιέννη και τύπωσε τὸ χάριτη και τὰ βι-
βλία του κι ἔξακολούθησε κι ἀποκεῖ τὶς συνεννοήσεις γὰρ τὴν ἐπα-
νάσταση. Καὶ νομίζοντας πὺς τὰ ἔβαλε ὅλα σὲ δρόμον καλόν,
πῆγε στὴν Τεργέστη γὰρ νὰ φύγῃ με πλοῖον γὰρ τὴν Παλιὰ Ἑλλάδα.
Ἄλλ' ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία, πὺ εἶχε ἀνησυχῆσει ἀπὸ τὶς ἐνέρ-
γειές του, τὸν παρακολοῦθοῦσε και τὸν ἔπιασε και τὸν ἔστειλε στὴ
Βιέννη.

Στὸ μεταξὺ ἔπιασε κι ἄλλους ἑπτὰ συνένοχους τοῦ Ρήγα κι
ὄλους μαζὶ τοὺς παράδωσε στὸν Τούρκο πρεσβευτὴ τῆς Βιέννης

και εκείνος τούς ἔστειλε δεμένους στὸν Πασὰ τοῦ Βελιγραδιοῦ. Αὐτὸς μὲ τὴν πρόφραση πὼς θέλησαν μιὰ νύχτα νὰ φύγουν ἀπ' τὴ φυλακὴ πρόσταξε καὶ τοὺς ἔπνιξαν στὸν ποταμὸ (1798).

Ὁ Ῥήγας εἶναι ὁ πρῶτος μάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ πατρίδα εὐγνωμονώντας τον τοῦ ἔστησε μπροστὰ στὸ πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας μεγαλόπρεπον ἀντριάντα.

Ὁ Ἀληπασάς κι οἱ Σουλιῶτες. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο (τέλη 18ου αἰώνα) στὴν Ἠπειρὸ εἶχε ἀποχτήσει μεγάλη δύναμη ὁ περιβόητος Ἀληπασάς.

Ἐνας χωρικός Ἀρβανίτης ἦταν ὁ Ἀληπασάς, ἀλλ' ἄνθρωπος γενναῖος, φιλόδοξος καὶ σκληρὸς ἔγινε γρήγορα πολὺ δυνατός. Δολοφονοῦσε τοὺς ἄρχοντες σὰ χωριά κι ἔπειτα τὰ κυρίευε· οὔτε τοὺς συγγενεῖς του δὲν ἐξαιροῦσε στὴ σκληρή του αὐτὴ ἀρχή. Ἐπιτέλους κυρίεψε καὶ τὰ περίφημα Γιάννινα καὶ κατόρθωσε ν' ἀναγνωριστῆ ἀπὸ τὸ Σουλτάνο ἐπίσημος πασάς.

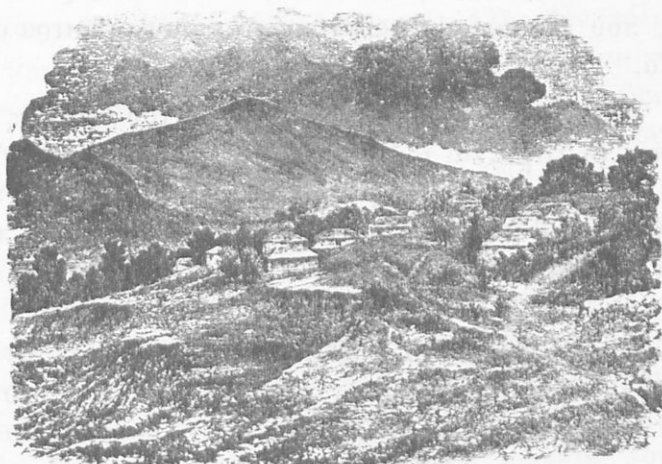
Λίγο λίγο ὕστερα ἄλλωσε τὴν ἐξουσία του κι ἔξω ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸ. Κυρίεψε μέρη τῆς Μακεδονίας, τὴν Ἀκαρνανία καὶ τὴ Θεσσαλία. Μάζεψε μὲ τὶς ἀρπαγὲς πολλὰ χρήματα, ἔκαμε καὶ δυνατὸ στρατὸ κι ἴδρυσε ἓνα ἀληθινὸ κράτος μὲ πρωτεύουσα τὰ Γιάννινα.

Μέσα ὅμως στὸ δυνατὸ αὐτὸ κράτος τοῦ Ἀληπασᾶ ζοῦσαν καὶ μερικοὶ ἐλεύθεροι. Αὐτοὶ ἦταν οἱ Σουλιῶτες, πού, ὅπως εἶ-

Ὁ Ἀληπασάς

δαμε στα προηγούμενα, ήταν πολλά χωριά γύρω στο Σούλι κι ένωμένα όλα άποτελοῦσαν τὴ Σουλιώτικη ὁμοσπονδία.

Τὸ Σούλι

Ὁ Ἄληπασάς δὲν μποροῦσε νὰ τὸ χωνέψῃ νὰ ὑπάρχουν μέσα στὸ κράτος του ἄνθρωποι ἐλεύθεροι κι ἀποφάσισε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ μὲ κάθε τρόπο. Τέσσερες μεγάλες ἐκστρατείες ἔκαμε γι' αὐτό. Κι ἀφοῦ στὶς δυὸ πρῶτες δὲν κατώρθωσε οὔτε νὰ ζυγώσῃ στὸ Σούλι, στὴν τρίτη μεταχειρίστηκε τὸ δόλο καὶ τὴν πανουργία. Ἔκαμε τὸ φίλο στοὺς Σουλιῶτες καὶ τοὺς ζήτησε τὴ συνδρομὴ γιὰ νὰ πολελήσῃ τάχα τοὺς Ἀρμυροκαστρίτες. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ δὲν τὸν πίστεψαν, ὁ Λάμπρος Τζαβέλας ὅμως γελάστηκε καὶ πῆγε μὲ τὸ γιό του τὸ Φῶτο κι ἑβδομήντα ἄλλους ἄντρες.

Οἱ Ἀρβανίτες μὲ τοὺς Σουλιῶτες ξεκίνησαν διὰ τὸ Ἀργυροκάστρο, ἀλλὰ στὸ δρόμο οἱ Ἀρβανίτες περικύκλωσαν τοὺς Σουλιῶτες καὶ τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς ἔστειλαν δεμένους στὰ

Γιάννινα. Μόνο ένας κατόρθωσε νὰ ξεφύγη καὶ πῆγε στὸ Σούλι τὴν εἶδηση τῆς προδοσίας.

Ἔτσι οἱ Σουλιῶτες ἐτοιμάστηκαν καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεση, ποὺ ἔκαμαν οἱ Ἀρβανίτες στὸ Σούλι ὕστερα ἀπὸ τὴν προδοσία.

Ὁ Ἀλῆς τότε κάλεσε τὸν Τζαβέλα καὶ τοῦ πρότεινε νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε χρῆματα καὶ δόξες καὶ τιμές. Ὁ Τζαβέλας τοῦ ἀποκρίθηκε πῶς, ἂν τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον, θὰ προσπαθήσῃ νὰ καταφέρῃ τοὺς Σουλιῶτες νὰ παραδοθῶν, καὶ ὁ Ἀλῆς τὸν ἄφησε. Κράτησε μόνο γιὰ ὄμηρο τὸ γιό του.

Ἀλλὰ φτάνοντας στὸ Σούλι ὁ Τζαβέλας εἶπε τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ καὶ τοὺς παρακίνησε ν' ἀνισταθῶν. Καὶ στὸν Ἀλῆ ἔγραψε: «Εἶμαι δῶ, δόλιε, καὶ ἄπιστε, γιὰ νὰ διαφεντέψω (¹) τὴν πατρίδα μου ἀπέναντι σ' ἓνα κλέφτη σὰν καὶ σένα. Ξέρω καλὰ πῶς ὁ γιός μου θὰ πεθάνῃ, μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸ θάνατό του»

Λάμπρος Τζαβέλας.

Ὁ Ἀλῆς μάνιασε μὲ τὸ γράμμα τοῦ Λάμπρου καὶ ἀμέσως ρίχτηκε μὲ πολὺ στρατὸ στὸ Σούλι. Οἱ Σουλιῶτες ὅμως τράβηξαν τοὺς Ἀρβανίτες στὰ κατσάβραχα καὶ στὰ δάση καὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλη καταστροφή. Στὴ περίσταση αὐτὴ ἔδειξαν μεγάλο ἡρωϊσμὸ καὶ οἱ Σουλιώτισες, ποὺ πολέμησαν μ' ἀρχηγίνα τὴ γυναῖκα τοῦ Λάμπρου, τὴ Μόσχο.

Ὁ Ἀλῆς σὰν εἶδε τὴ συμφορὰ τοῦ στρατοῦ του, ἔφυγε ντρο-

(¹) Διαφεντέω = κυβερνῶ, ὑπερασπίζομαι.

πιασμένος και κλείστηκε στο παλάτι του (1792). Έχουμε ειρήνη με τους Σουλιώτες και υποχρεώθηκε ν' αφήση ελεύθερον τὸ Φῶτο και τοὺς ἄλλους, πού εἶχε σκλαβωμένους με τὴν προδοσία.

Πέρασαν ἀπὸ τότε ὀχτῶ χρόνια κι ὁ Ἄλῆς δὲν τόλμησε νὰ πειράξη τοὺς Σουλιῶτες. Δὲν μπορούσε ὅμως νὰ ἡσυχάση και προπαντὸς νὰ ξεχάση πὼς μιὰ χούφτα γιδοκλέφτες, ὅπως τοὺς ἔλεγε, τοῦ ἔκαμαν τόσες ταπεινώσεις. Γι' αὐτὸ ἄρχισε νέο, συστηματικὸ πόλεμο, πού βάσταξε τρία ὀλόκληρα χρόνια (1800—1803).

Μὲ δέκα χιλιάδες διαλεχτοὺς και φανατισμένους Ἀρβανίτες ἔκαμε τὴν τέταρτη ἐκστρατεία κι ἀφοῦ με μιὰ σπουδαία ἐπίθεση δὲν κατώρθωσε νὰ κυριέψη τὸ Σούλι, τὸ πολιορκήσε. Ἡ πολιορκία κράτησε μῆνες πολλοὺς κι ὁ Ἄλῆς μεταχειρίστηκε ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ τὸ κυριέψη, ἀλλὰ τίποτε δὲν κατώρθωνε. Προσπάθησε νὰ δώση χρήματα σὲ μερικοὺς ἀρχηγοὺς και τοὺς ὑποσχέθηκε και δόξες και τιμές, ἀλλὰ κι αὐτὰ δὲν πέρασαν. Ἐνας μάλιστα τοῦ ἀπάντησε. «Τιμὲς και δόξες πού μου τάζεις, δὲ μου χρειάζονται, γιατί πλοῦτος, δόξες και τιμὲς εἶναι γιὰ μένα τ' ἄρματα μου, ὅπου μ' ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευθερία μου και τὰ παιδιὰ μου».

Ἡ πολιορκία ἐξακολούθησε πιὸ στενὴ κι εἶναι ἀδιήγητα τὰ βάσανα πού ὑπόφεραν οἱ Σουλιῶτες ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀπὸ τὴ δίψα. Πολλὲς ἡμέρες ἔμειναν νηστικοὶ και διψασμένοι κι ἔκαναν τὴ νύχτα ἡρωϊκὲς ἐξοδὲς γιὰ νὰ βροῦν τροφές. Ἐπιτέλους ἀναγκάστηκαν νὰ δεχτοῦν εἰρήνη με τὴ συμφωνία νὰ φύγουν ελεύθεροι με τὰ ὅπλα τους, με τὶς γυναῖκες τους και με τὰ παιδιὰ τους, και νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν.

Χωρίστηκαν λοιπὸν σὲ τρία σώματα κι ἔφυγαν. Ὁ Ἄλῆς ὅμως παράβηκε, ὅπως πάντα, τὴ συνθήκη και πρόσταξε νὰ τοὺς κυνηγήσουν με λύσσα. Ἐκεῖνοι ἀντιστέκονταν σὰ γίγαντες κι

Ἡ Νέα Ἑλλάδα

υποχωροῦσαν. Μὰ ὅλοι σχεδὸν ξολοιθρεύτηκαν· πολλοὶ λίγοι κατώρθωσαν νὰ φτάσουν στὴν Πάργα ἔλεινοι καὶ κακοπαθισμένοι καὶ ἀποκεῖ νὰ περάσουν στὴν Κέρκυρα.

Ἄλλοι πάλι, ὅπως ὁ περίφημος καλόγερος Σ α μ ο υ ἡ λ κ ι ἢ Σ ο υ λ ι ῶ τ ι σ σ α Δ έ σ π ω μὲ τὶς θυγατέρες της, ἔμειναν στοὺς πύργους τους, καὶ ὅταν ζύγωσαν οἱ Τούρκοι, ἔβαλαν φωτιά στὰ βαρέλια τῆς μπαρούτης καὶ πετάχτηκαν στὸν ἀέρα μαζὶ μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Πολλὲς πάλι γυναῖκες μὲ τὰ μωρά τους εἶχαν ἀνεβῆ σ' ἓνα βράχο τοῦ Ζαλόγγου, πού εἶναι γύρω ὅλο γκρεμούς. Ἐκεῖ ἀπελπισμένες ἔπιασαν τὰ χέρια καὶ χορευόντας τὸ σ υ ρ τὸ ρίχνονταν μία μία μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τους στὸ γκρεμὸ καὶ σκοτώνονταν.

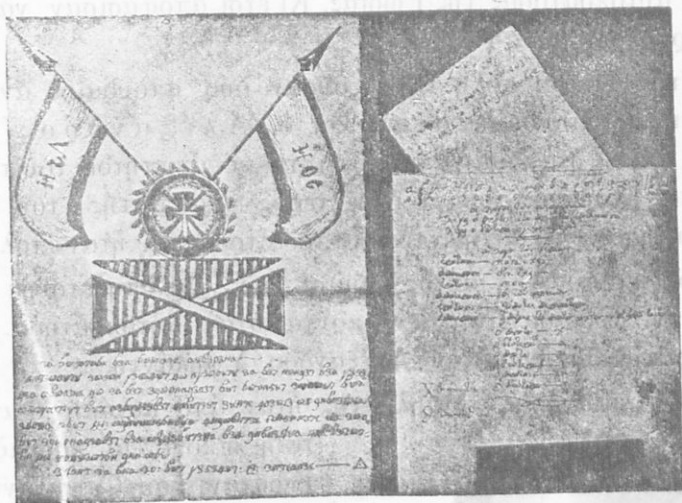
Ἄργότερα ὁ Ἄληπασὸς τάβαλε καὶ μὲ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ νικήθηκε καὶ σκοτώθηκε στὰ Γιάννινα.

Τότε οἱ Σουλιῶτες βρῆκαν τὴν εὐκαιρία καὶ πῆραν πίσω τὸ Σούλι καὶ ἔτσι ξαναγύρισαν στὴν ἀγαπημένη τους Πατρίδα.

Ἡ Φ ι λ ι κ ῆ Ἑ τ α ι ρ ί α - Ὁ ἄ ρ χ η γ ὸ ς τ η ς. Ὅπως εἶδαμε, ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀπότυχαν, γιὰτὶ ἦταν τοπικά. Ἦταν πιὰ φανερὸ πὼς γιὰ νὰ πετύχη ἡ ἐπανάσταση, ἔπρεπε νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ συνεννοηθοῦν οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ πάρουν τὰ τουφέκια ὅλοι μαζὶ, τὴν ἴδια μέρα.

Μ' αὐτὴ τὴ σκέψη ἓνας νέος, ὁ Σ κ ο υ φ ἄ ς, ἀπὸ τὴν Ἄρτα, ἔμπορος στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας, συνεννοήθηκε μὲ δύο ἄλλους ἐμπόρους ἐκεῖ, μὲ τὸν Τ σ α κ ἄ λ ω φ, ἀπὸ τὰ Γιάννινα, καὶ τὸν Ξ ἄ ν θ ο, ἀπὸ τὴν Πάτμο, καὶ ἵδρυσαν μιὰ ἐταιρία πού ὠνομάστηκε Φ ι λ ι κ ῆ Ἑ τ α ι ρ ί α (1814) καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ προετοιμάσῃ τοὺς Ἕλληνες γιὰ μιὰ γενικὴ ἐπανάσταση.

Ἡ Ἐταιρία ἦταν μυστική καὶ γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς μέλος ἔπρεπε νὰ εἶναι πρόσωπο μεγάλης ἐμπιστοσύνης καὶ νὰ εἶναι γνωστός γιὰ τὴν ἀγάπῃ του πρὸς τὴν Πατρίδα. Ὅποιος ἔμπαινε

Σύμβολο τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας

στὰ μυστικά τῆς Ἐταιρίας, ἔβαζε τὸ χέρι του στὸ Εὐαγγέλιο καὶ γονατιστὸς ὠρκιζόταν νὰ εἶναι πιστὸς στὴν Πατρίδα, νὰ ἐργαστῇ μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐλευθερία της καὶ νὰ μὴν πῆ τὰ μυστικά τῆς ἐταιρίας.

Οἱ Φιλικοί, - ἔτσι λέγονταν τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας, - ἐργάζονταν ἀκούραστοι νὰ ἐξαπλώσουν τὶς ἰδίες τους σ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμό. Ἐγγραφαν, ταξίδευαν, μεταχειρίζονταν κάθε τρόπο νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Σὲ λίγα χρόνια ἡ ἐταιρία εἶχε ξαπλωθῆ σ' ὅλη τὴν Ἀνατολή, ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὸ Ταίναρο καὶ ἀπὸ τὴ Σμύρνη ὡς τὰ νησιά τοῦ Ἴονίου. Κληρικοί, Φαναριῶτες, προεστοί, λόγιοι, ἔμποροι, ναυτικοί, κλέφτες, ἦταν μέλη της.

Ἡ ἑταιρία στὴν ἀρχὴ ἦταν δίχως ἀρχηγὸ καὶ οἱ Φιλικοὶ καλλιεργοῦσαν στὸν κόσμῳ τὴν ἰδέα πὼς εἶναι ἐπίτροποι κάποιας μυστικῆς ἀρχῆς καὶ ὁ κόσμος πιστεῦε πὼς ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἦταν ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρωσίας. Κι ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ ἐκλέξουν ἀρχηγὸ ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Στὴν Πετρούπολη τότε ζοῦσαν δύο σπουδαῖοι ἄντρες, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, καὶ ἦταν καὶ οἱ δύο ἔμπιστοι καὶ ἀγαπητοὶ τοῦ τσάρου ὁ πρῶτος ὑπουργὸς του καὶ ὁ δεῦτερος ὑπασπιστῆς του. Στὴν ἀρχὴ ζήτησαν γιὰ ἀρχηγὸ τὸν Καποδίστρια, πού ἦταν πολὺ ἰκανὸς πολιτικὸς. Ἀλλ' αὐτὸς νόμισε πὼς θὰ ὑπηρετοῦσε καλύτερα τὴν Ἑλλάδα ἂν ἔμενε κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα. Ἔδωσαν τότε τὴν ἀρχηγίαν στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.

Ἄλεξανδρος Ὑψηλάντης
 ἦταν ἀπὸ μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια καὶ γιὸς τοῦ Κωσταντίνου Ὑψηλάντη, ἄλλοτε ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Ὁταν ὁ πατέρας του καταδιώχθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πῆγε στὴ Ρωσία, ὁ Ἀλέξανδρος σπούδασε στὴ Στρατιωτικὴ σχολὴ τῆς Πετρούπολης καὶ ἔγινε ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ. Σ' ἓναν πόλεμο μὲ τοὺς Γάλλους ἔδειξε μεγάλη ἀντοχὴ καὶ ἔχασε μάλιστα καὶ τὸ δεξί του χέρι. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος τὸν προβίβασε σὲ στρατηγὸ καὶ τὸν πῆρε ὑπασπιστή του. Αὐτὴ τὴ θέση εἶχε, ὅταν οἱ φιλικοὶ τοῦ

πρόσφεραν τὴν ἀρχηγία. Ὁ Ἀλέξανδρος νέος εὐγενικὸς καὶ πατριώτης τὴ δέχτηκε πρόθυμα καὶ ὠνομάστηκε «Γενικός ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς» (Ἰούνιος 1820).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

10. Ἡ ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στὴ Μολδοβλαχία. Ὄταν ὁ Ὑψηλάντης ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία τοῦ ἱεροῦ ἀγώνα, ζήτησε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἀπεριόριστη ἄδεια ν' ἀπουσίαση ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του καὶ κατέβηκε στὴν Ὀδησσό. Ἀποκεῖ συνεννοήθηκε μὲ τοὺς Φιλικούς καὶ μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀποφάσισε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση ἀπὸ τὶς ἡγεμονίες καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ στὴν Ἑλλάδα.

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἐλπίδες ὁ Ὑψηλάντης μῆκε τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821 στὴ Μολδοβλαχία.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἡ καταστροφὴ στὸ Δραγατσάνι. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας εἶχαν στὶς φρουρὰς τους πολλοὺς ἀρματωλοὺς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀρχηγοὶ τῶν ἀρματωλῶν ἦταν ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀρματωλοὺς ὅλοι οἱ νέοι ποὺ σπούδαζαν στὰ Γυμνάσια τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Μολδοβλαχίας, ἄφησαν τὰ θρανία καὶ ἔτρεξαν νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν πατρίδα. Αὐτοὶ ἔκαμαν ἰδιαίτερο σῶμα ποὺ ὠνομάστηκε ἱερόδολόχοι, πᾶν καὶ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε κάμει στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Πελοπίδας στὴ Θήβα. Οἱ ἱερολοχίτες δὲν ἦταν βέβαια γυμνασμένοι, ἀλλ' ἦταν γεμάτοι ἐνθουσιασμό καὶ ἔτοιμοι νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν πατρίδα.

Οί άρματολοί και οί ιερολοχίτες ήταν όλοι όλοι ώς όχτώ χιλιάδες. Αυτούς είχε γύρω του ό Ύψηλάντης όταν κήρυξε την έπανάσταση και σήκωσε σημαία.

Ή Γιωργάκης Όλύμπιος βάζει φωτιά στην μπαρουταποθήκη

Άλλά μ' όλον τον ένθουσιασμό, πού είχαν και ό άρχηγός και ό στρατός, ή έπανάσταση έκείνη δέν πέτυχε. Τουρκοί όχτώ φορές περισσότεροι μπήκαν στις ήγεμονίες και ρίχτηκαν στον

Ἑλληνικὸ στρατό. Οἱ δυὸ στρατοὶ συναντήθησαν στὸ Δραγατσάνι. Οἱ ἀρματωλοὶ ἀντιστάθηκαν γενναῖα καὶ οἱ Ἱερολοχίτες ἔδειξαν θαναστική ἀντοχή. Ἀλλὰ στὰ χαμένα. Ὅλος σχεδὸν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξολοθρεύθηκε. Πολὺ λίγοι γλίτωσαν.

Ὁ Ὑψηλάντης τότε ἀπελπίστηκε, νόμισε πὸς ὅλα πὰ τελείωσαν καὶ ἔφυγε καὶ πῆγε στὴν Αὐστρία. Ἀλλὰ ἐκεῖ τὸν ἔπιασαν οἱ Αὐστριακοὶ καὶ τὸν φυλάκισαν. Πολλὰ χρόνια ἔμεινε στὴ φυλακή. Βγήκε ἀπ' αὐτὴ ἄρρωστος καὶ πέθανε τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ Ἑλλάδα γινόταν ἐλεύθερη (1828).

Θάνατος Γιωργάκη Ὀλύμπιου καὶ Φαρμάκη. Ὅταν ἔφυγε ὁ Ὑψηλάντης, οἱ δυὸ ἀρματωλοὶ ἐξακολούθησαν τὸν πόλεμο μὲ τὸ λίγο στρατὸ ποὺ γλίτωσε. Πολλέμησαν ἥρωικάτα, ἀλλὰ τοὺς πολιορκήσαν οἱ Τούρκοι σ' ἓνα μοναστήρι καὶ ὁ Γιωργάκης γὰ νὰ μὴν πέση ζωντανὸς στὰ χέρια τους, ἄναψε τὴν ὄρα ποὺ πλησίαζαν τὴν μαρτυροποιήκη καὶ σκοτώθηκε μαζί μὲ τοὺς περισσότερους συντρόφους του καὶ μὲ τοὺς ἐχθροὺς ποὺ ὄρμησαν νὰμποῦν. Ὁ Φαρμάκης αἰχμαλωτίστηκε μὲ τοὺς ἄλλους καὶ στὴν Κωσταντινούπολη, ποὺ τὸν ἔστειλαν, ἔπαθε πολλὰ μαρτύρια καὶ πέθανε.

Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση στὶς ἡγεμονίες ἔσβησε γρήγορα, ἀλλ' ἄναψε στὴν Παλιὰ Ἑλλάδα.

11. Ἡ ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο.

Καλάβρυτα - Ἀγία Λαύρα - Πάτρα - Καλαμάτα. Οἱ φιλικοὶ εἶχαν ὀρίσει ἡ ἐπανάσταση νὰ γίνη στὶς 25 Μαρτίου 1821, τὴν ἡμέρα δηλαδὴ ποὺ εἶναι ἀπὸ τότε ἡ ἐθνικὴ μας γιορτή, ἡ γιορτὴ τῆς ἐλευθερίας μας. Καὶ πράγ-

ματι τις ἡμέρες ἐκεῖνες ἔγινε ἡ ἐπανάστασις στὴν Πελοπόννησο.

Στὰ Καλάβρυτα πρῶτα οἱ Ἕλληνες πολιορκήσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀνάγκασαν σὲ πέντε μέρες νὰ παραδοθῶν. Ἀλλὰ ἡ ἐπίσημη ὕψωση τῆς σημαίας ἔγινε στὴν Πάτρα. Ὁ μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς μὲ τοὺς πρόκριτους τῆς Πάτρας Ζαΐμη, Λόντο καὶ ἄλλους σήκωσαν τὴ σημαία στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Λαύρας, κοντὰ στὰ Καλάβρυτα, καὶ ἀποκεῖ κατέβηκαν στὴν Πάτρα, ὅπου μαζεύτηκε γύρω τους ὁ λαὸς καὶ φώναζε μὲ ἐνθουσιασμό: «Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ στὴν Πόλη νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς!»

Ἡ ἐπανάστασις ἄρχισε γρήγορα νὰ ξαπλώνεται σ' ὅλον τὸ Μοριά. Οἱ Μανιάτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πέτρο Μαυρομιχάλη σήκωσαν ἐπανάστασις καὶ πολιορκήσαν μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλους τὴν Καλαμάτα. Οἱ Τούρκοι φοβισμένοι παραδόθηκαν μ' ὅλα τους τὰ ὑπάρχοντα. Οἱ Ἕλληνες τοὺς χάρισαν τὴ ζωὴ καὶ κήρυξαν τὴν ἐλευθερία.

Οἱ Τούρκοι στὰ πρῶτα αὐτὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων κατατρόμαξαν καὶ ἔτρεξαν βιαστικοὶ νὰ κλειστοῦν στὰ κάστρα. Αὐτὸ ἔγινε στὴν Πάτρα, στὴν Τρίπολη, στὸ Ναύπλιο, παντοῦ.

Ὁ θυμὸς τῶν Τούρκων.—Οἱ σφαγὲς στὴν Πόλη.—Τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχου.—Ὅπου ὅμως οἱ Τούρκοι ἦταν κύριοι ἀκόμη, μάνιασαν μὲ τὴν ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄρχισαν παντοῦ νὰ τοὺς σφάζουν γιὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθοῦν καὶ διὰ νὰ τοὺς τρομάξουν. Σ' ὅλες τις Ἑλληνικὰς πόλεις ἔγιναν σφαγὲς, ἀλλὰ οἱ πιὸ φοβερὲς ἔγιναν στὴν Πόλη. Στρατιῶτες, πού τοὺς ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀσία, γύριζαν ἐκεῖ στοὺς δρόμους μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια καὶ ἔσφαζαν καὶ λήστευαν κάθε Χριστιανὸ πού θὰ συναντοῦσαν.

Ἄλλὰ τὸ πῶς φοβερὸν ἦταν τὸ κρῆμασμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγόριου τοῦ Ε΄ Ὁ Γρηγόριος, ὁ πῶς

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄

μορφωμένος κληρικὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἦταν ἀπὸ τὴν Δημητσάνα. Ἐγινε στὴν ἀρχὴ μητροπολίτης τῆς Σμύρνης καὶ τώρα εἶναι Πατριάρχης Ἐθνάρχης στὴν Πόλη.

Τὴ νύχτα τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821) ἐνῶ ὁ Πατριάρχης λειτουργοῦσε μὲ 12 δεσποτάδες στὴν ἐκκλησία τῶν Πατριαρχείων, οἱ Τοῦρκοι στρατιῶτες γύριζαν ἀπέξω. Ὁ Πατριάρχης εὐλόγησε τὸ λαὸ καὶ ἄρχισε μὲ συγκινημένη φωνὴ νὰ ψέλνῃ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ὅλοι ὅσοι ἦταν τὴν ἱερὴ ἐκείνη στιγμή στὴν ἐκκλησία νόμισαν πὼς ἄκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἐθνάρχη τὴν υπόσχεση τῆς Ἀνάστασης τοῦ Ἐθνους.

Ὅταν ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, ὁ Πατριάρχης ἀνέβηκε στὰ Πατριαρχεῖα. Σὲ λίγο ἔφτασαν κοντὰ του Τοῦρκοι στρατιῶτες καὶ τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν πῆγαν στὴ φυλακὴ. Ἀποκεῖ ἔπειτα τὸν ἔφεραν στὴ μεσαία πύλη τῶν Πατριαρχείων, τοῦ ἔβαλαν θηλιὰ στὸ λαιμὸ καὶ τὸν κορέμασαν. Τρεῖς ἡμέρες ἔμεινε τὸ λείψανο τοῦ Πατριάρχη στὴ κορεμάλα καὶ τὴν τέταρτη τὸ πῆρε ὁ ὄχλος καὶ τὸ ἔσερνε στοὺς δρόμους περιγελώντας καὶ βλασφημώντας. Στὸ τέλος τὸ ἔρριξαν στὴ θάλασσα, ὅπου τὸ βρῆκε ὁ Ἕλληνας πλοίαρχος Σκλάβος, ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά, καὶ τὸ πῆγε στὴν Ὀδησό. Ὁ Τσάρος πρόσταξε καὶ τὸ ἔθαψαν μὲ μεγάλες τιμές.

Οἱ Ἕλληνες ὕστερα ἀπὸ χρόνια πολλὰ (1871) ἐλεύθεροι πιά ἔφεραν τὰ κόκαλά του στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ ἔβαλαν στὴ Μητρόπολη, ὅπου τοῦ ἔφτιασαν ὠραῖο μνημεῖο. Ἡ πατρίδα ἔστησε τὸν ἀντριάνα τοῦ Γρηγόριου μπροστὰ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας καὶ ἡ Ἐκκλησία τὸν ὠνόμασε Ἐθνομάρτυρα καὶ Ἄγιο.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Τὸ σχέδιό του. Ἀπὸ τίς πρώτες ἡμέρες πὺ ἐγίνε ἡ ἐπανάσταση, ὁ ὄπλαρχηγὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἐπιβλήθηκε ὡς ἀρχηγὸς στὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦταν γιὸς καπετάνου κλεφτῶν καὶ γεννήθηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770 σ' ἓνα βουνὸ τῆς Μεσσηνίας. Πολλὸ νέος ἔγινε ἀρχηγὸς στὰ παλικάρια τοῦ πατέρα του, πὸ σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ τὸν κυνήγησαν κι αὐτὸν φοβερὰ οἱ Τούρκοι καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγει. Πῆγε στὴ Ζάκυνθο, πὸ τὴν εἶχαν οἱ Ἄγγλοι, καὶ κατατάχτηκε στὸν Ἀγγλικὸ στρατό. Ἐδειξε κεῖ μεγάλη στρατιωτικὴ ἀξία καὶ ἔγινε γρήγορα ταγματάρχης.

Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε γίνεи μέλος τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας κι ὅταν ζύγωνε ὁ καιρὸς γιὰ τὴν ἐπανάσταση, ἔφυγε ἀπὸ τὸν Ἀγγλικὸ στρατὸ κι ἤρθε στὴν Πελοπόννησο. Ἦταν γέρος πιά, γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε καὶ «γέρος τοῦ Μοριᾶ», ἀλλὰ ψηλὸς καὶ καλοκαμωμένος, μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ βροντερὴ φωνή, ἔξυπνος καὶ γενναῖος ἐπιβλήθηκε σ' ὅλους.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Καλαμάτας σκέφτηκε νὰ κυριέψη τὴν Καρύταινα κι ἔπειτα νὰ τραβήξει γιὰ τὴν Τριπολιτσιὰ. Ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου εἶχαν μαζευτῆ γύρω του ἕξι χιλιάδες χωρικοὶ μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς τους καὶ τὸν ἔκαναν ἀρχηγό. Ἀλλ' αὐτοὶ, ἀγύμναστοι κι ἄτακτοι, μόλις φάνηκε ὁ στρατὸς τῶν Τούρκων γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς πολιορκούμενους στὴν Καρύταινα, σκορπίστηκαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τους δέιλιασαν κι ἤθελαν νὰ φύγουν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὁμῶς

ἔμεινε λέγοντάς τους: «Τραβᾶτε, ἔσείς, ἐγὼ δὲν πάω πουθενά· θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ πουλιά μὲ ξέρον. Ἄν χυθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν αὐτά».

Ἔοι ἔφυγαν κι ἔμεινε ὁ Κολοκοτρώνης ὀλομόναχος, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ἄμα νύχτωσε, μπῆκε στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ, στάθηκε μπρὸς στὴν Παναγιά κι ἔκαμε τὸ σταυρὸ του. Τοῦ φάνηκε πὸς ἡ Παναγιά τὸν βεβαίωσε ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἀποφασισμένη ἀπὸ τὸ Θεό.

Τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη ἦταν ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσιᾶς. Αὐτὴν τὴν εἶχαν οἱ Τούρκοι πρωτεύουσα κι ἐκεῖ εἶχαν μαζευτῆ οἱ πιὸ πολλοί.

Ὅταν λοιπὸν ἔμεινε μόνος του, πῆρε τὸ δρόμο μ' ἓνα μόνο στρατιώτη. Χωρὶς ν' ἀπελπίζεται, χωρὶς νὰ κουράζεται, ἔγραφε ἀδιάκοπα, ἔστειλε ἀποσταλμένους στοὺς ὄπλαρχηγούς. Κι ἐπιτέλους εἶδε μὲ χαρὰ νὰ μαζεύωνται ἀρχετοὶ γύρω του. Μ' αὐτοὺς ἔπιασε ἀμέσως τὰ βουνὰ καὶ τὰ χωριά, πὸν ἦταν γύρω στὴν Τριπολιτσιᾶ.

Τὸ Βαλτέτσι - Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσιᾶς. Ἀλλὰ δυνατὸς Τουρκικὸς στρατὸς ἐρχόταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιὰ νὰ πνίξῃ τὴν Ἐπανάσταση. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μ' ἀρχηγὸ τὸν Μουσταφάμπεη κατόρθωσε νὰ μπῆ στὴν Τριπολιτσιᾶ. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε πρότεινε στοὺς Ἕλληνας νὰ πιάσουν τὸ Βαλτέτσι, ἓνα χωριὸ ἐκεῖ σιμά. Καταλάβαινε πὸς ὁ Μουσταφάμπεης εἶχε σκοπὸ νὰ πάρῃ τὸ Βαλτέτσι, νὰ προχωρήσῃ νότια νὰ κυριέψῃ τὴ Λακωνία καὶ τότε θὰ μπορούσε εὐκόλα νὰ ὑποδουλώσῃ ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Χίλιοι λοιπὸν Ἕλληνας ἔπιασαν τὸ Βαλτέτσι κι ἔκαμαν ἐκεῖ πρόχειρα ταμπούρια. Αὐτὸς κι ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ μὲ τὰ παλικάρια τους ἔπιασαν ἄλλες θέσεις, ἔξω ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι.

Ἡ πρόβλεψη τοῦ Κολοκοτρώνη ἀλήθευσε. Τὴν ἄλλη μέρα πρῶι πρῶι ὁ Μουσταφάμπεης ρίχτηκε στὸ Βαλτέτσι μ' ὄρμη. Οἱ Ἕλληνες ἀντιστάθηκαν γενναϊότατα. Στὸ μεταξὺ ἔφτασε κι ὁ Κολοκοτρώνης κι ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα κατῶρθωσαν νὰ μποῦν ὅλοι στὸ Βαλτέτσι.

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Ἕλληνες μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Κολοκοτρώνη «ἀπάνω τους» ἔκαμαν ἐξόρμησι κι ἀνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ φύγουν. Κι ἔφευγαν ἐκεῖνοι τόσο φοβισμένοι, ὥστε παράτησαν τὶς ἀποσκευές τους, τὶς τροφές τους καὶ τὰ ὅπλα τους ἀκόμη. Γιὰ πρώτη φορὰ οἱ Ἕλληνες κυρίεψαν πολλὰ λάφυρα.

Ἡ νίκη αὐτὴ κι ἄλλες, πὺν κέρδισαν οἱ Ἕλληνες γύρω στὴν Τριπολιτσιά, τοὺς ἔδωσε τόσον ἐνθουσιασμό, ὥστε ἔτρεξαν νὰ κυριέψουν τὴν πρωτεύουσα τῶν Τούρκων. Τὴν ἔξωσαν γύρω γύρω κι ἀκολούθησαν αὐτὴν τὴν ταχτική. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κανόνια οὔτε κι ἰππικό, ἔφτιασαν ταμπούρια στὰ γύρω βουνὰ καὶ μὲ τὰ τουφέκια στὰ χέρια περιέμεναν. Οἱ Τούρκοι ἔβγαιναν συχνὰ γιὰ νὰ βροῦν τροφές στὴ πεδιάδα. Τότε κατέβαιναν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ ταμπούρια καὶ πότε γονατιστοὶ πίσω ἀπὸ καμιὰ πέτρα ἢ ἀπὸ κανέναν τοῖχο τοὺς τουφεκοῦσαν καὶ τοὺς ἀνάγκαζαν νὰ τρυπώσουν πάλι στὴ πόλι καὶ πότε τοὺς ρίχνονταν μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια καὶ πάλευαν μαζί τους φοβερά. Τὲ νύχτα σταματοῦσε ἡ μάχη κι ὁ καθένας πῆγαινε στὸ στρατόπεδὸ του.

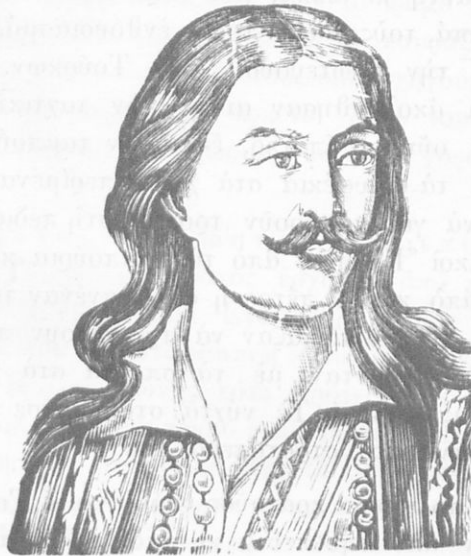
Ἔτσι ἡ πολιορκία κρατοῦσε καιρὸ κι οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀπὸ τὴ δίψα. Δὲν τοὺς ἔμεινε παρὰ νὰ κάμουν ἔξοδο. Μὰ οἱ Ἕλληνες τοὺς πρόλαβαν. Κατῶρθωσαν μιὰ μέρα ν' ἀνεβροῦν κάμποσοι στὸ χαμηλὸ κάστρο τῆς Τριπολιτσιᾶς πατώντας ὁ ἕνας σιὰς ὄμους τοῦ

ἄλλον. Ἔστησαν ἐκεῖ μιὰ σημαία κι ἄνοιξαν τὶς πόρτες. Μπήκαν τότε κι ἄλλοι μέσα κι ἔκαμεν μεγάλη καταστροφή. Πολὺ λίγοι Τούρκοι γλίτωσαν καὶ τὸ γλιτωμὸ τους τὸν χρωστοῦσαν στὸν Κολοκοτρώνη, πὺν λυπήθηκε τὴν κατάντια τους.

Ἡ Τριπολιτσιὰ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων στὶς 25 Σεπτεμβρίου 1821.

12. Ἡ ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ—Βριόνη.—Ὁ Διάκος κι ὁ Ἄντροῦτσος. Ὅταν στάλθηκε στὴν Πελοπόννησο ὁ Μουσταφάμπεης γιὰ νὰ πνίξει τὴν ἐπανάσταση, τὸν

Ἀθανάσιος Διάκος

ἴδιο καιρὸ στάλθηκε στὴν Στερεὰ Ἑλλάδα ὁ Ὁμέρ—Βριόνης μὲ δέκα πάνω κάτω χιλιάδες πεζικὸ καὶ ἵππικὸ στρατό. Ἐε-

κίνησε από τη Θεσσαλία με τὸ σκοπὸ νὰ καταβάλῃ ἀμέσως τὴν ἐπανάσταση τῆς Ρούμελης καὶ νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸ στὴν Πελοπόννησο. Πίσω ἀπὸ τὸν Ὁμέρ-Βριόνη ἐρχόταν κι ἄλλος Τουρκικὸς στρατὸς με τὸν Κιοσέ-Μεχμέτ.

Οἱ πιὸ σπουδαῖοι ἀπ' τοὺς ὀπλαρχηγοὺς ποὺ σήκωσαν τὴν ἐπανάσταση στὴ Ρούμελη ἦταν ὁ Πανουργιάς, ὁ Δυοβουνιώτης ὁ Διάκος κι ὁ Ἄντροῦτσος. Ὅλοι τοὺς πολέμησαν γενναῖα, μὰ οἱ δυὸ τελευταῖοι ἀναδείχτηκαν λαμπροὶ ἥρωες· ἔκαμαν κατορθώματα θαυμαστά.

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ἀπὸ τὴν Ἀρτοτῖνα τῆς Δωρίδας, ἦταν νέος ὠραῖος κι ἀντρεῖος. Ἦταν διάκος στὸ μοναστήρι Προδρόμο τῆς Δωρίδας, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση ἀκόμη πέταξε τὸ ράσο κι ὠρκίστηκε ν' ἀγωνιστῆ γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἀπὸ τοὺς πρώτους σήκωσε τὴν ἐπανάσταση στὴ Διβαδιά κι ἔδιωξε τοὺς Τούρκους.

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἄντροῦτσος ἢ Ἄντρίτσος, ἦταν γιὸς τοῦ περίφημου κλέφτη Ἄντρίτσου, ποὺ δοξάστηκε με τὸν Κασόνη στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὁ Ἄντροῦτσος ἦταν ἀντρεῖος κι ὀρητικὸς, ἀλλὰ πανούργος, δὲν εἶχε τὴν ἀδολὴ καρδιά τοῦ Διάκου. Μολαταῦτα ἔτρεξε κι αὐτὸς νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐπαναστάτες.

Τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. (22 Ἀπριλίου 1821). Ὁ Πανουργιάς, ὁ Δυοβουνιώτης κι ὁ Διάκος μόλις ἔμαθαν πὸς ἐρχεται ὁ Βριόνης, ἔπιασαν τὰ στενὰ στὶς Θερμοπύλες γιὰ νὰ

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἄντροῦτσος

τοῦ κόψουν τὸ δρόμο. Ὁ Διάκος ἔπιασε τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας καὶ οἱ ἄλλοι δύο δεξιά καὶ ἀριστερὰ τὰ ριζώματα τοῦ βουνοῦ.

Ἄλλ' ὁ Ὅμηρ-Βριόνης ἔφτασε γοργὸς καὶ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ ταμπουρωθοῦν. Ρίχτηκε στὸν Πανουργιὰ καὶ στὸ Δυοβουνιώτη πρῶτα καὶ τοὺς σκόρπισε. Μαζί μ' αὐτοὺς ἔφυγαν καὶ πολλὰ παλικάρια τοῦ Διάκου. Ὁ Διάκος ὅμως μὲ σαράντα πιστὰ παλικάρια δὲν κουνήθηκε ἀπὸ τὴ θέση του. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἀγωνίστηκαν ἐκεῖ μὲ τέτοιο ἥρωισμό, πὺν ἔκαμαν νὰ ξαναζήση ὁ καιρὸς τοῦ Λεωνίδα, πὺν θυσιάστηκε ἐκεῖ ἄλλοτε μὲ τριακόσιους Σπαρτιάτες.

Ὁ Διάκος καὶ τὰ παλικάρια του ἀντιστέκονται σὰ λιοντάρια στὸ ἀμέτρητο πλῆθος τῶν Τούρκων. Σκοτώνονται οἱ πὺν πολλοὶ καὶ ὅταν ὁ Διάκος ἔμεινε μόνο μὲ δέκα, τοῦ ἔφερε ὁ ψυχγιὸς του ἓνα ἄλογο νὰ φύγη.

«Δὲ φεύγει ὁ Διάκος!» ἀποκρίνεται περήφανα καὶ ἔξακολουθεῖ τὴ μάχη. Κι ὅπως λέει τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι:

«Σχίστηκε τὸ τουφέκι του καὶ ἔγινε κομμάτια,
καὶ τὸ σπαθὶ του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιά ἐμπήκε.

Πλὴν τὸ σπαθὶ του ἔσπασε ἀπάν' ἀπὸ τὴ χούφτα,
καὶ ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς μὲς στῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια».

Οἱ Τούρκοι μὲ θρίαμβο καὶ ἀλαλαγμὸ τὸν πῆγαν στὴ Λαμία, στὸν Ὅμηρ-Βριόνη. Ἐκεῖνος θαύμασε τὴν ἀντρεία του καὶ τὴ λεβεντιά του καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε χίλια δυὸ γιὰ νὰ τὸν κάμη φίλο καὶ σύμμαχο.

Μὰ αὐτὸς ἀρνήθηκε μὲ τόση περιφρόνηση καὶ περιφάνεια πὺν ὁ πασὰς θύμωσε καὶ πρόσταξε νὰ τὸν σουβλίσουν.

Ὁ Διάκος στάθηκε παλικάρι ὡς τὴν τελευταία στιγμή.

Υπόφερε τὸ μαρτύριο μὲ ἀξιοθαύμαστη ἀπάθεια. Μόνο ὅταν εἶδε γύρω του τὰ κάλλη τῆς ἀνοιξης, ἀναστέναξε καὶ ψιθύρισε:

«Γιὰ δὲς καιρὸ πού διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ, τὴν ὥρην π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάν' ἢ γῆ χορτάρι».

Τὸ χάρι τῆς Γραβιάς. Ὁ Βριόνης, ἀφοῦ τσάκισε τὴν ἀντίσταση τοῦ Διάκου, προχώρησε. Οἱ Ἕλληνες ὀπλοχηγοὶ μαζεύτηκαν στὴ Γραβιά, ἕνα χωριὸ πού εἶναι στὸ δρόμο πού πάει ἀπὸ τὴ Λιβαδιά στὴν Ἀμφισσα, καὶ ὠργάνωσαν τὴν ἀντίσταση.

Οἱ ἄλλοι ἔπιασαν τὶς ἄκρες τοῦ δρόμου καὶ ὁ Ἀντροῦτσος μὲ ἑκατὸν εἴκοσι παλικάρια χορεύοντας ἐμπρὸς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι πίσω μπῆκαν σ' ἕνα χάρι πλινθόχτιστο πού ἦταν ἐκεῖ, κλείστηκαν μέσα καὶ ἄνοιξαν πολέμισταρες.

Ὅταν σὲ λίγο φάνηκε ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες σκορπίστηκαν, ὁ Ἀντροῦτσος μὲ τὰ παλικάρια του ἀντιστάθηκε γενναϊότατα. Οἱ Τοῦρκοι μανιασμένοι γιὰ τὴν ἀντίσταση μιᾶς χούφτας Ἑλλήνων ἔκαμαν τέσσερες ἐπιθέσεις, ἀλλὰ τίποτε δὲν πέτυχαν. Καὶ ὅταν νύχτωσε, περικύκλωσαν τὸ Χάρι καὶ περίμεναν νὰ τοὺς ἔρθουν τὴν ἄλλη μέρα κανόνια ἀπὸ τὴ Λαμία γιὰ νὰ τὸ χτυπήσουν.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ μεσάνυχτα οἱ Ἕλληνες ὅλοι μαζί βγήκαν ἔξω μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια φωνάζοντας «ἀπάνω τους, παιδιά!» καὶ κατόρθωσαν νὰ φύγουν. Μόνο ἕξι ἄντρες ἔχασαν, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν χίλιους.

Ἡ ἀντίσταση αὐτὴ τοῦ Ἀντροῦτσου εἶχε μεγάλη σημασία, γιατί ὁ Ὁμέρ-Βριόνης ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσῃ πάλι στὴ Λαμία. Καὶ ὅταν ἀργότερα στὰ Βσιλικά τῆς Λοκρίδας οἱ ἄλλοι

όπλαρχηγοί τῆς Ρούμελης, Πανουργιάς, Δουβουνιώτης καὶ Γκούρας, νίκησαν τὸ στρατὸ τοῦ Κιοσέ - Μεχμέτ, ὅλος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔφυγε ντροπιασμένος ἀπ' τὴ Ρούμελη.

Ἔτσι ἡ νίκη στὸ Βαλτέτσι, ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσιᾶς καὶ οἱ μάχες στὴν Ἀλαμάνα, στὴ Γραβιά καὶ στὰ Βασιλικά στερέωσαν τὴν ἐπανάσταση.

13. Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐπίδαυρο.

Οἱ Ἕλληνες, ὅταν ἔγινε ἡ ἐπανάσταση, ἐξακολουθοῦσαν στὴν ἀρχὴ νὰ κυβερνιοῦνται, ὅπως καὶ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἀπὸ τοὺς πρόκριτους.

Ἀλλὰ ὁ λαὸς καὶ οἱ όπλαρχηγοί δὲν ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διοίκηση τῶν πρόκριτων· τοὺς θύμιζε τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία καὶ ἤθελαν νὰ ἔχουν μιὰ κυβέρνησι, πού νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ νὰ φροντίζει γιὰ χρήματα, γιὰ στρατό, γιὰ ὄλα.

Τὴν πρώτη προσπάθεια νὰ κάμῃ μιὰ τέτοια Κυβέρνησι τὴν ἔκαμε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀδερφός τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη (Ἰούνιος 1821.) Ἀλλὰ τὸν ἴδιον καιρὸ ἤρθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ δύο ἄλλοι σπουδαῖοι ἄντρες, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, μορφωμένοι Φαναριῶτες καὶ οἱ δύο, καὶ ἔγιναν μετὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ Ὑψηλάντη ὁ Μαυροκορδάτος κυβερνήτης στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ὁ Νέγρης στὴν Ἀνατολική. Οἱ δύο ὁμως Φαναριῶτες τάχτηκαν μετὰ τοὺς πρόκριτους καὶ ἔτσι ἔγιναν δυὸ κόμματα στὴν Ἑλλάδα, τὸ στρατιωτικὸ τοῦ Ὑψηλάντη, καὶ τὸ πολιτικὸ τῶν δύο ἄλλων.

Ὁ Ὑψηλάντης ἄρχισε τότε νὰ στενοχωριέται. Ἦθελε ἡ Ἑλλάδα νὰ εἶναι ἐνωμένη, νὰ ἔχῃ μιὰ κυβέρνησι, μιὰ διοίκησι.

Γι' αὐτὸ κάλεσε ἀντιπροσώπους ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας γιὰ νὰ κάμουν Ἐθνικὴ συνέλευση καὶ αὐτὴ νὰ ὀρίσῃ τὸ πολίτευμα τῆς χώρας (πῶς πρέπει δηλαδὴ νὰ κυβερνιέται) καὶ νὰ διορίσῃ μιὰ κυβέρνησι.

Μὲ πολλὰ βάσανα ὁ λαὸς ἔκαμε ἐκλογές καὶ ἔστειλε τοὺς ἀντιπροσώπους του στὴν Ἐπίδαυρο (1 Ἰανουαρίου 1822). Ἡ συνέλευση αὐτὴ ὀνομάζεται Πρῶτῃ Ἐθνικῇ Συνέλευσι τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Πρῶτῃ Ἐθνικὴ συνέλευση ἔκαμε τὸ πρῶτο προσωπινὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας, δηλαδὴ τὸ Πρῶτο Σύνταγμα. Σύμφωνα μ' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἴσα δικαιώματα. Ὅλοι μπορούσαν νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγονται ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Τὴν ἀνώτατη ἐξουσία τὴν εἶχε τὸ Βουλευτικὸ σῶμα, δηλαδὴ ἡ Βουλὴ, ποὺ ψήφιζε τοὺς νόμους, καὶ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, δηλαδὴ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, τὴν εἶχε τὸ Ἐκτελεστικόν. Ἡ συνέλευση ὥρισε τέλος γιὰ Ἐθνικὴ σημαία τὴ γαλανόλευκη.

Στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση ἐπικράτησε τὸ κόμμα τοῦ Μαυροκορδάτου, ποὺ σχημάτισε τὴν Πρῶτῃ Κεντρικὴ Κυβέρνηση μὲ ἔδρα τὴν Κόρινθο καὶ ἐργάστηξε μὲ μεγάλη αὐταπάρνηση καὶ ἀφοσίωση. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγινε πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ.

14. Ἡ ἐπανάσταση στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ἡ μάχη τοῦ Πέτα (Ἰούλιος 1822). Στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε λιγάκι ἀργότερα, γιὰτὶ βρισκόταν τότε στὴν Ἠπειρὸ ὁ Χουρσίτ-Πασὰς μὲ πολλὸν Τουρκικὸ στρατὸ καὶ φόβιζε τοὺς καπεταναίους τῆς νὰ πά-

ρουν τὰ τουφέκια. Μολαταῦτα, κατὰ τὸ Μάη, ἄρχισε κι ἐκεῖ ἡ ἐπανάσταση. Τὴν ἀρχὴν τὴν ἔκαμε τὸ Μεσολόγγι κι ἀκολούθησε ὅλη ἡ ἄλλη Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Ἡπείρου, ἀφοῦ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες νίκησε καὶ σκότωσε τὸν Ἀληπασά, πὺν τὰ εἶχε βάλει μὲ τὸ Σουλτάνο, ἔμεινε ἐλεύθερος νὰ χτυπήσῃ τοὺς ἐπαναστατημένους Ἑλληνας. Ἐνα μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μ' ἀρχηγὸ τὸ Δράμαλη τράβηξε γιὰ τὴν Πελοπόννησο κι ἕνα ἄλλο τράβηξε γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς Σουλιῶτες, πὺν στὸ με-
ταξὺ εἶχαν γυρίσει στὴν πατρίδα τους.

Τὰ πράματα ἦταν πολὺ ἄσχημα, γιὰτὶ ἂν ἔπεφτε τὸ Σούλι, ὅλος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς θὰ ἦταν ἐλεύθερος νὰ ριχτῆ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάσταση. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὰ βορινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Μακεδονία, ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε.

Ὁ Μαυροκορδάτος βλέποντας τὸν μεγάλο κίνδυνο ἔτρεξε ὁ ἴδιος νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σουλιῶτες. Εἶχε μαζί του ὡς τρεῖς χιλιάδες στρατὸ ἀπὸ Ἑλληνας καὶ πολλοὺς Φιλέλληνες, Γερμανοὺς, Γάλλους, Ἰταλοὺς κι ἄλλους. Ἀλλὰ μ' ὅλον τὸν ἐνθουσιασμό, πὺν εἶχαν κι ὁ ἀρχηγὸς κι οἱ στρατιῶτες, ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Ἀφοῦ νικήθηκαν πρῶτα σὲ διάφορα μέρη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μαζεύτηκαν οἱ πὺν πολλοὶ στὸ χωριὸ Πέτα, κοντὰ στὴν Ἄρτα. Ἐκεῖ τοὺς κύκλωσε πολὺς Τουρκικὸς στρατὸς καὶ τοὺς κατὰστρεψε. Οἱ Φιλέλληνες πολέμησαν μ' ἀντρεία μεγάλη. Ἄν καὶ τόξεραν πὺς θὰ καταστραφοῦν, δὲν ἔφυγαν. Ἀντιστάθηκαν ἥρωικὰ καὶ σκοτώθηκαν οἱ πὺν πολλοί. Οἱ Σουλιῶτες ἀναγκάστηκαν τότε νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Τούρκους. Παράδωσαν τὸ Σούλι κι αὐτοὶ ἔμειναν ἐλεύθεροι νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν. Ἔστειλαν τὰ γυναικό-

παιδα στὰ Ἐφτάνησα καὶ οἱ ἄντρες μ' ἀρχηγὸ τὸ Μάρκο Μπότσαρη πῆγαν στὸ Μεσολόγγι, ὅπου μαζεύτηκαν ὅλοι ὅσοι γλίτωσαν στὸ Πέτα, γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν ἐπανάσταση τῆς Λυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Κι ἀλήθεια τὴν κράτησαν. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν τότε τὴν πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ, ἀλλὰ νικήθηκαν (τελευταία μέρα τοῦ 1822).

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καὶ ὁ ἡρωικὸς θάνατός του (9 Αὐγούστου 1823). Ὁ Μάρκος Μπότσαρης γεννήθηκε στὸ Σούλι καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἡρωικώτερους καὶ εὐγενέστερους Ἑλλήνες πολεμιστές. Λέν ἦταν στρατηγικὸς σὰν τὸν Κολοκοτρώνη, εἶχε ὅμως μεγάλη ἀφοσίωση καὶ ἄφραστη ἀντομία. Ἦταν ἓνα ἀρνὶ μὲ καρδιὰ λιονταριοῦ.

Ὅταν στὰ 1823 μπῆκε πολὺς στρατὸς στὴ Λυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἡ Κυβέρνηση τὸν διώρισε στρατηγό. Ἄλλ' αὐτὸς καταλαβαίνοντας πὼς οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ δυσαρεστήθηκαν, φίλησε τὸ ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ του γιὰ νὰ δείξει τὸ σεβασμὸ του στὴν Κυβέρνηση καὶ ἔπειτα τὸ ἔσχισε καὶ εἶπε:

«Ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμά του μπρὸς στὸν ἐχθρό».

Ἡ μπροστοφυλακὴ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ (5 χιλιάδες) εἶχε στρατοπεδέσει κοντὰ στὸ Καρπενήσι. Ὁ Μπότσαρης μὲ 350 μόνον Σουλιῶτες ἀποφάσισε νὰ χτυπήσῃ τὸν ἐχθρικὸ αὐτὸ στρατὸ καὶ τὴ νύχτα στὶς 9 Αὐγούστου εἰχτήκε στους Τούρκους μ' ὄρμη καὶ τοὺς ἔκαμε μεγάλη καταστροφὴ. Οἱ ἐχθροὶ πετοῦσαν τὰ ὄπλα τους καὶ ἔφευγαν. Ὁ Μπότσαρης ἔτρεξε σὲ μιὰ μάντρα, πὸν εἶχε τὴ σκηνή του ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, καὶ σήκωσε τὸ κεφάλι του νὰ ἰδῆ, ἀλλὰ τοῦ ἦρθε τότε μιὰ σφαῖρα καὶ τὸν ἄφησε στὸν τόπο.

Μολαταῦτα οἱ σύντροφοί του δὲν ἔχασαν. Ἐξακολούθησαν τὸν πόλεμο κι ἀνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ φύγουν

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη
πάλι γιὰ τὴν Ἠπειρο. Ὁ Μπότσαρης θάφτηκε στὸ Μεσολόγγι
καὶ τὸν ἔκλαψε ὅλη ἡ Ἑλλάδα, γιατί ἔχασε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ
γενναῖα παλικάρια της.

15. Ἡ ἐπανάσταση στὰ νησιά.

Οἱ ναυτικὲς δυνάμεις τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Ψαρθῶν. - Τὸ πρῶτο κατόρθωμα. Ὅπως εἶδαμε στὰ προηγούμενα, τὰ τρία νησιά, Ὑδρα, Σπέτσες καὶ Ψαρὰ, εἶχαν πολλὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἀπ' αὐτὰ πολλὰ ὠπλίστηκαν μὲ κανόνια καὶ εἶχαν καὶ περισσότερους ἀπ' τ' ἄλλα ναῦτες γιὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς πειρατὲς καὶ ἔτσι ἔγιναν καὶ πολεμικά. Τὰ πλοῖα αὐτὰ ἔκαμαν στὴν ἐπανάσταση τὸ στόλο τῶν Ἑλλήνων, πού πρόσφερε μεγάλη ὑπηρεσία. Ἀπόκλειε ἀπὸ τὴ θάλασσα τὰ φρούρια πού πολιορκοῦσαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴ στεριά ἢ βοηθοῦσε τὰ φρούρια πού πολιορκοῦσαν οἱ Τούρκοι. Ἀκόμη ἐμπόδιζε νὰ ἔρθῃ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ κυνηγοῦσε τὸν Τουρκικὸ στόλο ὅσες φορές τολμοῦσε νὰ βγῆ δῶθε ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλήσποντου.

Στὴν ἐπανάστασιν τὰ τρία νησιά εἶχαν 150 ἀπάνω κάτω πλοῖα, ἀλλὰ μικρὰ τὰ πιὸ πολλὰ· τὰ μεγαλύτερα ἦταν τὰ μικρὰ καὶ οἱ γολέτες, πού εἶχαν δυὸ κατάρτια μὲ πολλὰ πανιά καὶ 10 κανόνια τὸ καθένα. Ἀπ' αὐτὰ ἐτοίμαζαν κάθε τόσο τὰ 60 καὶ πολεμοῦσαν τοὺς Τούρκους. Τὰ ἔξοδα τὰ ἔκαναν καὶ τὰ τρία νησιά μαζί. Τὸ καθένα εἶχε τὸ ναύαρχό του καὶ γι' ἀρχιναύαρχο ἀναγνώριζαν ὅλοι τὸν ἰκανότερον ἀπ' ὅλους, τὸν Ἀντρέα Μιαοῦλη ἀπὸ τὴ Ὑδρα.

Τὰ τρία νησιά ἔχοντας αὐτὲς τὲς ναυτικὲς δυνάμεις ἐπαναστάτησαν πρῶτα ἀπ' ὅλα, μαζί σχεδὸν μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ Στερεά. Τ' ἄλλα, ὅπως καὶ ἡ Κρήτη, ἐπαναστάτησαν ἀργότερα, ἀλλὰ δὲν κράτησαν πολὺν καιρὸ τὸν ἀγῶνα, γιατί δὲν εἶχαν δυνάμεις. Ἐνῶ αὐτὰ κράτησαν τὸν ἀγῶνα ὡς τὸ τέλος, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πλοῖα εἶχαν καὶ χρήματα. Ὁ Ὑδραῖος Λά-

ζαρος Κουντουριώτης πρόσφερε στον άγωνά ολη του την περιουσία, πάνω από δύο εκαταμμύρια δραχμές.

Τò πρώτο κατόρθωμα του Έλληνικού στόλου ήταν ότι ο Ψαριανός Παπανικολής κόλλησε τò πυρπολικό του (1) σ' ένα έλαφρό Τουρκικό πλοίο (φρεγάτα) (2), που ήταν στο λιμάνι της Έρεσσου, στη Μυτιλήνη, και τò τίνανε στο άερα με 400 ναύτες (Μάης του 1821). Η συμφορά αυτή τρώμαξε τόν Τουρκικό στόλο και τόν έκαμε να κλειστή στον Έλλήσποντο.

Η καταστροφή της Χίου (Μάρτης 1822). Οί Χιώτες, άνθρωποι ήσυχoi, έπαναστάτησαν στην άρχή του 1822. Ο Σουλτάνος τόσο άγρίεψε όταν τ' άκουσε, ώστε πρόσταξε τόν ναύαρχο Καρά-Άλή να πάη άμέσως και να καταστρέψη τò νησί τους. Οί γυναίκες του προμήθευαν άποκει τήν ώραία μαστίχα και δέν τούς είχε πειράξει ποτέ. Γι' αυτό δέν μπορούσε να χωνέψη τήν επανάστασή τους.

Ο Καρά-Άλής έφτασε στη Χίο πριν προφτάση ο Έλληνικός στόλος να τόν έμποδίση, κι άφου έρριξε κάμποσες κανονίες για να φοβίση τούς κατοίκους, έβγαλε στο νησί φανατικό στρατό κι άρχισε παντού τήν καταστροφή. Η πόλη και τὰ χωριά όλα έγιναν στάχτη. Οί άντρες, οί γυναίκες και τὰ παιδιά σφάχτηκαν κι όσοι αίχμαλωτίστηκαν, πουλήθηκαν για δούλοι στην Άσία και στην Άφρική. Τέτοια καταστροφή δέν ξανάγε γίνει.

Τὰ κατόρθωματα του Κανάρη. Ο Έλληνικός

1. Πυρπολικό=μικρό πλοίο, συνήθως παλιό, που είχε μέσα μπαρούτη κι άλλες εύφλεκτες ύλες. Τò πυρπολικό τò κολλούσαν με γάντζο στο έχθρικό πλοίο και του έβαζαν φωτιά. Η φωτιά πήγαινε και στο έχθρικό και τò τίνανε στον άερα.
2. Τὰ Τουρκικά πλοία ήταν τριών λογίων. Οί φρεγάτες ήταν τὰ έλαφρότερα και γρηγορώτερα με μιά σειρά κανόνια. Τὰ δίχροτα και τριχροτα ήταν πλοία πελώρια με δυό η τρία καταστρώματα και δυό η τρεις σειρές κανονιων.

στόλος ἔτρεξε νὰ σώσῃ τὴ Χίο, ἀλλὰ δὲν πρόκαμε. Ἐφτασε πολὺ ἀργά. Μολαταῦτα πλέοντας γύρω στὸ νησί γλίτωσε πολλοὺς κατοίκους, ποὺ περιμέναν στὶς ἀκτὲς βοήθεια. Ἐπειτα γύρισε στὰ Ψαρά, ὅπου οἱ ἀρχηγοὶ ἔκαμαν συμβούλιο κι ἀποφάσισαν νὰ κάψουν τὸν Τουρκικὸ στόλο μὲ τὰ πυρπολικά.

Οἱ Ἕλληνες διάλεξαν δύο πυρπολητές, τὸν Ὑδροῖο Ἀντρέα Πιπίνο καὶ τὸν Ψαριανὸ Κωσταντῖνο Κανάρη.

Οἱ δύο πυρπολιτές, πρὶν ξεκινήσουν γιὰ τὸ τολμηρὸ ἔργο, πῆγαν στὴν ἐκκλησία καὶ προσευχήθηκαν καὶ μετέλαβαν. Μπῆκαν ἔπειτα στὰ πυρπολικά τους καὶ τράβηξαν ἴσια στὸ λιμάνι τῆς Χίου. Ἡ νύχτα ἦταν σκοτεινὴ. Ἀλλὰ τὸ λιμάνι φωτιζόταν ἀπὸ τὶς φωταφίες τῶν πλοίων. Οἱ Τούρκοι εἶχαν γιορτῆς, τοῦ μπαϊραμιτοῦ. Ἄφοβοι οἱ πυρπολητές μπῆκαν ἀνάμεσα στὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ κόλλησαν τὰ πυρπολικά τους ὁ Πιπίνος στὴν ὑποναυαρχίδα κι ὁ Κανάρης στὴ ναυαρχίδα. Τὸ πυρπολικὸ τοῦ πρώτου δὲν πέτυχε, γιὰτὶ δὲν πρόσεξε νὰ τὸ ταιριάσῃ μὲ τὸν ἄνεμο ποὺ φυσοῦσε. Ὁ Κανάρης ὁμως τὸ πρόσεξε τοῦτο καὶ κόλλησε τὸ πυρπολικὸ του ἔτσι, ὥστε ὁ ἄνεμος νὰ φέρῃ τὶς φλόγες πρὸς τὴ ναυαρχίδα. Σὲ λίγο ἡ ναυαρχίδα πῆρε φωτιά. Τὶ ἔγινε τότε, δὲ λέγεται μὴ γενικὴ ἀναστάτωση; ὅλοι ἔτρεχαν νὰ γλιώσουν. Τέλος ἡ φωτιὰ ἔφτασε καὶ στὴν μπαρουταποθήκη. Τὸ πλοῖο τότε ἀνατινάχτηκε στὸν ἀέρα (6 Ἰουνίου 1822). Τὰ κανόνια ζεστάθηκαν κι ἔριχναν μόνα τους. Ὅλοι σχεδόν, ναῦτες

Ὁ Κανάρης

καὶ ἀξιωματικοί, κήκων καὶ σκοτώθηκαν. Ὁ Καρὰ-Ἀλῆς πήδησε σὲ μιὰ βάρκα νὰ βγῆ ἔξω, ἀλλὰ χτυπήθηκε ἀπὸ ἓνα ἀναμμένο ξύλο, ποὺ ἔπεσε ἀπὸ τὸ πλοῖο, καὶ μόλις βγῆκε ἔξω πέθανε. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔτρεξε νὰ κρυφτῆ στὸν Ἑλλήσποντο.

Οἱ βάρκες τῶν πυρπολικῶν περνώντας ἀπαρατήρητες ἀνάμεσα στὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ποὺ βρίσκονταν ὅλα σὲ μεγάλη σύγχυση, γύρισαν στὰ Ψαρά, ὅπου ὁ λαὸς τοὺς ὑποδέχτηκε μ' ἐνθουσιασμό. Ὅλοι μαζί πῆγαν στὴν ἐκκλησία κι εὐχαρίστησαν τὸ Θεό.

Τὴν ἴδια χρονιά ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Ναυπλίου, ὅπου πῆγε νὰ δώσῃ τροφὲς στοὺς πολιορκούμενους Τούρκους, ἄραξε κοντὰ στὴν Τένεδο νομίζοντας πὼς ἐκεῖ ἦταν ἀσφαλισμένος. Τῆ νύχτα ὅμως δύο Ἑλληνικὰ πυρπολικὰ χώθηκαν στὸν ἐχθρικό στόλο. Τὸ ἓνα ἦταν τοῦ Κανάρη. Ὁ ἀτρόμητος ἦρωας τὸ κόλλησε σ' ἓνα δίκροτο καὶ τὸ τίναξε στὸν ἀέρα μ' ὅλο τὸ πλήρωμά του.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ νέο αὐτὸ κατόρθωμα τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη ἔγινε πιά ξακουστό. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα κρύφτηκαν στὸν Ἑλλήσποντο καὶ δὲν τολμοῦσαν νὰ βγοῦν ὅσο ἄκουαν τὰ ὀνόματα τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ ἀρχιναύαρχου Μιαούλη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Κρήτης, τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν (1824). Ὁ Σουλτάνος μανιασμένος γιὰ τὶς συμφορὰς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρόσταξε φοβερὰς καταστροφὰς στὶς Ἑλληνικὰς χῶρας.

Ἡ ἀρχὴ τῶν καταστροφῶν ἔγινε ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ τότε μόλις εἶχε ἐπαναστατήσῃ. Γιὰ νὰ πνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ὁ Σουλτάνος πρόσταξε νὰ πάῃ στόλος καὶ στρα-

τὸς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Κι ὅταν πῆγε ὁ στόλος, ἔβγαλε ἔξω ταχικὸ στρατὸ πὺν κυρίεψε καὶ κατάστρεψε τὴ μεγαλόνησο. Ἔπειτα τράβηξε ἀνατολικά κι ἔβγαλε στρατὸ στὴν Κάσο πὺν βοηθοῦσε τὴν Κρήτη. Τὴν κατάστρεψε κι αὐτὴ καὶ τοὺς κατοίκους της τοὺς πούλησε γιὰ δούλους στὴν Ἀλεξάντρεια.

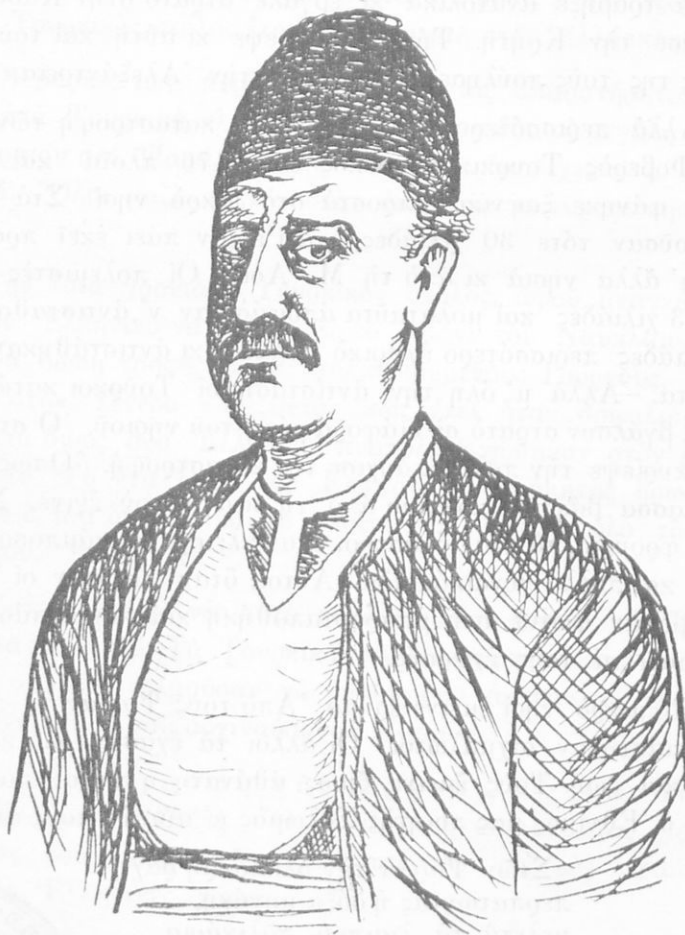
Ἄλλὰ περισσότερο τραγικὴ ἦταν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Φοβερὸς Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 176 πλοῖα καὶ πολὺ στρατὸ φάνηκε ξαφνικά μπροστὰ στὸ μικρὸ νησί. Στὰ Ψαρὰ κατοικοῦσαν τότε 30 χιλιάδες, γιὰτὶ εἶχαν πάει ἐκεῖ πρόσφυγες ἀπ' ἄλλα νησιά κι ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Οἱ πολεμιστὲς ἦταν μὲν 3 χιλιάδες καὶ μολταυτὰ ἀποφάσισαν ν' ἀντισταθοῦν σὲ ἔξι χιλιάδες περισσότερο ἐχθρικὸ στρατό, κι ἀντιστάθηκαν γενναϊότατα. Ἀλλὰ μ' ὅλη τὴν ἀντίσταση οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ βγάλουν στρατὸ σὲ διάφορα μέρη τοῦ νησιοῦ. Ὁ στρατὸς αὐτὸς κυρίεψε τὴν πόλη κι ἄρχισε τὴν καταστροφὴ. Ὅπως λένε, ἡ θάλασσα βάρφηκε κόκκινη ἀπὸ τὴ σφαγὴ πὺν ἔγινε. Σ' ἓνα μικρὸ φρούριον, τὸ Παλιόκαστρο, ἦταν κλεισμένοι κάμποσοι Ψαριανοὶ καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Αὐτοί, ὅταν ζύγωσαν οἱ Τούρκοι, ἔβαλαν φωτιὰ στὴν μπαρουταποθήκη καὶ κομματιάστηκαν ὅλοι μαζί μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Τὸ μικρὸ νησί ἔμεινε ἔρημον. Ἀπὸ τοὺς Ψαριανοὺς πολλοὶ λίγοι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι. Οἱ ἄλλοι τὰ ἔχασαν ὅλα καὶ πατρίδα καὶ ζωὴ. Τοὺς ἔμεινε ὅμως ἀθάνατη ἡ δόξα, πὺν τὴν ἔφαλε ὁ Ἐθνικὸς μας ποιητὴς Σολωμὸς μ' αὐτοὺς τοὺς στίχους:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ».

Ὁ Ἀντρέας Μιαούλης καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα (1824). Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν πρόφτασε νὰ

Ὁ Μιαούλης

βοηθήσῃ τὰ Ψαρά, γιατί ἔλειπαν τὰ χρήματα καὶ δὲν εἶχε

έτοιμασθή ακόμη. 'Επιτέλους όμως έτοιμάστηκε και μ' άρχηγό τὸ Μιαούλη βγήκε νὰ κυνηγήσει τὸν ἐχθρικό. Χάνει κανείς τὸ νοῦ του ἂν σκεφτῆ πὸς τὰ Ἑλληνικά πλοῖα ἦταν μόνο 70 με 300 μικρὰ κανόνια, ἐνῶ τὰ Τουρκικά μαζί με τὰ Αἰγυπτιακὰ πὸν ἦρθαν νὰ βοηθήσουν, ἦταν 400 με 2.500 κανόνια. Ἀλλὰ ἡ τόλμη τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν καὶ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ στρατηγικὴ ἰκανότητα τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀντρέα Μιαούλη ἔκαμε τὸν Ἑλληνικὸ στόλο ἀνώτερον.

Γύρω στὴ Σάμο, πὸν ἦταν ὁ Τουρκικὸς στόλος γιὰ νὰ χτυπήσει τὴν ἐπαναστατημένη νῆσο, ἔγιναν ἀθάνατα κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων. Τέσσερες ὁλόκληρους μῆνες οἱ μικροὶ στόλοι τοῦ Μιαούλη πολεμοῦσαν τοὺς κολοσσοὺς τῶν Τούρκων καὶ τοὺς εἶχαν τρομάξει προπαντὸς με τὰ πυροβολικά.

Ἄλλ' ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ναυμαχία, πὸν ἔγινε στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα, στὴ Μ. Ἀσία νότια τῆς Σάμου.

Τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἦταν μέσα στὸν κόλπο καὶ δὲν μπορούσαν νὰ κινηθοῦν, γιατί δὲ φυσοῦσε διόλου ἄνεμος, λὲς κι ἦταν κλεισμένα σὲ μιὰ μάντρα. Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, πὸν φοβόταν νὰ ζυγώσει γιὰ νὰ μὴν κολλήσει κι αὐτὸς στὴ γαλήνη, ἄρχισε νὰ ρίχνει ἀκατάπαυστα κανονιὲς στὸν Ἑλληνικὸ, ἐλπίζοντας νὰ τὸν καταστρέψει.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατόρθωναν νὰ νικοῦν καὶ με τρικυμία καὶ με γαλήνη. Μόλις φύσηξε λίγος ἄνεμος, δύο τμήματα τοῦ στόλου ἄρχισαν νὰ προχωροῦν, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ὑποχωροῦσαν. Ὁ Μιαούλης προστάζει νὰ τραβήξουν ἐμπρὸς τὰ πυροβολικά κι ἐκεῖνα κατορθώνουν νὰ κάψουν δύο μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα. Σύγκριση μεγάλη γίνεται τότε στὸν Τουρκικὸ στόλο. Οἱ Τούρκοι σκοτώνονται μεταξὺ τους χωρὶς νὰ τὸ νιώθουν, καί-

ονται, πνίγονται. Ὁλος ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἔφυγε βιαστικὸς καὶ σκορπίστηκε δὴ κι ἐκεῖ.

16. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη (1822).

Ἐφοῦ εἶδαμε τὴν ἐπανάσταση στὸ νησιά, τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τὶς καταστροφὲς Χίου, Κρήτης καὶ Ψαρῶν, ἄς γυρίσωμε πάλι πίσω νὰ ἰδοῦμε τί γίνεται στὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

Ὅπως ξέρομε, τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ πολέμου ἔπεσε ἡ Τριπολιτσιὰ καὶ στερεώθηκε ἡ ἐπανάσταση τόσο στὴν Πελοπόννησο, ὅσο καὶ στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ δεύτερο ἔτος οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἐξόντωσαν τὸν Ἀληπασὰ καὶ κυρίεψαν τὸ Σούλι, μαζεύτηκαν στὴ Λάρισα 30 χιλιάδες ἄντρες μὲ δυνατὸ ἱππικὸ καὶ μὲ πλοῦσια ἐφόδια καὶ μ' ἀρχηγὸ τὸν Δράμαλη (πασὰ τῆς Δράμας) ἀποφάσισαν ἐκστρατεία ὡς τὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Δράμαλης κυριεύοντας καὶ καταστρέφοντας τὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας περνᾷ τὸν Ἴσθμό, κυριεῖ τὴν Κόρινθο καὶ στρατοπεδεύει στὴν Ἀργολικὴ πεδιάδα. Πρὶν προχωρήσῃ ἀποκεῖ, πρέπει νὰ κυριέψῃ τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους πού τὸ ἔχει καταλάβει ὁ Δ. Ὑψηλάντης. Οἱ Τούρκοι πολιορκοῦν τὸ Ἄργος καὶ ρίχνονται νὰ τὸ κυριέψουν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀνπιστέκονται γενναῖα. Αὐτὸ δίνει καιρὸ στὸν Κολοκοτρώνη καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Τρίπολη καὶ στρατολογώντας στὸ δρόμο φτάνει μπροστὰ στὸ Ἄργος, στοὺς Μύλους, μὲ 9 χιλιάδες στρατό. Δίνει βοήθειον στὸν Ὑψηλάντη καὶ τὸν εὐκολύνει νὰ βγῇ ἄβλαπτος ἀπὸ τὸ φρούριον καὶ νὰ ἐνωθῇ μαζί του.

Οἱ Ἕλληνες τώρα κρυμμένοι στ' ἀμπέλια καὶ στὶς ρεματιὰς τῆς Ἀργολίδας ἐνοχλοῦν φοβερὰ τοὺς Τούρκους κι ἐκεῖ-

νοι μὴ ἔχοντας ἐκεῖ τροφὸς καὶ νερὸ ὑποφέρουν πολὺ κι ἀποφασίζουν νὰ γυρίσουν πάλι στὴν Κόρινθο.

Ὁ τετραπέρατος Γέρος τοῦ Μοριᾶ καταλαβαίνει πὸς οἱ Τοῦρκοι θὰ ὑποχωρήσουν καὶ συμβουλεύει νὰ πιάσουν τὰ Δερεβενάκια, τὰ στενὰ δηλαδή πού εἶναι στὸ δρόμο πού πάει ἀπὸ τὸ Ἄργος στὴν Κόρινθο. Οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν τὰ στενὰ τῶν Δερεβενάκιων κι ὅταν ἓνα σῶμα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φάνηκε ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Ἅγιος Σώστης, οἱ Ἕλληνες τοὺς ρίχτηκαν μ' ὀρμὴ. Οἱ Τοῦρκοι θέλουν νὰ φύγουν, ἀλλὰ χτυπιοῦνται ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Σκαρφαλώνουν τότε στὰ βουνά, ἀκόμη καὶ οἱ ἰππεῖς καὶ τὰ μεταγωγικά μὲ τῆς γκαμήλες. Ἄλλ' ἀποπάνω στὶς κορφές εἶναι παντοῦ Ἕλληνες κι ἀποκάτω βαθειὲς χαράδρες. Οἱ Ἕλληνες χτυποῦν κι οἱ Τοῦρκοι κατακυλοῦν στὶς χαράδρες μαζί μὲ τ' ἄλλα καὶ μὲ τίς γκαμήλες, ὁ ἓνας ἀπάνω στὸν ἄλλον.

Τρεῖς ὁλόκληρες ἡμέρες ἀγωνίστηκαν ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι νὰ περάσουν τὰ Δερεβενάκια κι ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή, ἀληθινὸ ἔσολοθρεμό. Στὴν περίσταση αὐτὴ ἀναδείχτηκαν ἥρωες ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ἀνιψιὸς του Νικήτας ὁ Τουρκοκόφας κι ὁ Ὑψηλάντης.

Ὁ Δράμαλης μάζεψε στὴν Κόρινθο τὸν ἐπίλοιπο στρατὸ καὶ θέλησε νὰ τραβήξῃ γιὰ τὴν Πάτρα. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἀγρυπνοῦσε κι ἦταν παντοῦ μπροστά. Ὁ Δράμαλης ἔπαθε κι ἄλλες συμφορὲς καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του.

Ἡ κατατροφή τοῦ Δράμαλη εἶχε μεγάλη σημασία, γιατί ἔσωσε τὴν Πελοπόννησο κι ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ μὲ τὸ δίκιο του ὁ Κολοκοτρώνης ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ τὴ Κυβέρνηση ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Νέα Ἑλλάδα

17. Ὁ Φιλελληνισμὸς στὴν Εὐρώπη. Ὁ λόρδος Βύρωνας.

Μόλις ἀρχισε ἡ ἐπανάσταση, πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, θαυμαστὲς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φάνηκαν φίλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ συμπάθησαν τὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ἐλευθερία. Οἱ Εὐρωπαῖοι αὐτοὶ ὀνομάζονται Φιλέλληνες.

Ὁ Φιλελληνισμὸς ἀναπτύχθηκε πρῶτα στὴ Γερμανία καὶ ἔπειτα στὴ Γαλλία, στὴν Ἑλβετία καὶ στὴν Ἀγγλία. Σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ προπαντὸς στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἀγγλία ἔγιναν Σύλλογοι Φιλελληνικοὶ μὲ σκοπὸ νὰ βοηθήσουν τὸν Ἱερό Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Οἱ σύλλογοι αὐτοὶ ἀρχισαν νὰ στέλνουν στοὺς Ἕλληνας χρήματα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μέλη τους ἔτρεξαν μὲ ἐνθουσιασμὸ ν' ἀγωνιστοῦν καὶ αὐτοὶ μαζί μὲ τοὺς Ἕλληνες. Κι ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτὸς τῶν λαῶν ἀνάγκασε καὶ τὶς Κυβερνήσεις στὴν Εὐρώπη νὰ συμπάθῃσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ ἐλευθερωθοῦν.

Ὁ πιὸ σπουδαῖος ἀπὸ τοὺς Φιλέλληνας ἦταν ὁ Ἀγγλος ποιητὴς Βύρωνας (Μπάιρον). Ὁ Βύρωνας ἦταν ἀπὸ μεγάλη καὶ εὐγενεὴ οἰκογένεια (λόρδος) καὶ τὸ ὄνομά του ἦταν ξακουσμένο, γιὰ ἦταν μεγάλος ποιητής. Αὐτὸς ἔδωσε στὴν Ἑλλάδα ὅ,τι εἶχε τὴν περυσία του, τὸ μυαλό του καὶ τὴ ζωὴ του ἀκόμη. Ἦρθε τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1823 στὸ Μεσολόγγι μὲ μεγάλα σχέδια. Ἔδωσε χρήματα πολλὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα, φρόντισε νὰ δώσῃ ἡ Ἀγγλία δάνειο στὴν Ἑλλάδα καὶ προσπάθησε μὲ δικά του ἔξοδα νὰ καταρτίσῃ ταχτικὸ στρατὸ ἀπὸ Σουλιῶτες.

Γιὰ κακὴ ὁμως τύχη δὲν τὸν σήκωσε τὸ κλίμα τοῦ Μεσολογγίου. Πῆρε ἐκεῖ πυρετοὺς καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1824 πέθανε μὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδας στὸ στόμα.

“Όλοι οί Έλληνες έκλαψαν τὸ μεγάλο φίλο τους. Κι ἡ πατρίδα μας, ὅταν ἐλευθερώθηκε, τίμησε τὴ μνήμη του. Τοῦ

Ὁ Βύρωνας στὸ Μεσολόγγι

ἔστησε μνημεῖο στὸ Μεσολόγγι κι ἄγαλμα στὴν Ἀθήνα, στὸν κήπο τοῦ Ζαπλείου.

18. Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Φυλάκιση τοῦ Κολοκοτρώνη. Θάνατος τοῦ Ἄντρούτσου.

Ἔστερα ἀπὸ τὴν καταστροφή τοῦ Δράμαλη (1822) πέρασαν δυὸ χρόνια χωρὶς νὰ πατήσουν Τοῦρκοι στὴν Πελοπόννησο. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ὀργανωθοῦν τώρα καλύτερα καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Ἄλλὰ γιὰ κακὴ τύχη μὴ ἔχοντας ἐχθροὺς νὰ πολεμήσουν ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν μεταξύ τους.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1823 ἔγινε στὸ Ἄστρος ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Οἱ πληρεξούσιοι χωρίστηκαν τότε σὲ δυὸ κόμματα: στὸ κόμμα τῶν Στρατιωτικῶν μ' ἀρχηγὸ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ στὸ κόμμα τῶν Πολιτικῶν μ' ἀρχηγὸ τὸν Μαυροκορδάτο. Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἔγινε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ ὁ Μαυροκορδάτος. Ἀλλὰ οἱ δυὸ ἄντροες μάλωσαν μεταξύ τους καὶ χωρίστηκαν. Ὁ Κολοκοτρώνης πῆγε μὲ τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ στὴν Τρίπολη καὶ ἤθελε νὰ κυβερνᾷ ἀποκεῖ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τοὺς βουλευτὲς πῆγε στὸ Κρανίδι καὶ διώρισε πρόεδρο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸ Γ. Κουντουριώτη, ἀδερφός, τοῦ Λάζαρου Κουντουριώτη. Ἔτσι ἔγιναν δύο Κυβερνήσεις. Μιὰ στὴ Τρίπολη καὶ μιὰ στὸ Κρανίδι.

Οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο Κυβερνήσεων πιάστηκαν δυὸ φορὲς κοντὰ στὴν Τρίπολη καὶ λίγο ἔλειψε νὰ ματοκυλιστοῦν. Στὴν περίστασι αὐτὴ ὑποχώρησε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ πῆρε ἀμνηστία. Ἔτσι ἔμεινε μιὰ Κυβέρνησις, ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη, μὲ ἔδρα τὸ Ναύπλιο.

Ἀλλὰ σὲ λίγον καιρὸ ἄρχισε δευτέρως ἐμφύλιος πόλεμος. Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, ἐπειδὴ τὶς ἀνώτερες θέσεις τὶς πῆραν Ρουμελιῶτες καὶ νησιῶτες, ἐπαναστάτησαν καὶ ἔκαμαν ἀρχηγὸ τὸν Κολοκοτρώνη. Ἡ ἡ Κυβέρνησις ὅμως τοῦ Κουντουριώτη ἐπνίξε τὴν ἀνταρσία αὐτὴ καὶ ἔπιασε τὸν Κολοκοτρώνη μὲ 14 πρόκριτους καὶ τοὺς φυλάκισε στὴν Ὑδρα, σ' ἓνα μοναστήρι (1825).

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀντροῦτσος, φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, σηκώθηκε τὸν ἴδιον καιρὸ νὰ πολεμήσῃ τὴν Κυβέρνησις. Τὸν ἔπιασε ὅμως καὶ αὐτὸν ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸν φυλάκισε στὴν Ἀκρόπολιν τῆς Ἀθήνας, ὅπου μιὰ μέρα βρέθηκε σκοτωμένος κάτω ἀπὸ

α τείχη. Εἶπαν πὸς γκρεμίστηκε, ἀλλὰ πὸ πιθανὸ εἶναι πὸς πρόταξε ἡ Κυβέρνηση νὰ τὸν γκρεμίσουν.

19 Ὁ Ἰμπραῖμ στὴν Πελοπόννησο (1825).

Ἀπόβαση τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμπραῖμ.— Ἀποχιεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ πὸ ἦρθε μὲ τὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα καὶ κατάστρεψε τὴν Κορήτη καὶ τὴν Κάσο ἦταν ὁ Ἰμπραῖμ, πασάς, γιὸς τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ Σουλτάνος γιὰ νὰ πάρῃ βοήθειες ἀπὸ τὸ Μεχμέτ Ἀλῆ ὑπασχέθηκε νὰ τοῦ δώσει τὴν Κορήτη καὶ τὴν Κύπρο καὶ νὰ διορίσῃ τὸ γιό του τὸν Ἰμπραῖμ πασᾶ στὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Ἰμπραῖμ λοιπὸν, ἄνθρωπος σπουδασμένος στὴν τέχνη τοῦ πολέμου καὶ ἐπίμονος καὶ τολμηρὸς, μάζεψε τὰ πλοῖα πὸ εἶχαν σκορπιστῆ ὕστερα ἀπὸ τὴ ναυμαχία τοῦ Γέροντα στὴ Σούδα τῆς Κορήτης, καὶ ὅταν ἔλαβε καὶ νέες βοήθειες ἀπὸ τὸν πατέρα του, τράβηξε γιὰ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀποβίβαστηκε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1825 στὴ Μεθώνη μὲ 11 χιλιάδες Ἀράπηδες—ἔτσι λέγονταν οἱ Αἰγύπτιοι—στρατὸ καλὰ γυμνασμένον καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐφόδια, μὲ καλὸ ἵππικὸ καὶ μὲ πυροβολικὸ.

Ὁ Ἰμπραῖμ κυρίεψε τὴ Μεθώνη καὶ τὴν Κορώνη καὶ τράβηξε γιὰ τὸ Ναβαρίνο, πὸ τὸ ἠθελε γιὰ ὄρμητήριο. Προσπὰ πὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου εἶναι ἓνα νησάκι, ἡ Σφακτηρία. Λίγα Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ λίγος στρατὸς πῆγαν νὰ τὴ φυλάξουν. Ἀλλ' ὁ Ἰμπραῖμ περικύκλωσε τὸ νησί μὲ τὰ πλοῖα καὶ μὲ μιὰ ἔφοδο τὸ κυρίεψε. Οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς Σφακτηρίας σκοτώθηκαν καὶ αἰχμαλωτίστηκαν καὶ τὰ πλοῖα κατώρθωσαν νὰ φύγουν. Μάλιστα ἓνα, ὁ περίφημος Ἄρης, πὸ ἔμεινε τελευταῖο ἔφυγε λοξοδρομώντας ἀνάμεσα στὰ ἐχθρικά, ἐνῶ τοῦ ἔριχναν ἀκατάπανστα κανονιές. Τὸ φρούριον τοῦ Ναυαρίνου

δὲν μποροῦσε πιά νὰ κρατηθῆ καὶ παραδόθηκε.

Ἡ μάχη στὸ Μανιάκι. Ὁ Παπαφλέσσας, ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν, ἀλλ' ἀτρόμητος πολεμιστής, ἔτρεξε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο στὴ Μεσσηνία γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸν Ἴμπραϊμ. Ἐπίασε μὲ χίλιους ἄντρες τὴ θέση Μανιάκι, ΒΑ τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ περισσότεροὶ ἄντρες, σὰν εἶδαν γύρω τοὺς ἀμέτρητους Αἰγυπτίους, σκόρπισαν καὶ ὁ Παπαφλέσσας μὲ τριακόσιους μόνο ἀντιστάθηκε ἥρωικώτατα.

Οἱ Αἰγύπτιοι χιμοῦσαν στοὺς Ἕλληνες μ' ἐφοπλολόγησι καὶ ἐκεῖνοι πάλευαν μόνο μὲ τὰ σπαθιά. Ὁρες δολόκληρες ἀντιστάθηκαν ἔτσι πολεμώντας σὰ λιοντάρια, ὥσπου σκοτώθηκαν ὡς τὸν ἕναν. Κι αὐτὸς ὁ Ἴμπραϊμ θαύμασε τὸν ἥρωισμό τους. Ὅταν τοῦ ἔφεραν μπροστά του τὸ κεφάλι τοῦ Παπαφλέσσα, τὸ κοίταξε ὥρα πολλὴ ἀμίλητος καὶ εἶπε ἔπειτα στοὺς ἀξιωματικούς του:

«Ἀλήθεια! Ἦταν γενναῖος ἄντρας!»

Ἡ ἀποφυλάκιση τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ προέλαση τοῦ Ἴμπραϊμ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις βλέποντας τὴς ἐπιτυχίες τοῦ Ἴμπραϊμ ἄρχισε νὰ τὰ χρειάζεται. Κήρυξε γενικὴ ἀμνηστία καὶ κάλεσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες σὲ ἱερὴ ἔνωση γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Πατρίδας. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποφυλακίστηκε, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ πρόκριτοι, καὶ διωρίστηκε ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου. Ἦταν ὁ μόνος ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ δώσῃ θάρρος στοὺς κατοίκους καὶ νὰ μάζεψῃ στρατό. Ὁ γέρος τοῦ Μοριά ἔτρεξε ἀκούραστος, ἡ φωνὴ του ἀκούστηκε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴ χώρα καὶ ἔδωσε παρηγοριὰ στοὺς φοβισμένους κατοίκους. Ἀλλὰ μὲ τὸ λίγο στρατὸ ποὺ μάζεψε δὲν κατόρθωσε νὰ σταματήσῃ τὴν προέλαση τοῦ Ἴμπραϊμ. Ὁ Αἰγύπτιος στρατηγός, ἀφοῦ κατάστρεψε τὴν Μεσ-

σηνία, προχώρησε στην Ἀρκαδία, κυριέψαε τὴν Τρίπολη καὶ μπῆκε ἐστὴν Ἀργολίδα. Ἦθελε νὰ κυριέψῃ τὸ Ναύπλιο, ὅπου ἔμενε ἡ Κυβέρνηση, ἀλλὰ δὲν τὸ πέτυχε. Οἱ Ἕλληνες ἀντιστάθηκαν μπροστὰ στὸ Ἄργος, στοὺς Μύλους, καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ γυρίσῃ στὴν Τρίπολη.

Ἀπὸ τὴν Τρίπολη ὁ Ἰμπραῖμ ἔκανε ἐκστρατείες σ' ὅλη τὴν Πελοπόννησο καὶ κατὰστρεφε τὴ γῶρα. Καταπάτησε τὴν Ἀρκαδία, τὴ Λακωνία, τὴ Μεσσηνία καὶ τὴν Ἠλεία. Μόνο τὴ Μάνη δὲν κατώρθωσε νὰ καταπατήσῃ· ἔστειλε κι ἐκεῖ σπουδαῖο Ἀράβικο στρατό, ἀλλ' ἔπαθε μεγάλες ζημιές καὶ παράτησε τὴν ἐπιχείρηση.

Μολαταῦτα ὁ Ἰμπραῖμ δὲν κατώρθωσε νὰ κυριέψῃ τὴν Πελοπόννησο.

Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν παρακολουθοῦσε κατὰ πόδα καὶ τοῦ ἔκανε δυνατὸν κλεφτοπόλεμο.

20. Ἡ μεγάλη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (1825—1826)

Πολιορκία ἀπὸ τὸν Κιουταχλή. Τὸν καιρὸ πού ὁ Ἰμπραῖμ ἔκανε καταστροφές στὴν Πελοπόννησο, ἄλλος πασάς, ὁ Κιουταχῆς (Ρεσίτ πασάς), ἄρχισε νὰ πολιορκῇ τὸ Μεσολόγγι.

Τὸ Μεσολόγγι εἶχε μπροστὰ φυσικὸ φρούριο, τὴ λιμνοθάλασσα, καὶ πίσω, πρὸς τὴ στεριά, ἕνα ἀδύνατο φρούριο μὲ 50 κανόνια. Στὸ φρούριο αὐτὸ ἔφτιασαν μερικὸς πύργους κι ἀνοιξαν γύρω τάφρο. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μεσολογγίου ἦταν ὡς 16 χιλιάδες μαζί μὲ τὸ στρατό, πού ἦταν 4 χιλιάδες. Μέσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ πολλοὶ Σουλῶτες.

Ὁ Σουλτάνος διορίζοντας τὸν Κιουταχλή ἀρχιστράτηγο τῆς Ρούμελης τοῦ εἶχε πεῖ: «Ἡ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου!»

Ὁ Κιουταχὴς ἔφτασε στὸ Μεσολόγγι τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1825 μὲ 30 χιλιάδες διαλεχτοὺς Τουρκαλβανοὺς κι ἄρχισε τὴν πολιορκία. Πέρασε κάμποσος καιρὸς καὶ πρὶν ἀποφασίσῃ νὰ κάμῃ γενικὴν ἔφοδο, ἔστειλε ἀποσταλμένους καὶ ζήτησε νὰ παραδοθῇ ὁ στρατός. Ἀλλὰ πῆρε τὴν ἀπάντησιν πὼς μόνο μὲ τὸ σπαθὶ τοῦ μπορεῖ νὰ πάρῃ τὸ Μεσολόγγι.

Τότε ὁ Κιουταχὴς πρόσταξε γενικὴν ἔφοδο. Μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὄλοι μαζί οἱ Τουρκαλβανοὶ οἰχτήσαν στὸ φρούριο. Κανονιές, τουφεκιές, φωνὲς ἀκούονται παντοῦ. Ἡ πόλις σκεπάζεται ἀπὸ καπνὸν. Ὁ παστὰς βλέπει τοὺς στρατιῶτες τοῦ ν' ἀνεβαίνουν στὸ φρούριον καὶ νὰ φτάνουν ὡς τὴν κορυφή, ἀλλ' ἔξαφνα νὰ γροεμίζονται ἔξω καὶ νὰ φεύγουν ἄτακτα. Τρεῖς φορὲς οἱ ἐχθροὶ οἰχτήσαν στὸ φρούριον, ἀλλὰ καὶ τὶς τρεῖς γροεμίστηκαν καὶ οἱ Ἕλληνες βγήκαν τὴν τελευταία φορὰ ἔξω καὶ τοὺς κυνήγησαν καὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλην καταστροφὴν. Οἱ μισοὶ μόνο ἀπόμειναν κι ἔφυγαν βορρῖνὰ καὶ ταμπουρώθηκαν στὰ ριζοβούνια τοῦ Ζυγοῦ περιμένοντας βοήθειαν.

Πολιορκία ἀπὸ τὸν Κιουταχὴν καὶ τὸν Ἰμπραϊμ. Ὁ Ἰμπραϊμ διατάχτηκε νὰ βοηθήσῃ τὸν Κιουταχὴν γὰρ νὰ κυριέψῃ τὸ Μεσολόγγι. Καὶ μόλις ἔλαβε νέες βοήθειες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, 10 χιλιάδες Ἀράπιδες, πῆγε ὁ ἴδιος μὲ δυνατὸ στόλον καὶ στρατό. Οἱ Μεσολογγίτες ἦσυχον ἔπειτα ἀπὸ τὴν νίκη τους, εἶδαν ξαφνικὰ νὰ περνοῦν ἀπέξω οἱ Ἀράπιδες παραταγμένοι μὲ τὴν μουσικὴν μπροστὰ κι ἔπειτα τὰ κανόνια, τὸν πεζὸν στρατὸν καὶ τοὺς καβαλάρηδες. Μολαταῦτα τοὺς ἔβλεπαν μὲ ἀπάθειαν. « Ἄς περνοῦν οἱ Στραβαραπάδες! » ἔλεγον.

Ὁ Ἰμπραϊμ μόλις ἔφτασε, μάλωσε τὸν Κιουταχὴν, γιὰτὶ δὲν μπόρεσε τόσον καιρὸν νὰ κυριέψῃ αὐτὸν τὸ φράχτην τοῦ

Μεσολογγοῦ κι ἀνάλαβε νὰ τὸν κυριέψη ὁ ἴδιος. Πρὶν ἀρχίσῃ τὴν πολιορκία, πρότεινε στοὺς Ἕλληνες νὰ παροδώσουν τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουν ἐλεύθεροι, ἀλλ' αὐτοὶ ἀπάντησαν ὅλοι μ' ἓνα στόμα: «Πόλεμος».

Τότε ὁ Ἰμπραῖμ τοὺς ἀπόκλεισε ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα ἐλπίζοντας πὼς ἢ πεῖνα θὰ τοὺς κάμῃ νὰ παραδοθῶν. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἦρθε δυὸ φορὲς ὁ Μιαούλης καὶ διώχνοντας τὰ ἐχθρικά πλοῖα τοὺς ἔφερε τροφές. Ἔτσι πέρασαν δυὸ μῆνες κι ὁ Ἰμπραῖμ δὲν κατώρθωσε τίποτε. Πρόσταξε τότε γενικὴ ἔφοδο κι ἔγινε αὐτὴ μὲ λύσσα, ἀλλ' οἱ Ἀράπηδες νικίθησαν.

Ὁ Ἰμπραῖμ ταπεινωμένος τότε ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ. Κι ἐνωμένοι τώρα οἱ δύο πασάδες κατώρθωσαν μὲ μεγάλες θυσίες νὰ κυριέψουν πρῶτα τὰ νησάκια, πού εἶναι στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγοῦ, κι ἔπειτα πρόσταξαν δυνατό κανονιοβολισμό τῆς πόλης. Ἀπὸ τὶς κανονιὲς ἔπεσαν σχεδὸν ὅλα τὰ σπίτια καὶ σκοτώθηκαν πολλοί, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες βαστοῦσαν ἀκόμη.

Οἱ κακοπάθειες τῶν πολιορκουμένων. Ἡ ἔξοδος. Τώρα ὅμως οἱ ἐχθροὶ μεταχειρίστηκαν τὸ φοβερότερο ὄπλο, τὴν πεῖνα. Ἐζῶσαν πῶς πολὺ τὸ Μεσολόγγι κι ἀπὸ στεριά κι ἀπὸ θάλασσα. Οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν πιά νὰ λάβουν ἀπέξω τροφές. Κι ὅταν ἀρχισαν νὰ πεινοῦν φοβερά, ἔβαλαν χέρι στὶς γάτες καὶ στοὺς ποντικούς ἀκόμη κι ὅταν καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ σώθηκαν, ἔτρωγαν δέρματα καὶ φύκια ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἐγίναν ἀπὸ τὴν πεῖνα πετσοὶ καὶ κόκαλα καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτὴ, ἔπεσε κι ἀρρώστια στὴν πόλη. Πέθαιναν πολλοὶ κάθε μέρα καὶ οἱ ἄλλοι γύριζαν ἀνάμεσα στοὺς πεθαμένους σὰ φαντάσματα· δὲν μπορούσαν οὔτε νὰ τοὺς κλάψουν, οὔτε νὰ τοὺς θάψουν.

Η έξοδος του Μεσολλυγίου

Σὲ τέτοια κατάσταση ἦταν οἱ πολιορκούμενοι κι ὁμως κα-
νεῖς, οὔτε ἄντρας οὔτε γυναῖκα, δὲ συλλογίστηκε νὰ παραδοθῆ.
Καὶ δὲν παραδόθηκαν. Ἀποφάσισαν ν' ἀνοίξουν δρόμο ἀνάμεσα
στοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ γλιτώσουν ὅσοι μπορέσουν.

Τῇ νύχτα λοιπόν, στίς 10 μὲ 11 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1826,
ἀφοῦ ἀποβραδὶς λειτουργήθηκαν καὶ κοινώνησαν, πήδησαν
ὄλοι ἀπὸ τὰ ταμπούρια μέσα στοὺς ἐχθροὺς. Ἐμπρὸς πήγαι-
ναν πολεμιστές, στὴ μέση οἱ γέροι καὶ τὰ γυναικόπαιδα καὶ
πίσω ἄλλοι πολεμιστές. Οἱ νιότερες γυναῖκες ντύθηκαν ἄντρας
καὶ πήραν κι αὐτὲς ὄπλα.

Οἱ Ἕλληνες ρίχτηκαν μὲ τόση ὁρμὴ ἀνάμεσα στοὺς ἐχ-
θροὺς, πὸν γιὰ μιὰ στιγμή φάνηκε πὸς θὰ κατῶρθωναν νὰ πε-
ράσουν. Ἀλλὰ γιὰ κακὴ τύχη ἔπεσαν σὲ ἀμέτρητους Ἀρβανίτες.
Τὰ γυναικόπεδα δὲ μπορούσαν νὰ προχωρήσουν καὶ γύρισαν
πίσω. Τότε ἔγινε φοβερὰ σύγχυση. Τὸ ἀπόλεμο πλῆθος τρέχει
γιὰ τὸ Μεσολόγγι, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ καταπατιοῦνται
καὶ σφάζονται. Φωνές, κλάματα, τουφέκια, κρότοι ἀκούονται.
Οἱ Σουλιῶτες κατορθώνουν ν' ἀνταμώσουν ὄλοι μαζὶ καὶ προ-
χωροῦν νομίζοντας πὸς τοὺς περιμένουν ἀπέξω οἱ ὄπλαρχηγοί.
Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶχε ἔρθει ἀπέξω καμιὰ βοήθεια, γιατί ὁ
σπουδαιότερος ὄπλαρχηγός, ὁ Καραϊσκάκης, ἦταν ἄρρωστος.
Μολαταῦτα κατορθώνουν νὰ περάσουν καὶ νὰ φύγουν στὰ γύρω
βουνά. Ἀπ' ὄλους τοὺς πολεμιστὲς μόλις 1300 ἔφτασαν στὴν Ἀμ-
φισσα, ὅπου οἱ κάτοικοι τοὺς ὑπεδέχτηκαν μὲ δάκρυα.

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατοίκους οὔτ' ἓνας δὲ γλίτωσε. Ὅλοι
σκοτώθηκαν ἢ ἔπεσαν στίς φλόγες σιῶν σπιτιῶν πὸν καίονταν
ἢ τινάχτηκαν στὸν ἀέρα στίς μπαρουταποθῆκες, μαζὶ μὲ τοὺς
ἐχθροὺς πὸν πήγαιναν νὰ τοὺς χτυπήσουν. Συγκινητικὸς εἶναι
ὁ ἥρωισμὸς πὸν ἔδειξε ὁ πρόκριτος γέρο-Χρῖστος Καψάλης.

Αὐτὸς μάζεψε πολλοὺς ἀπόλεμους στὴ μεγάλη μαρουταπο-
θήκη, κι ὅταν μπήκαν ἐκεῖ κάμποσοι ἐχθροὶ γιὰ λάφυρα, ἔβαλε
φωτιὰ καὶ τινάχτηκαν ὅλοι στὸν ἀέρα.

Ἔτσι τὸ Μεσολόγγι ἔπεσε καὶ ἡ πτώση του ἦταν τρα-
γική, ἀλλ' ἔνδοξη. Τέτοια πτώση ἰσοφαρίζει μὲ τὴν καλύτερη
νίκη. Ὁλος ὁ κόσμος συγκινήθηκε καὶ θαύμασε. Οἱ Φιλελλη-
νικοὶ σύλλογοι στὸ ἐξωτερικὸ ἔκαμαν μεγάλες ἐνέργειες γιὰ τὴν
Ἑλλάδα κι ἔστειλαν τροφές, πολεμοφοδία καὶ χρήματα. Κι ὁ
ἐνθουσιασμόσ ἀὐτὸς τῶν λαῶν ἔκαμε τὶς Εὐρωπαϊκὲς Κυβερ-
νήσεις νὰ συμπαθήσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Τὸ Μεσο-
λόγγι ἔπεσε. Ἀλλ' ἡ ἀθάνατη πτώση του στήριξε τὴν Ἑπα-
νάσταση.

21. Γυρισμὸς τοῦ Ἴμπραϊμ στὴν Πελοπόννησο.

Ἡ ἐρήμωση τοῦ Μοριᾶ.

Ὁ Ἴμπραϊμ ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγιοῦ
γυρίζει στὴν Πελοπόννησο κι ἀρχίζει τὴν καταστροφή. Ὅπου
περνᾷ δὲν μένει τίποτε ὀρθό. Οἱ ἄντρες σφάζονται, τὰ γυναι-
κόπαιδα αἰχμαλωτίζονται, τὰ δέντρα κόβονται σύρριζα, τὰ σπαρ-
τὰ καὶ τὰ λιβάδια καίονται. Τέτοια καταστροφή δὲν ἔγινε
ποτὲ ἄλλη φορά. Ὁλος ὁ Μοριᾶς ἐρημώθηκε. Κι ἡ φοριχτὴ
ἐρήμωση ἔμεινε ὡς τὰ σήμερα παροιμιώδικοι: «Σὰ νὰ πέρασε ὁ
Μπραϊμης!» λέει ὁ λαὸς, ὅταν θέλῃ νὰ παραστήσῃ μιὰ με-
γάλῃ καταστροφή.

Ἀλλὰ μ' ὄλες τὶς φοβερὲς καταστροφές, πὺν μαζὶ μὲ
τὴν πρώτη βᾶσταξαν τρία ὀλόκληρα χρόνια (1826-1827), οἱ
Πελοποννήσιοι δὲν ὑποτάχτηκαν. Οἱ γέροντες καὶ οἱ γυναῖκες μὲ
τὰ παιδιὰ κρύβονται στὶς σπηλιὲς τῶν βουνῶν, μένουν ἐκεῖ ὁ-

λόκληρους μῆνες, πεινοῦν, κρυώνουν. Ἀλλὰ δὲν παραδίνονται. Οἱ ἄντρες σκοτώνονται, ἀλλὰ δὲν παραδίνουν τὰ ὄπλα. Ὑπομένουν καὶ κερδίζουν τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου πρῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίά τους ὕστερα

22. Ὁ Κιουταχὴς στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ὑποταγὴ τῆς Στερεᾶς. Πολιορκία τῆς Ἀζρόπολης. Ὁ Κιουταχὴς πάλι ὕστερα ἀπὸ τὴ πτώση τοῦ Μεσολογιοῦ συμπλήρωσε τὴν ὑποταγὴ τῆς ἐπίλοιπης Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τράβηξε γιὰ τὴν Ἀνατολική. Ἀφοῦ ὑπόταξε ὅλες τὶς ἄλλες ἐπαρχίες, πῆγε καὶ στὴν Ἀττική. Κυρίεψε μὲ λίγον κόπο τὴν Ἀθήνα καὶ πολιορκήσε τὴν Ἀκρόπολη. Ἐκεῖ εἶχαν κλειστῆ οἱ πολεμιστὲς τῆς Στερεᾶς μ' ἀρχηγὸ τὸν Γκούρα (1500 ὄλοι) καὶ ἀντιστέκονταν γενναῖα στὶς ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ. Ἡ Ἀκρόπολη εἶχε γιὰ τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα τὴ σημασίαν ποὺ εἶχε τὸ Μεσολόγγι γιὰ τὴ Δυτικὴ. Ἄν ἔπεφτε ἡ Ἀκρόπολη, σβηνόταν πᾶς ἡ ἐπανάστασις τῆς Στερεᾶς καὶ κινδύνευε ὁλόκληρος ὁ Ἀγῶνας.

Ἡ Ἑλλάδα βρισκόταν σὲ πολὺ μεγάλον κίνδυνον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς χώρας ἦταν στὰ χεῖρα τῶν Τούρκων. Οἱ κάτοικοι φοβισμένοι ἔφευγαν πρὸς τὰ παράλια μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ σωθοῦν. Στρατὸς δὲν ὑπῆρχε. Κι ὁ ἐχθρὸς ἐξακολουθοῦσε παντοῦ τὴν καταστροφὴν.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Μέσα στὴν ἀπελπιστικὴ αὐτὴ κατάστασις φάνηκε ὁ ὄπλαρχηγὸς Γεώργιος Καραϊσκάκης, ποὺ ἔδωσε νέα ζωὴ στὸν Ἀγῶνα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ἀπὸ ἓνα χωριὸ τῆς Ἄρτας, τὴ Σκουληκαριά, καὶ ἦταν ἀδύνατος καὶ ἀρρωστιάρης, ἀλλὰ ἔξυπνος, στρατηγικὸς καὶ γενναῖος.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης

Σ' αὐτὸν ἐμπιστεύτηκε τότε ἡ Κυβέρνηση⁽¹⁾ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας καὶ τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Ρούμελης.

Κι ἀλήθεια ἡ Κυβέρνηση δὲν ἔπαιξε ἔξω. Ὁ Καραϊσκάκης

(1) Τὸν καιρὸ αὐτὸ (1826) ἔγινε στὴν Ἐπίδαυρο ἡ Γ' Ἐθνικὴ συνέλευση καὶ ὤρισε πρόεδρο στὴν Κυβέρνηση τὸν Ἀντρέα Ζαΐμη.

τίμησε μὲ τὸ παραπάνω τὸ μεγάλο ἀξίωμα. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἄντρες, πού ἐπιβλήθησαν στὸν ἀγῶνα.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Μιαούλης κι ὁ Καραϊσκάκης ἦταν οἱ τρεῖς ἄντρες. Κι ἀπ' αὐτοὺς ὁ Καραϊσκάκης κινεῖ περισσότερο τὸ θαυμασμὸ μὲ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα καὶ τὴ μεγάλη ἀντορεία καὶ ὀρμὴ. Σ' ὅλη τὴν Τουρκαρβανιτιὰ ἔμεινε παροιμιώδικο ἢ φράση: «Μωρέ, τί τρέχεις, σὰ νὰ σὲ κυνηγήῃ ὁ Καραϊσκάκης!»

Ἡ μάχη τῆς Ἀράχωβας. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς. Ὁ Καραϊσκάκης μάζεψε τὸ στρατό του στὴν Ἐλευσίνα γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἀκρόπολη, πού τὴν πολιορκοῦσε μὲ πολὺ στρατὸ ὁ Κιουταχῆς. Πολλὲς μάχες ἔκαμε μὲ τοὺς Τούρκους στὴν Ἀττικὴ, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε σπουδαῖα πράγματα. Γι' αὐτὸ ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἄλλο σχέδιο· νὰ τραβήξῃ βορινὰ καὶ νὰ κόψῃ τίς συγκοινωνίες τοῦ Κιουταχῆ. Ἄν ὁ Τούρκος ἀρχιστράτηγος δὲν ἔπαιρνε τροφές ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, θ' ἀναγκαζόταν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης καὶ συνάμα θὰ κατώρθωνε ὁ Καραϊσκάκης νὰ δυναμώσῃ τὴν ἐπανάσταση σ' ὅλη τὴ Ρούμελη.

Πῆρε λοιπὸν λίγο, ἀλλὰ διαλεχτὸ στρατὸ καὶ πῆγε στὸν Παρνασσὸ νὰ πιάσῃ τοὺς Τούρκους, πού ἦταν ἐκεῖ. Στὸ μεταξὺ στρατὸς ἀπὸ ἀντρείους Ἀρβανίτες πῆγε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ οἱ δυὸ στρατοὶ ἔπιασαν θέσεις γύρω στὴν Ἀράχωβα. Ὁ Καραϊσκάκης τοὺς ἔξωσε κεῖ τόσο σφιχτά, πού μόνο ἡ φευγάλα ἦταν ὁ γλιτωμὸς τους.

Ἐμπαινε ὁ χειμῶνας (Νοέμβρης τοῦ 1826) κι ἡ νύχτα ἦταν παγερὴ· χιόνιζε ἀδιάκοπα καὶ φυσοῦσε δυνατὸς βοριάς. Οἱ ἐχθροὶ ὄρμησαν νὰ φύγουν, ἀλλ' ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Ὅσοι δὲν ἔπεσαν σὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, ἔπεφταν στοὺς γκρε-

μούς και στίς χαράδρες ἢ πέθαιναν ἀπὸ τὸ κρύο. Πολλοὶ λίγοὶ γλίτωσαν.

Αὐτὴ κι ἄλλες τρεῖς νίκες τοῦ Καραϊσκάκη κοντὰ στὸ Δίστομο ἀπελευθέρωσαν ὅλη τὴ Στερεὰ (1827).

Βοήθειες στὴν πολιορκουμένη Ἀκρόπολη. Τὸν καιρὸ πὸν ὁ Καραϊσκάκης νικοῦσε στὴ Στερεά, οἱ Ἕλληνες στὴν Ἀκρόπολη βρῖσκονταν σὲ πολὺ κακὴ θέση. Δὲν εἶχαν τροφὲς οὔτε καὶ πολεμοφόδια.

Στὸν Ἑλληνικὸ στρατό, πὸν προσπαθοῦσε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἀκρόπολη, ἦταν τότε κι ἓνα σῶμα ταχιτικοῦ στρατοῦ πὸν τὸ διοικοῦσε ὁ φιλέλληνας Γάλλος στρατηγὸς Φαβιέρως. Αὐτὸς μ' ἀξιοθαύμαστη τόλμη πέρασε μιὰ νύχτα μὲ 650 ἄντρες ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς, μπῆκε στὴν Ἀκρόπολη κι ἔφερε τροφὲς καὶ πολεμοφόδια (Δεκέμβρη τοῦ 1826).

Ἡ νέα κατάστασι τῆς Ἑλλάδας. Οἱ νίκες τοῦ Καραϊσκάκη κι οἱ βοήθειες τοῦ ἐξωτερικοῦ σὲ χρήματα καὶ σὲ πολεμοφόδια ἀναζούφισαν τὴν Ἑλλάδα στὴν ἀρχὴ τοῦ 1827. Τότε ἤρθαν καὶ δύο καινούργια πλοῖα, μιὰ φρεγάτα, ἡ Ἑλλάδα, καὶ τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ ἀτμόπλοιο, ἡ Κερτερία. Αὐτὰ ἔγιναν μὲ τὰ χρήματα τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου.

Τὸν ἴδιο καιρὸ οἱ Κυβερνήσεις στὴν Εὐρώπη ἄρχισαν νὰ συζητοῦν πὸς θὰ μπορούσαν νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες βρῖσκαν τότε κατάλληλη εὐκαιρία κι ἔκαμαν στὴν Τροιζίνα τὴν Δ' Ἐθνικὴ συνέλευσι, πὸν θεώρησε ἀναγκαῖο νὰ δώσῃ τὴν ἐξουσία σ' ἓνα μόνο πρόσωπο. Καὶ διάλεξε διὰ τέτοιο πρόσωπο τὸν Ὑπουργὸ τῆς Ρωσίας Ἴωάννη Καποδίστρια, πὸν ὠνομάστηκε ἀπὸ τὴν ἴδια Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας. Ἐπίσης διώρισε ἀρχηγούς

τοῦ στρατοῦ καὶ ταῦ στόλου δύο Ἕλληνας φιλέλληνες ἀρχιστράτηγο τὸν Τζώρτζι καὶ ἀρχιναύαρχο τὸν Κόζραν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων Κολοζοτρώνης, Καραϊσκάκης καὶ Μιαούλης δέχτηκαν πρόθυμα νὰ ὑπηρετήσουν γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατριδας σὺν διαταγῆς τῶν ξένων.

Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου. - Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. - Καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν γύρισε ὁ Καραϊσκάκης νικητῆς, ὅλοι οἱ πολεμιστὲς ἔτρεξαν κοντά του καὶ ἔτσι σχηματίστηκε στὴν Ἀττικὴ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ 10 χιλιάδες ἄνδρες. Ὁ Καραϊσκάκης ἔδωξε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Κερασίρι καὶ ἔκαμε ἓνα μεγάλο στρατόπεδο ἀπὸ τὸ Κερασίρι ὡς τὸ Φάληρο.

Ἐγινε τότε πολεμικὸ συμβούλιο καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀνάπτυξε τὸ στρατηγικὸ του σχέδιο νὰ προχωρῇ ὁ στρατὸς σιγὰ σιγὰ μὲ μικρὰς μάχας καὶ νὰ περικυκλώσῃ τὸν ἐχθρόν. Μ' αὐτὸ τὸ σχέδιο ὁ Κιουταχῆς θ' ἀναγκαζόταν νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα καὶ ἔτσι θὰ ἐλευθερωνόταν ἡ Ἀκρόπολις καὶ ὅλη ἡ Στερεά. Οἱ δύο ὁμως στρατηγοὶ ἤθελαν νὰ γίνῃ ἀμέσως ἐπίθεσις. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάστηκε νὰ τὸ δεχτῆ.

Ἀλλὰ πρὶν ἀκόμη γίνουσι οἱ ἐτοιμασίαι γιὰ τὴν ἐπίθεσιν ἔγινε στὸ Φάληρο μὲ μικρὴ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Καραϊσκάκης ἄρρωστος μὲ πυρετὸ πετιέται ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ τρέχει στὴ μάχη. Νικᾷ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ πληγώνεται καὶ γυρίζοντας στὴ σκηνή του πεθαίνει. Ἡ κηδεὶα του ἔγινε στὴ Σαλαμίνα μὲ τιμὰς μεγάλας καὶ μὲ κλάματα.

Καὶ ἀλήθεια ὁ θάνατος τοῦ ἥρωα αὐτοῦ ἔδειξε περισσότερο τὴν ἀξία του. Οἱ Ἕλληνες ξεκίνησαν τὴ νύχτα σὺν 23 Ἀπριλίου ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπὸ τὸ Φάληρο γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους, πού πολιορκοῦσαν τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ'

Ἡ Νέα Ἑλλάδα

ἔλειπε ὁ Καραϊσκάκης κι ἔλειπε κάθε στρατηγικὸ σχέδιο. Οἱ Ἕλληνες πῆγαν μὲ τέτοια ἀταξία, πὺ ἐνῶ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχε φτάσει κοντὰ στὴν Ἀκρόπολη, οἱ περισσότεροι βρῖσκονταν ἀκόμη στὸ Φάληρο.

Ὁ Κιουταχῆς βλέποντας τόσο λίγους πολεμιστὲς ἔδωσε πρῶτος τὸ σημεῖο τῆς μάχης. Ἄρχισε τὸ Τουρκικὸ πυροβολικὸ κι ἔπειτα ῥίχτηκαν ἀπὸ τὰ πλάγια τὸ πεζικὸ καὶ τὸ ἵππικόν.

Οἱ Ἕλληνες ἀντιστάθηκαν γενναῖα κι ἀπόκρουσαν δύο ἐπιθέσεις. Ἄλλ' ὅταν ἐπιτέθηκε τὸ ἵππικὸ τοὺς σκόρπισε. Φεύγοντας πῆραν μαζί τους καὶ τοὺς ἄλλους, πὺ ἔρχονταν ἀκόμη. Τὸ τί ἔγινε τότε δὲ λέγεται. Οἱ Τούρκοι τοὺς κυνήγησαν καὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλη καταστροφή.

Ὁ Καραϊσκάκης γιὰ τέσσερες μῆνες ἐλευθέρωσε ὅλη τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Καὶ τὸ μεγάλο ἔργο του καταστράφηκε στὸ Φάληρο γιὰ λίγες ὥρες. Ἡ ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ ἔσβησε.

23. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων.

Ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Ὅπως εἶδαμε, οἱ Κυβερνήσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἄρχισαν τελευταῖα νὰ συζητοῦν πὺς θὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐλευθερωθῆ. Ἐπιτέλους τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827 ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο Συνθήκη καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴ οἱ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία πρόσταξαν τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Τούρκους νὰ πάψουν τὸν πόλεμο.

Οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν τὴν ἀνακοπή. Οἱ Τούρκοι ὁμως τὴν ἀπόκρουσαν περιφρονητικὰ κι ὁ Ἰμπραὶμ ἐξακολούθησε τὴν καταστροφή. Γι' αὐτὸ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων, πὺ ἦταν

στη Μεσόγειο, μαζεύτηκαν στο Αιγαίο κι αποφάσισαν, ὅπως εἶχαν προσταγή, νὰ ἐπιβάλουν μὲ τὴ βία τὴ θέληση τῶν Δυνάμεων.

Οἱ τρεῖς στόλοι ἐνωμένοι ἔκαμαν ἀρχιναύαρχο τὸν Ἄγγλο Κόδριγκτον καὶ μπῆκαν στὸ λιμάνι τοῦ Ναβαρίνου.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Τὰ πλοῖα τῶν ἐνωμένων στόλων τῶν Δυνάμεων ἦταν 26 καὶ εἶχαν 1300 κανόνια. Τὰ πλοῖα τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἦταν 120, τὰ 82 πολεμικὰ καὶ τ' ἄλλα φορτηγά, καὶ εἶχαν 2400 κανόνια.

Οἱ Τούρκοι περήφανοι, γιατί εἶχαν μεγαλύτερο στόλο, πυροβόλησαν μὲ Ἀγγλικὴ βάρκα, ποὺ πήγαινε στὰ πλοῖα τὴ διαταγὴ τοῦ ἀρχιναύαρχου γιὰ τὴ θέση ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὸ καθένα μέσα στὸ λιμάνι.

Τὸ πραξικόπημα αὐτὸ τῶν Τούρκων ἦταν τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης ναυμαχίας καὶ ἄρχισε αὐτὴ στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1827, μέρα Σάββατο στὶς 3 τ' ἀπόγεμα. Οἱ ἐχθροὶ ἦταν παραταγμένοι σὲ τρεῖς σειρές, τὴ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Οἱ Σύμμαχοι προχώρησαν σὲ μιὰ γραμμὴ.

Ἡ ναυμαχία ἄρχισε μὲ πείσμα μεγάλο. Οἱ ναῦτες καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πολέμησαν γενναϊότατα. Τέσσερες ὀλόκληρες ὥρες βάσταξε ἡ φοβερὴ ναυμαχία καὶ στὶς ἑπτὰ τὸ βράδυ ἀπὸ τὸ μεγάλο Τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο δὲν ὑπῆρχαν, παρὰ μόνο λίγα πλοῖα.

Ἡ ἐκδίωξη τοῦ Ἰμπραῖμ. Τ' ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου ἦταν πολὺ μεγάλα. Ὁ Σουλτάνος ἀγρίεψε καὶ οἱ πρεσβευτὲς τῶν Δυνάμεων ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλη. Ἡ Ρωσία κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας. Ἡ Γαλλία ἔστειλε στρατὸ στὴν Ἑλλάδα, 14 χιλιάδες μὲ στρατηγὸ τὸ Μαΐζον

γιά νά διώξη τόν Ἰμπραΐμ. Καί οἱ Πελοποννήσιοι πῆραν θάρρος κι ἄρχισαν νά μαζεύουν στρατό. Ὁ Ἰμπραΐμ τότε θέλοντας καί μὴ πῆρε τ' ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ του κι ἔφυγε γιά τὴν Αἴγυπτο (Σεπτέμβρης τοῦ 1829).

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας. Ἡ Ρωσία, ἅμα κήρυξε, ὅπως εἶπαμε, τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας, ἔστειλε στρατὸ καί κατάλαβε τὴν Ἀδριανούπολη. Ὁ Σουλτάνος ἀναγκάστηκε νά ζητήσει εἰρήνη καί ὑπογράφηκε στὴν Ἀδριανούπολη συνθήκη, πού σύμφωνα μ' αὐτὴ ἡ Τουρκία ἀναγνώριζε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας (8 Αὐγούστου 1829).

Ὅλες οἱ γῶρες πού εἶναι νότια τῆς γραμμῆς ἀπὸ τὸν Ἀμπρακικὸ κόλπο ὡς τὸν κόλπο τοῦ Βόλου καί οἱ Κυκλάδες μαζί χωρίστηκαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία κι ἀποτέλεσαν τὸ ἀνεξάρτητο Ἑλληνικὸ Κράτος.

Ἀλλ' ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση (Καποδίστριας) εἶδε πόσο περιορισμένα ἦταν τὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀποφάσισε νά ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμο.

Πρόσταξε τότε τὸ Δ. Ὑψηλάντη νά χτυπήσει τοὺς Τούρκους τῆς Στερεᾶς. Κι ὁ Ὑψηλάντης ἔκαμε τὴν τελευταία μάχη τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνα στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας (12 τοῦ Σεπτέμβρη 1829). Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Τούρκοι νικήθηκαν κι ἀναγκάστηκαν νά φύγουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

42. Ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας (1828—1831).

Ὅπως εἶδαμε, ἡ Δ' Ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Τροιζήνας εἶχε ἐκλέξει τὸν Ἰω. Καποδίστρια Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας (1827).

Ὁ Καποδίστριας γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια καὶ ἀφοῦ σπούδασε στὴν Εὐρώπη, μπῆκε στὴ Ρωσικὴ ὑπηρεσία, ὅταν ἡ Ρωσία ἐξουσίαζε τὰ νησιὰ τοῦ Ἴονιου. Ὅταν ὅμως τὰ νησιὰ αὐτὰ τὰ πῆρε ἡ Ἀγγλία, ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ πῆγε στὴ Ρωσία, ὅπου διωρίστηκε ὑπάλληλος καὶ σιγὰ σιγὰ μὲ τὴ μεγάλη του ἰκανότητα ἔφτασε στὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Τέτοιος ἦταν ὁ Καποδίστριας, ὅταν τὸν προσκάλεσαν γιὰ Κυβερνήτη στὴν Ἑλλάδα.

Ἰωάννης Καποδίστριας

Ὁ Καποδίστριας δέχτηκε πρόθυμα τὴν πρόσκληση τῶν Ἑλλήνων καὶ ἦρθε στὴν Αἴγινα, ὅπου ἔμενε τότε ἡ Κυβέρνησις, καὶ τοῦ ἔκαμαν μεγάλη ὑποδοχὴ. Γιὰ πρώτη φορὰ τὰ Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικὰ πλοῖα, ποῦ ἦταν στὸ λιμάνι τῆς Αἴγινας, σήκωσαν τὴν Ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴ χαιρέτισαν μὲ κανονιᾶς (12 Ἰανουαρίου 1828).

Ὁ Καποδίστριας βρῆκε μιὰ χώρα ὀλότελα καταστραμμένη καὶ τὸ χειρότερο ἓνα λαὸ ἀγριεμένον ἀκόμη ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ἀσυνήριστον στὴν καλὴ διοίκηση. Μολαταῦτα δὲν ἀπελπίστηκε. Ἀφοῦ ἔδωξε τοὺς Τούρκους (μάχη Πέτρας), ἀφωσιώθηκε ὕστερα στὴν ὀργάνωση τοῦ Κράτους. Καὶ πρῶτα πρῶτα φρόντισε νὰ βρῆ χρήματα. Ἔδωσε ὁ ἴδιος ὅλη του τὴν περιουσία καὶ κατώρθωσε νὰ πάρῃ καὶ δάνειο ἀπὸ τὶς Δυνάμεις. Γιὰ πρώτη φορὰ τότε ἡ Ἑλλάδα ἔκοιψε νομίσματα, ποὺ ὀνομάστηκαν Φοίνικες, γιατί εἶχαν ἀπάνω τὴν εἰκόνα τοῦ φοίνικα, τοῦ μυθολογικοῦ ἐκείνου πουλιοῦ ποὺ ἀναγεννιέται ἀπὸ τὶς φλόγες, ὅπως ἀναγεννήθηκε καὶ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Μὲ μεγάλη δραστηριότητα ἐργάσθηκε ὁ Καποδίστριας γιὰ τὴ διοίκηση, γιὰ τὸ στρατό, γιὰ τὴ γεωργία. Ἀλλὰ πῶς μεγάλο ζῆλο ἔδειξε γιὰ τὴν παιδεία, πιστεύοντας πὸς μόνον μ' αὐτὴ θὰ μπορέσῃ ν' ἀναγεννηθῇ τὸ Κράτος. Ἰδρυσεν δημοτικὰ σχολεῖα γιὰ τὰ παιδιά καὶ διδασκαλεῖο γιὰ νὰ μορφώσῃ καλοὺς δασκάλους. Ἰδρυσεν ἀκόμη διάφορες σχολές· γεωργικὴ, στρατιωτικὴ, ναυτικὴ. Ἄνοιξε καὶ ἓνα ὀρφανοτροφεῖο στὴν Αἴγινα. Μὲ λίγα λόγια ποσπάθησε ὁ μέγας αὐτὸς ἄνθρωπος νὰ φτιάσῃ τὴν Ἑλλάδα ὅμοια μὲ τὰ πολιτισμένα Εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Γιὰ κακὴ ὅμως τύχη μεγάλη αὐστηρότητα ποὺ ἔδειξε στὴ διοίκηση,—καὶ τὴν ἔδειξε ἀναγκαστικά, γιατί ἡ χώρα ἦταν σ' ἀναρχία,—δυσaráστησε πολλοὺς καὶ αὐτοὶ ἔκαμαν συνωμοσία καὶ τὸν σκότωσαν στὸ Ναύπλιο (27 τοῦ Σεπτέμβρη 1831).

25. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθῶνα (1833—1862).

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Καποδίστρια ἐγίνε στὴν Ἑλλάδα μεγάλη ἀναρχία. Τὸ ἓνα κόμμα ἔπαιρνε τὴν ἐξουσία καὶ τ'

ἄλλο τὴν ἄφηνε καὶ πιάνονταν μεταξύ τους καὶ ἔχυναν αἷμα ἀδερφικό.

Οἱ τρεῖς δυνάμεις ὅμως, πὸν προστάτευσαν τὴν Ἑλλάδα, δὲ μπορούσαν νὰ βλέπουν μ' ἀδιαφορία αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ στὰ 1832 ὑπόγραψαν νέα συμφωνία καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴ κήρυξαν τὴν Ἑλλάδα βασιλείο καὶ διώρισαν βασιλιά τὸ γιὸ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βαυαρίας Ὁθωνα.

Ὁ Ὁθωνας μικρὸς τότε, 17 χρονῶν, ἦρθε στὸ Ναύπλιο τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1833 καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑποδέχτηκε γιὰ σωτηρία. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦταν ἀνήλικος, κυβέρνησαν στὴν ἀρχὴ τὸ κράτος τρεῖς Βαυαροί, πὸν ἀποτελέσαν τὴν ἀντιβασιλεία. Οἱ ξένοι αὐτοὶ ἤθελαν νὰ ἐργαστοῦν καλὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ φρόντισαν γιὰ τὰ οικονομικά, γιὰ τὸ στρατό, γιὰ τὴν παιδεία, γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Ἐκαμαν νόμους καλοῦς. Ἄλλ' ἔκαμαν καὶ μεγάλα λάθη. Δὲν ἤξαιραν καλὰ τὸν τόπο, οὔτε τὴς ἀνάγκες του. Ὅλοι ὅσοι εἶχαν ἀγωνιστῆ γιὰ τὴν ἐλευθερία, ἀπέτελεσαν μιὰ τάξη σεβαστὴ στὸ λαό, τὴν τάξη τῶν ἀγωνιστῶν. Οἱ ἀγωνιστὲς περίμεναν τιμὲς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν πρῶτο βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδας, ἀλλ' ἡ ἀντιβασιλεία ἔδειξε γι' αὐτοὺς μεγάλη ἀδιαφορία. Κι αὐτὸ ἔφερε ἀταξία μέσα στὸ βασίλειο. Οἱ πικροὶ ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὲς ἔγιναν πάλι κλέφτες, ὅπως στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς ἔγιναν κλέφτες καὶ ἄλλοι κακοὶ ἄνθρωποι καὶ ἔτσι στὰ πρῶτα χρόνια τὸ βασίλειο ὑπόφερε ἀπὸ τοὺς ληστές.

Στὰ 1835 μεταφέρθηκε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας στὴν Ἀθήνα, ὅπου τὴν ἴδια χρονιά ὁ Ὁθωνας ἦρθε σὲ ἡλικία καὶ πῆρε ὁ ἴδιος τὸ θρόνο. Σὲ λίγο πῆρε γιὰ γυναῖκα του μιὰ Γερμανίδα ἡγεμονοπούλα, τὴν Ἀμαλία. Οἱ δυὸ βασιλεῖς ἀγαποῦσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐργάζονταν πολὺ γιὰ τὴν πρόοδο καὶ

τὸν πολιτισμὸ τῆς. Ἰδρυσαν τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἄλλα σχολεῖα ἔκαναν δικαστήρια καὶ φρόντισαν πολὺν γὰρ τὴν γεωργίαν, γὰρ τὸ ἐμπόριον καὶ γὰρ τὴν βιομηχανίαν.

Κυβερνοῦσε ὁμοῦς ὁ βασιλεὺς ἀπολυταρχικά. Αὐτὸς διώριζε καὶ ἔπαινε τὴν Κυβέρνησιν, χωρὶς νὰ ρωτᾷ τὸ λαόν. Γι' αὐτὸ ὁ λαὸς ἐπαναστάτησε στίς 3 Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ζήτησε Σύνταγμα. Ἐγένετο τότε Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐπὶ τὴν Ἀθήναις καὶ ψήφισεν τὸ πρῶτον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ τὸ πολίτευμα πρὸς σύμφωνον μ' αὐτὸ ὁ βασιλεὺς δὲν ἔκανε ὅ,τι ἤθελε, ἀλλ' ὅ,τι ἔλεγε τὸ Σύνταγμα, πρὸς ψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα πάλιν δὲν ἄλλαξαν. Ἡ φτώχεια ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, γὰρ τὸ Κράτος τότε ξόδευε πολλὰ γὰρ τὰ κινήματα πρὸς ἔκαναν οἱ δούλοι ἀδερφοί, καὶ προπαντὸς οἱ Κρητικοί, καὶ ἡ ἀπολυταρχία ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ βασιλεῖς, γὰρ τὸ Ὀθωνας δὲ φύλαγε πιστὰ τὸ Σύνταγμα, ὅλο καὶ δυσσαρεστοῦσε τὸν κόσμον, πρὸς περιέμενε νὰ δῆ καλύτερες ἡμέρας. Γι' αὐτὸ στὰ 1862 ἔγενετο ἐπανάστασις σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τὴν Ἀθήναις καὶ ὁ Ὀθωνας μὲ τὴν Ἀμαλία ἀναγκάστησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

26. Ἡ βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α' (1863—1913).

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. Παροχωρήσεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὑστερὰ ἀπὸ τὴν Ἐκθρόνισιν τοῦ Ὀθωνας ἔγενετο Ἐθνικὴ Συνέλευσις καὶ ἔκλεξε βασιλεῖα τὸ γιὸν τοῦ βασιλεῖς τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Γεώργιον. Ὁ νέος βασιλεὺς ἦρθεν ἐπὶ τὴν Ἀθήναις στὰ 1863 καὶ ὠρκίσθη πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν πὸς θὰ φυλάγη εὐλαβικὰ τὸ Σύνταγμα.

Ἡ Ἀγγλία παραχώρησε τὴ χρονιά ἐκείνη στὴν Ἑλλάδα τὰ νησιά τοῦ Ἴονιου, πού τὰ εἶχε στὴν κατοχὴ της. Κι ἀργότερα (στὰ 1881) πάλι μὲ τὴν ἐνέργεια τῆς Ἀγγλίας ἀναγκάστηκε ἡ Τουρκία νὰ παραχωρήσῃ στὴν Ἑλλάδα ὅλη τὴ Θεσσαλία καὶ ἀπὸ τὴν Ἠπειρο τὴν περιφέρεια τῆς Ἄρτας.

Οἱ Κυβερνήσεις στὴν ἐποχὴ τοῦ Γεωργίου. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Γεωργίου στερεώθηκε σιγὰ σιγὰ ἡ τάξι στὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὰ κόμματα εἶχαν μεγάλον ἀνταγωνισμό καὶ γι' αὐτὸ ἄλλαζαν πολὺ συχνὰ οἱ Κυβερνήσεις. Γιὰ καλὴ ὁμως τύχη ἀναδείχτηκε στὶς ἡμέρες τοῦ Γεωργίου ἕνας σπουδαῖος πολιτικός, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης. Αὐτὸς εἶχε περισσότερὸ τὴν ἐκτίμησι τοῦ λαοῦ καὶ στεκόταν περισσότερὸ στὴν ἐξουσία. Στὴν πρωθυπουργία τοῦ Τρικούπῃ ἡ Ἑλλάδα ἔκαμε σπουδαία πρόοδο. Αὐτὸς καλυτέρευσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ φρόντισε νὰ γίνουν πολλὰ δημόσια ἔργα· δρόμοι, σιδηρόδρομοι καὶ ἄλλα.

Οἱ ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης. Ὁ πόλεμος τοῦ 1897. Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα πολλὰς φορὰς ἐπαναστάτησαν ζητώντας τὴν ἐλευθερία τους. Ἡ πιὸ σπουδαία ὁμως εἶναι ἡ ἐπανάστασι τοῦ 1866, πὺν βίασταιξε τρία χρόνια. Τότε στὸ μοναστήρι Ἀρκάδιο εἶγινε ἡ ἡρωϊκὴ θυσία, πὺν συγκίνησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔμεινε ἱστορικὴ. Ἐκεῖ εἶχαν καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα. Οἱ Τοῦρκοι ρίχτηκαν μὲ λύσσα νὰ τὸ πάρουν. Οἱ λίγοι πολεμιστὲς πὺν ἦταν μέσα καὶ οἱ καλόγεροι ἀντιστάθηκαν γενναῖα δυὸ ἡμέρες. Ὅταν ὁμως οἱ Τοῦρκοι κατῶρθωσαν νὰ μπουν μέσα, ὁ ἡγούμενος ἔβαλε φωτιά στὴ μπαρουταποθήκη καὶ τινάχτηκαν στὸν ἀέρα μαζί μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα βοήθησε κρυφὰ τὴν Κρήτη σ' ὅλες της τίς ἐπαναστάσεις στέλλοντας ἐθελοντὲς καὶ πολεμοφόδια.

Ἄλλὰ στήν τελευταία της ἐπανάσταση τοῦ 1897, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν σφαγές, ἔστειλε ταχτικό στρατό καὶ κατόχευε τὴ νῆσο. Αὐτὸ ἦταν ἀφορμὴ νὰ γίνῃ τὴν ἴδια χρονιά πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Στὸν πόλεμο αὐτὸν ἡ Ἑλλάδα βρέθηκε ἀπροετοίμαστη καὶ νικήθηκε, ἀλλὰ κέρδισε τὴν αὐτονομία τῆς Κρήτης μὲ ἡγεμόνα Ἑλληνα, στὴν ἀρχὴ τὸν πρίγκηπα Γεώργιο, γιὸ τοῦ Γεωργίου Α', καὶ ἀργότερα, πὺρ αὐτὸς παραιτήθηκε, τὸν Ἀλέξανδρο Ζαΐμη, τὸν τωρινὸ πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας.

Ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας.—Ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεότουρκων.—Ὁ Στρατιωτικὸς σύνδεσμος. Οἱ Βούλγαροι εἶχαν κάμει στὴ Σόφια μιὰ ἐταιρεία, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα κομιτάτο μὲ τὸ σκοπὸ ν' ἀρπάξουν τὴ Μακεδονία. Τὸ κομιτάτο ἔστειλε ἀντάρτες στὴ Μακεδονία, τοὺς περίφημους κομιτατζήδες, πὺρ τρομοκρατοῦσαν τοὺς κατοίκους καὶ κατέστρεφαν τὰ Ἑλληνικὰ χωριά. Τότε ἔγιναν καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀνταρτικὰ σώματα καὶ ἔμπαιναν στὴ Μακεδονία καὶ πολεμοῦσαν τοὺς Βουλγάρους.

Τὴν ἴδια χρονιά ἐπαναστάτησαν στὴ Μακεδονία οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι καὶ κήρυσαν τὸ Σύνταγμα. Τότε βρῆκαν τὴν εὐκαιρία καὶ ὠφελήθησαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἡ πρώτη πῆρε ἀπὸ τὴν Τουρκία δυὸ γῶρες, τὴ Βοσνία καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνη, καὶ ἡ δευτέρα κηρύχθηκε ἀνεξάρτητο Βασίλειο (1908).

Τὸν ἴδιον καιρὸ θέλησε νὰ ὠφεληθῇ καὶ ἡ Κρήτη καὶ κήρυξε τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ἡ Ἑλλάδα δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τὴ βοηθήσῃ. Ἡ κατάσταση αὐτὴ πείραζε πολὺ τὴ φιλοτιμία τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ μαζεύτηκαν καὶ ἔκαμαν τὸ Στρατιωτικὸ Σύνδεσμο, πὺρ κάλεσε γιὰ πρωθυπουργὸ τὸν Κρητικὸ Ἐλευθέριο Βενιζέλο. Τότε ἀναθεω-

ρήθηκε τὸ Σύνταγμα, ὠργανώθηκε ὁ στρατὸς καὶ ταχτοποιήθηκε ἡ ἐσωτερικὴ διοίκηση.

Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος (1912). Ἡ δολοφονία τοῦ Γεωργίου. Οἱ Νεότουρκοὶ ἐπικράτησαν στὴν Τουρκία, ἀλλὰ δείχτηκαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Παλαιότουρκους. Θέλησαν νὰ τουρκέψουν μὲ τὴ βία τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, ποὺ εἶχαν στὴν κυριαρχία τους. Γι' αὐτὸ τὰ Βαλκανικὰ κράτη Ἑλλάδα, Σερβία καὶ Βουλγαρία ἔκαμαν συμμάχια καὶ κήρυσαν τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912.

Οἱ στρατοὶ τῶν Συμμάχων προχώρησαν νικώντας τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες μπῆκαν στὴ Μακεδονία μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό, νίκησαν τοὺς Τούρκους σὲ δυὸ μεγάλες μάχες, στὸ Σαραντάπορο καὶ στὰ Γιαννιτσά, καὶ ἐλευθέρωσαν τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου πῆγε καὶ ἔμεινε ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' γιὰ φρουρὸς τῆς Νέας Ἑλλάδας.

Τὸν ἴδιον καιρὸ ἄλλος Ἕλληνικὸς στρατὸς προχώρησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἠπειρο. Ἐκεῖ ἔγιναν μεγάλες ἐπιθέσεις γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν τὰ Γιάννινα, ποὺ εἶχαν δυνατὸ φρούριον, τὸ Μπιζάνι. Παντοῦ εἶχαν νικηθῆ οἱ Τούρκοι καὶ μόνο τὸ Μπιζάνι βαστοῦσε ἀκόμη. Ἐπρεξε τότε καὶ ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος μὲ στρατὸ ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ἔκαμε γενικὴ ἐπίθεση καὶ μπῆκε στὰ Γιάννινα (20 τοῦ Φλεβάρου 1913).

Ἄλλὰ πρέπει νὰ εἰπωθῆ πὼς οἱ Σύμμαχοι δύσκολα θὰ νικοῦσαν τὴν Τουρκία, ἂν ὁ Ἕλληνικὸς στόλος μὲ ναύαρχο τὸν Παῦλο Κουντουριώτη δὲν ἔκλεινε τὸν Τουρκικὸν στὸν Ἑλλήσποντον καὶ δὲν ἐμπόδιζε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατὸ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Τρεῖς φορὲς θῆλῃσε ὁ Τουρκικὸς στόλος

νά βγῆ ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντο, ἀλλὰ καὶ τὶς τρεῖς νικῆθηκε καὶ ἔμεινε κατὰ κλεισμένος.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα πανηγύριζε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὶς νίκες τῆς, δολοφονήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ ἓνα Σχινὰ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος. Τότε ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του καὶ διάδοχος Κωσταντίνος.

Τὸ Μάη τοῦ 1913 ὑπογράφηκε εἰρήνη στὸ Λονδίνο. Σύμφωνα μ' αὐτὴ ἡ Τουρκία παραχωροῦσε στοὺς νικητὲς μεγάλο μέρος τῆς Θράκης, τὴ Μακεδονία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Κρήτη.

27. Ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Γεωργίου καὶ ὕστερα.

Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος (1913). Παρόμοιες νίκες μὲ τοὺς Ἕλληνας ἔκαμαν καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι καὶ κατόχεψαν τὰ μέρη, ποὺ ἄλλοτε ἦταν δικὰ τους, καὶ ἄλλα ἀκόμη ποὺ ἦταν ἄλλοτε Ἑλληνικά.

Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι δὲν ἔμειναν πιστοὶ σύμμαχοι. Ὅταν μπῆκε στὴ Θεσσαλονίκη ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, παρουσιάστηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη μιὰ Βουλγαρικὴ Μεραρχία ἀπὸ 30 χιλιάδες στρατό. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς παρακάλεσε τοὺς Ἕλληνας ν' ἀφήσουν δυὸ τάγματα, ποὺ ἦταν τάχα κουρασμένα, νὰ μποῦν στὴ πόλη νὰ ξεκουραστοῦν. Οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν τὴν ἄδεια, ἀλλ' ἀντὶ νὰ μποῦν μόνο τὰ δυὸ τάγματα, μπῆκε ὀλόκληρη ἡ Μεραρχία.

Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ καὶ ἡ πλεονεξία τῶν Βουλγάρων νὰ πάρουν τὸ μεγαλύτερο μερίδιο ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ πολέμου προκάλεσαν τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο. Οἱ Βούλγαροι τὰ ἔβαλαν καὶ μὲ τοὺς Σέρβους καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας, γιατί ἤθελαν καὶ τοὺς δυὸ νὰ τοὺς ἀδικήσουν. Ἀλλὰ νικῆθηκαν.

Οἱ Ἕλληνες, μόλις οἱ Βούλγαροι ἄνοιξαν τὸ ντουφέκι στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, πολιορκήσαν ἀμέσως τὸ Βουλγαρικὸ στρατὸ ποῦ ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ παραδοθῆ. Ἔπειτα μ' ἀρχηγὸ τὸ βασιλιὰ Κωσταντίνο προχώρησαν. Ἐκαμαν μάχες μεγάλες καὶ αἱματηρῆς μετὰ τοὺς Βουλγάρους στὸ Κιλκίς, στὸ Λαχανά, στὸ Δεμίρ-Ἰσάρ, στὴν Κρέσνα, στὴν Τζουμαγιά καὶ τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς κυνήγησαν ὡς τὰ σύνορα τῆς Παλαιᾶς Βουλγαρίας.

Τὸν ἴδιον καιρὸ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔδιωχνε τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ρουμάνοι ὕστερα προχωροῦσαν στὸ Βουλγαρικὸ ἔδαφος. Οἱ Βούλγαροι ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν εἰρήνη καὶ ὑπογράφηκε στὸ Βουκουρέστι συνθήκη. Σύμφωνα μ' αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα πῆρε ὅλη σχεδὸν τὴ νότια Μακεδονία καὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὶς Δυνάμεις ἡ κυριαρχία τῆς στὴν Κρήτη καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα μεγάλωσε στὸ διπλάσιο καὶ ἔγινε σημαντικὸ κράτος στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο.

Ἡ Ἑλλάδα στὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο. Στὰ 1914 δολοφονήθηκε στὴ Σερβία ὁ διάδοχος τῆς Αὐστρίας. Αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Ἡ Γερμανία, ποῦ ἦταν πολλὴ δυνατὴ καὶ ἠθέλε νὰ πάρῃ τὴν ἡγεμονία τῆς Εὐρώπης, ἀνακατεύτηκε στὸν πόλεμο καὶ ἀνακατεύτηκαν καὶ οἱ ἀντίξηλές τῆς Δυνάμεις Ρωσία καὶ Γαλλία καὶ ἔπειτα ὅλα σχεδὸν τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ ἡ Ἀμερικὴ ἀκόμη. Γι' αὐτὸ ὁ πόλεμος αὐτὸς λέγεται καὶ Γαγκόσμιος πόλεμος. Στὸ μέγαν αὐτὸν πόλεμο ὁ κόσμος χωρίστηκε σὲ δύο στρατόπεδα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία. Καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο οἱ Σύμμαχοι,

δηλαδή όλα σχεδόν τ' άλλα κράτη, αλλά προπαντός ή Γαλλία, ή Αγγλία, ή Ρωσία, ή Ιταλία και ή Αμερική.

Η Ελλάδα έμεινε ουδέτερη και δήλωσε ότι θά έδινε στους συμμάχους κάθε ευκολία για τον πόλεμο στην Ανατολή και τους άφησε να εγκατασταθούν στη Θεσσαλονίκη. Άλλ' ό πρωθυπουργός Βενιζέλος έπίμενε να βγή ή Ελλάδα από την ουδετερότητα και να ταχτή με τό μέρος των Συμμάχων κι έπειδή ό Κωνσταντίνος δέ συμφωνούσε, έπαναστάτησε και τον ανάγκασε να φύγει από την Ελλάδα και ν' αφήσει στο θρόνο τό δεύτερο γιό του τον Άλέξανδρο. Τότε ή Ελλάδα βγήκε από την ουδετερότητα και πολέμησε και νίκησε μαζί με τους συμμάχους (1917).

Η Μικρασιατική καταστροφή (1922).³ Ο παγκόσμιος πόλεμος είχε τελειώσει και ή Ελλάδα μεγάλωσε πού πολύ. Πήρε τη Θράκη ως την Τσατάλτσα και πήρε και την έντολή των συμμάχων να πάη στη Μ. Ασία. Ο Έλληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη και ή χώρα, πού της ώρισαν, κατοχεύτηκε και οργανώθηκε μ' Έλληνική διοίκηση.

Στό μεταξύ όμως, ή Τουρκία μ' αρχηγό τον Κεμάλ άρχισε να άνορθώνεται και να έτοιμάζεται πάλι για πόλεμο.

Στην Ελλάδα πέθανε τότε ό βασιλιάς Άλέξανδρος κι ήρθε πάλι στο θρόνο ό Κωνσταντίνος, πού οι Σύμμαχοι δέν τον ήθελαν και βρήκαν άφορμή να ξεχάσουν τις συμμαχικές τους υποχρεώσεις.

Μολαταύτα οι Έλληνες αποφάσισαν να εξακολουθήσουν μόνοι τον πόλεμο με τους Τούρκους. Ο Έλληνικός στρατός προχώρησε προς την πρωτεύουσα του Κεμάλ, την Άγκυρα, και κυρίεψε πολλά άχυρά μέρη. Δέν κατόρθωσε όμως να κυ-

ριέψη και την Ἀγκυρα και γύρισε πάλι στις πρώτες θέσεις του ἀποφασισμένος νὰ κάνει πόλεμο ἀμυντικό.

Ἄλλ' ὁ Κεμάλ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐτοιμάζεται μὲ μεγάλη δραστηριότητα. Πέτυχε μάλιστα νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ πολλὰ πολεμοφόδια. Κι ἔτσι τέλεια ἐτοιμασμένος ἔκαμε μιὰ δυνατὴ ἐπίθεση κι ἔσπασε τὸ Ἑλληνικὸ μέτωπο. Ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία νικημένη και οἱ Τούρκοι προχωρώντας ἔκαμαν φριχτὲς καταστροφὲς και σφαγὲς σ' ὅλη τὴν Ἑλληνικὴ αὐτὴ χώρα και προπαντὸς στὴ Σμύρνη (1922).

Ὁ στρατὸς γυρίζοντας γιὰ τὴν Ἀθήνα ἐπαναστάτησε, ἔδιωξε τὸ βασιλιὰ Κωνσταντῖνο κι ἀνέβασε στὸ θρόνο τὸ γιό του και διάδοχο Γεώργιο Β'.

Τέλος στὰ 1923 ὑπογράφηκε ὕστερα ἀπὸ πολλὲς διαπραγματεύσεις ἡ συνθήκη τῆς Λωζάνης. Οἱ Τούρκοι πῆραν πίσω τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη κι ἀντάλλαξαν τοὺς Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας και τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μὲ τοὺς Τούρκους, πὸν κατοικοῦσαν στὴν Ἑλλάδα.

Τὴν ἐπόμενη χρονιά ἔγινε Ἐθνικὴ Συνέλευση. Αὐτὴ κατάργησε τὴ βασιλεία κι ἔκαμε τὴ Δημοκρατία.

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους και τῶν λαφύρων πὸν ἔμειναν στὰ χέρια τῶν Τούρκων, κι ἐκτὸς τοῦ κόσμου πὸν χάθηκε, ἤρθαν ἐξαιτίας αὐτῆς ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία και ἀπὸ τὴν Ἀν. Θράκη πρόσφυγες περισσότεροι ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριο. Μολαταῦτα ἡ Ἑλλάδα τοὺς ἔθρεψε, τοὺς φρόντισε και τοὺς ἀποκατάστησε. Καὶ τώρα μ' ὅλα τῆς σχεδὸν τὰ παιδιά ἐλεύθερα προσπαθεῖ ν' ἀναγεννηθῇ και νὰ εὐτυχήσῃ. Καὶ θ' ἀναγεννηθῇ και

θά εὐτυχίῃ ἢ Ἑλλάδα. Φτάνει μόνο ὁ καθένας, εἴτε μεγάλος
εἴτε μικρός, νὰ κἀνῃ τὸ χρέος του: Νὰ ἐργάζεται ἀκού-
ραστα ὁ ἴδιος καὶ νὰ συνεργάζεται μ' ὁμό-
νοια μὲ τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν εὐτυχία ὅλων.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ. 3

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 15^ο ΑΙΩΝΑ Μ. Χ. ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ

	Σελ.	5
1. Ἡ Ἑνετία	»	6
2. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία	»	6
3. Ἡ Ρωσία		
ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ		
4. Ἡ Ὄργάνωση τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους	»	7
Ἡ διοίκηση τῶν Τούρκων	»	7
Οἱ ραγιάδες	»	8
5. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων	»	8
Ἐξισλαμισμὸς τῶν Χριστιανῶν. Παιδομάζωμα	»	8
Ἀρπαγὴ κτημάτων. Χαράτσι	»	9
Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν ραγιάδων. Ἐκπα- τρισμὸς	»	9
6. Ἡ ὀργάνωση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ	»	10
Θρησκευτικὰ προνόμια. Πατριάρχης—κλήρος—	»	10
Μοναστήρια		
Πολιτικὰ προνόμια. Κοινότητες-προεστοὶ—Κε- φαλοχώρια	»	10
Κλέφτες καὶ ἀρματωλοὶ. Ἡ ζωὴ τους. Τὰ κλέφ- τικα τραγούδια	»	12
Σουλῶτες—Μανιάτες—Σφακιανοὶ	»	16
Τὰ νησιά. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυτηλίας	»	17
Οἱ Φαναριῶτες. Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες	»	19
7. Ἡ παιδεία στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς	»	20
Τὰ κρυφὰ σχολεῖα	»	20

	Διάφορες σχολές. Οί δάσκαλοι τοῦ γένους	Σελ. 22
	Ἡ Τέχνη	» 22
8.	Ἐπαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια τῆ σκλαβιάς	» 23
	Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1770	» 23
	Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1788. Λάμπρος Κατσόνης— Γεώργιος Ἀντρίτσος	» 24
9.	Πῶς προπαρασκευάστηκε ἡ Ἑλληνικὴ ἐπα- νάσταση	» 26
	Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση	» 26
	Ὁ Ρήγας Φεραῖος	» 27
	Ὁ Ἀληπασὰς καὶ οἱ Σουλιῶτες	» 30
	Ἡ Φιλικὴ ἔταιρία. Ὁ ἀρχηγός της	» 34
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ		
10.	Ἡ ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία	» 39
	Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στὴ Μολδαβία	» 39
	Ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἡ καταστροφὴ στὸ Δραγατσάνι	» 39
	Θάνατος Γιωργάκη Ὀλύμπιου καὶ Φαρμάκη	» 41
11.	Ἡ ἐπανάσταση στὴ Πελοπόννησο	» 41
	Καλάβρυτα-Ἀγία Λαύρα-Πάτρα-Καλαμάτα	» 41
	Ὁ θυμὸς τῶν Τούρκων. Οἱ σφαγὲς στὴν πόλη. Τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχη	» 42
	Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Τὸ σχέδιό του	» 44
	Τὸ Βαλτέτσι. Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιταῖας	» 46
12.	Ἡ Ἐπανάσταση στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	» 48
	Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ-Βριόνη. Ὁ Διάκος καὶ ὁ Ἀντροῦτσος	» 48
	Τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας	» 49
	Τὸ χάνι τῆς Γραβιάς. Τὰ Βασιλικά	» 51
13.	Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐπίδαυρο	» 52

14.	Ἡ ἐπανάσταση στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	Σελ. 53
	Ἡ μάχη τοῦ Πέτα	» 53
	Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καὶ ὁ ἡρωϊκὸς θάνατός του	» 55
15.	Ἡ ἐπανάσταση στὰ νησιά	» 57
	Οἱ ναυτικὲς δυνάμεις τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετιῶν	» 57
	καὶ τῶν Ψαρῶν. Τὸ πρῶτο κατόρθωμα	» 58
	Ἡ καταστροφή τῆς Χίου	» 58
	Τὰ κατορθώματα τοῦ Κανάρη	
	Ἡ καταστροφή τῆς Κρήτης, τῆς Κάσου καὶ τῶν	» 60
	Ψαρῶν	» 62
	Ὁ Ἀντρέας Μιαούλης καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα	» 64
16.	Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη	
17.	Ὁ Φιλελληνισμὸς στὴν Εὐρώπη. Ὁ λόρδος	» 66
	Βύρωνα	
18.	Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Φυλάκιση τοῦ Κολοκο-	
	τρώνη. Θάνατος τοῦ Ἀντρούτσου	» 67
19.	Ὁ Ἰμπραϊμ στὴν Πελοπόννησο	» 69
	Ἀπόβαση τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμπραϊμ. Ἀποτυχίες	» 69
	τῶν Ἑλλήνων	» 70
	Ἡ μάχη στὸ Μανιάκι	
	Ἡ ἀποφυλάκιση τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ προέλαση	» 70
	τοῦ Ἰμπραϊμ	
20.	Ἡ μεγάλη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	» 71
	Πολιορκία ἀπὸ τὸν Κιουταχὶ	» 71
	Πολιορκία ἀπὸ τὸν Κιουταχὶ καὶ τὸν Ἰμπραϊμ	» 72
	Οἱ κακοπάθειες τῶν πολιορκουμένων. Ἡ ἔξοδος	» 73
21.	Γυρισμὸς τοῦ Ἰμπραϊμ στὴν Πελοπόννησο.	
	Ἡ ἐρήμωση τοῦ Μοριά	» 76
22.	Ὁ Κιουταχὴς στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα	» 77
	Ὑποταγὴ τῆς Στερεᾶς. Πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης	» 77
	Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης	» 77

	Ἡ μάχη τῆς Ἀράχωβας. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς	Σελ. 79
	Βοήθειες στὴν πολιορκούμενη Ἀκρόπολις	» 80
	Ἡ νέα κατάσταση τῆς Ἑλλάδας	» 80
	Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Καταστροφή τῶν Ἑλλήνων	» 81
23.	Ἡ ἐπέμβαση τῶν Δυνάμεων	» 82
	Ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου	» 82
	Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου	» 83
	Ἡ ἐκδίωξη τοῦ Ἴμπραϊμ	» 83
	Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας	» 84

Ἡ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

24.	Ἄ Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας	» 85
25.	Ἄ Η βασιλεία τοῦ Ὄθωνα	» 86
26.	Ἄ Η βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α΄	» 88
	Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. Παραγωγὴσεις στὴν Ἑλλάδα	» 88
	Οἱ Κυβερνήσεις στὴν ἐποχὴ τοῦ Γεωργίου	» 89
	Οἱ ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης. Ἄ Ὁ πόλεμος τοῦ 1897	» 90
	Ἄ Ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας. Ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεότουρκων. Ἄ Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος	» 90
	Ἄ Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Δολοφονία τοῦ Γεωργίου	» 91
27.	Ἄ Ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Γεωργίου καὶ ὕστερα	» 92
	Ἄ Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος	» 92
	Ἄ Ἡ Ἑλλάδα στὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμο	» 93
	Ἄ Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή	» 94

0020561202
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΑΝΣ

Ἡ φωτοτύπηθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΡΑΜΜΕΝΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

I. "ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ,"

Π. ΔΙΑΘΗΚΗ Γ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ, Δ.' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Ε Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ, ΣΤ.' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΣΤ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΕΣ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ Ε' και ΣΤ' Χ. Δημητρακοπούλου.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ-ΗΡΟΣΕΥΧΕΣ του Δ. Σχολείου Χ. Δημητρακοπούλου

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Η ΗΡΩΪΚΗ ΕΛΛΑΔΑ, ιστορία Γ.' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ, ιστορία Δ.' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ, ιστορία Ε.' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, ιστορία ΣΤ.' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

III. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Γ.' ΚΑΙ Δ.' Δ. Κυριακοπούλου.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Ε.' ΚΑΙ ΣΤ.' Δ. Κυριακοπούλου.

IV. ΦΥΣΙΚΑ.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Γ.' και Δ.' Δ. Κυριακοπούλου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Ε.' Δ. Κυριακοπούλου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΣΤ.' Δ. Κυριακοπούλου.